

“ હિરેકટીવ પોલીસ ” ની વાર્તા.

કામુલનાં. 10-6-1921
No. 305

કાળાં મેંઢાં.

અનુવાદક:—

અમદાવાદ ઇસમાઈલ.

અધિપતિ “ હિરેકટીવ પોલીસ ”

પ્રકાશક:—

શા. મંગળદાસ લલ્લુભાઈ બુકસેલર.

લીમડાચોક—સુરત.

સને ૧૯૨૧

આ પુસ્તક નેક સુરત લીમડાચોકમાં આવેલા ‘ શ્રી નારાયણ ’

પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં મંગળદાસ લલ્લુભાઈએ છાપેલું

કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૧૫૪ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ કાવ્યનાં કાવ્યો મેંદાં

વિષય ૬૪૪૪:૩

“ રિટેક્ટીવ પાલીસ ” ની વાર્તા.

કાબુલનાં

કાળાં મેંઢાં.

અનુવાદક:—

અખતુલ્લા મસમાનલ.

અધિયતિ “ રિટેક્ટીવ પાલીસ ”

પ્રકાશક:—

શા. મંગળદાસ લલ્લુભાઈ બુકસેલર.

લીમડાચોક—સુરત.

સને ૧૯૨૧

આ ટાઈટલ પેજ સુરત લીમડાચોકમાં આવેલા ‘ શ્રી નારાયણ ’

પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં મંગળદાસ લલ્લુભાઈએ છાપ્યું.

કીંમત રૂ. ૧-૮-૦

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ સંગ્રહ

પ્રસિદ્ધ કર્તાએ આ પુસ્તકના સર્વ હક્ક સ્વાધીન રાખ્યા છે, માટે
કોઈએ છાપવું નહિ.

આ પુસ્તકના પાન ૧ થી ૧૧૬ અમરેલી (કાઠીયાવાડ) અબદુલ્લા ઇસમાઇલે
પોતાના ઇસલામ સદ્ર પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યાં.

આ પુસ્તકું ટાઇટલ પેજ સુરત લીમડાયોગમાં આવેલા 'શ્રી નારાયણ'
પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં મંગળદાસ લલ્લુભાઈએ પોતાને માટે છાપી
લાંચીન પ્રસિદ્ધ કરી.

કાબુલનાં કાળાં મેઢાં

યાને

કાપેલું માથું.

પ્રકરણ પહેલું.

સેદી પારસલ.

“ગાગરમલ કુંડાલાલના નામનું કોઈ પારસલ આવ્યું છે ?”

“નહીં ? એ નામનું તો પારસલ દેખાતું નથી. અરે જુઓ તો હરી રામ ! ગાગરમલ કુંડાલાલના નામનું કોઈ પારસલ છે ?”

“નાજી, એ નામનું એક પારસલ નથી આવ્યું.”

ગાંધીપુરની વડી પોસ્ટ ઓફીસના ફરવાળ પર એક પંચ હથા જવા ને જઈને પોસ્ટ માસ્તરને પૂછ્યું, તેઓએ પોતાના રિડરને તપાસ કરવા કહી અને તેણે જોઈને કહ્યું, “નાજી, એ નામનું એક પારસલ નથી આવ્યું.”

તે ઉંચા જવાનનું લાંબુ નાક, અને ચલકતી બન્ને આંખો જોતાં તે એક ભૂલો શપ્થ જણાયો, પરંતુ ધરાળર જોતા વાળો એમ પણ કહી શકે છે કે તે કોઈ સીધો સાદો સાધારણ માણસ નથી. આટલું છતાં તેમ હોવાનું કારણ પણ જાણી શકાતું નથી.

પેહેરમેશ પણ કંઈ જોતો તેવો નથી. માથા પર રેશમી પાંચડી, બદનમાં આલપાકનો કોટ અને પગમાં વીલાયતી મેકરના ચમકદાર જુટ સાધનો દેખાય જોતાં તે કંઈ પૈસાપાત્ર માણસ લાગતો હોતો.

“માસ્તર સાહેબ, માઈ નામ ગાગરમલ છે.” પારસલ નહિં આવ્યા ના ખખર સંભળી તે બેઠ્યો. “આસામથી પંખળ સુધી નજીક નજીકનાં મોટા શહેરોમાં દરેક ટેકાણે મ્દારી પેઢી છે, અને તેનો વહીવટ ગાગરમલ કુંડલાલના નામથી ચાલે છે. એ નામથી જે પારસલ આજે અહીં આવેલું હતું તે મેં દિલ્લીની સાથે જાણ્યું, કે હજી નથી આવ્યું, હવે આ પ મેહેરવાની કરી તે આવે કે તુરત અમાર્યાદ મોકલી આપશે. હું આ ત્યારની ગાડીમાંજ અમાર્યાદ જઈ છું. આપ ત્યાંના પોસ્ટ માસ્તર પર એ પારસલ મોકલવાની મેહેરવાની કરશે.”

પેસ્ટ માસ્તરના હુકમથી હરીરામે ઇન્સ્ટ્રક્શન બુકમાં ગાગરમલની ક ડીકન લખી લીધી અને ‘બહુ સાઈ’ કહી તેને વિદાય કર્યો.

હવે આ તરફ પંખળની બપોરની ટપાલ આવી પહોંચી. જેને જોઈ તોજ એક લાંબું પહોળું પારસલ ગાગરમલ કુંડલાલના નામનું નીકળ્યું. પેસ્ટ માસ્તરના હુકમથી હરીરામે તેને તરતજ અમાર્યાદ માટે ફોરવડ કર્યું.

ઝોરીસનું બધું કામ આટોથી પોસ્ટવાળા ઘેર જવાને માટે ધડાધડ ક માડ બંધ કરવા લાગ્યા, આખો દિ સ ગોંવાધ રહેલા કલ કો જેલમાંથી છુ ટેલા બંધવાની માફક ધર તરફ જવની ધુનમાં બહાર નીકળ્યા કે, જટાધારી ભગવો જમો પહેરેલી એક સન્યાસિની જમણા હાથમાં શીંદુરથી રંગેલું ત્રિશુળ અને ડાયા હાથમાં કમંડળ લઈ ત્યાં આવી પહોંચી. તેણીએ પુ ઇયું, “તમારા પોસ્ટ માસ્તર કોણ છે બેટા ?”

લાલ શિંદુર અને ચંદન લગાવેલું સન્યાસીનીનું વિશાળ લલાટ જોઈ, ખરેખર તેણીને માતા કહેવા દિલ બેસાતું હતું. પરંતુ બેટાઓમાં તો જુ હા જુદા રંગ નીળ્યા. કોઈ ચુપ રહ્યો, કોઈ તેણીના સીંધા અને નાજી ક બંધન પરનો ઉડતો ભગવો જમો જોઈ રહ્યો. કંઈએ પોતાની આંખો લાલ ત્રિશુળ પર નાખી અને ટેટલકોએ તો તેણીનું ઘટભવર બંધન અને સુંદર ચહેરા જોઈ દાંતોમાં આંગળી ધાલી પરંતુ હરિરામે શ્રધ્ધાથી પૂછ્યું “કેમ માણ ! પેસ્ટ માસ્તરનું શું કામ છે ?”

“કામ તો બેટા એ છે, કે ગાગરમલ કુંડલાલના નામથી એક પાર સલ અહીં આવનાર છે.”

“હા આવ્યું હતું” હરીરામે કહ્યું. “પરંતુ તે આવવા પહેલાં જ આ ગરમલ ખુદ આવી એ પારસલ અલાહબાદ મોકલવાનું કહી ગયેલ. એટલા માટે અમે એ પારસલ ત્યાં મોકલો દીધું છે.”

“તે અલાહબાદ ક્યારે પહોંચશે ?”

“કાલ સુધી પહોંચી જશે.”

“આ વખતે કાગળ નાંખ્યો હોયતો તે ક્યારે પહોંચે ?”

“કાગળ તો કાલે ન પહોંચે” હરીરામે જવાબ આપ્યો. “ટપાલ ચાલી ગઈ હવે તો પરમ દિવસે ગણે.”

“જો તાર દેવામાં આવે તો અલાહબાદના પોસ્ટ માસ્ટર એ પારસલ રોકી શકશે ?” સન્યાસિનીયે પુછ્યું.

“નહિં માણ.” હરીરામે કહ્યું, “એમ તમારા કહેવાથી ખીજનું પારસલ અટકાવી શકાય નહીં.”

“તે ક્યુમ, પરંતુ એમ જણાય કે એ ગાગરમલ એક જુઠો, ફરેખી અને બનાવટી ગાગરમલ છે તો ?” સન્યાસિનીયે કહ્યું.

“ત્યારે તો પોલિસમાં ખબર આપવાથી બની શકશે.” હરીરામે અન્યથાથી તે સન્યાસિનીને ટીકતાં કહ્યું. “પોલિસના તાર સિવાય એ પારસલ અટકાવવાનો ખીજે કંઈ ઉપાય નથી.”

આટલું સાંભળી સન્યાસિની થોડીવાર વિચાર કરતી ઉભી રહી. તેણી એ જવા માટે પગ ઉઠાવ્યો કે હરીરામે પુછ્યું. “કેમ માણ ! એ પારસલ માટે આટલાં હેરાન થવાનું તમને શું કારણ છે ?”

“એ બહુ ગંભીર બાબત છે.” એટલું કહી બધાને અન્યથાથી ઓડી તેણી ત્યાંથી ચાલતી ગઈ.

બરાબર ત્રીજો દિવસે સન્યાસિની અલાહબાદ પહોંચી. ત્યાં તપાસ કરતાં જણાયું કે, અહીંથી પણ એ પારસલ પહોંચ્યા પહેલાં તે માણસના કહેવન આફ્રિક લાહોર રવાના કરી દીધું છે. આ સન્યાસિનીની વાતથી અલાહબાદની પોસ્ટ એફિસમાં બહુ તર્ક વિતર્ક થવા લાગ્યા. એક નવીન માણસ કંઈ કામને માટે પોસ્ટ એફિસમાં આવ્યો હતો તેણે સન્યાસિનીને પુછ્યું, “તમારે તેનું શું છે ? પારસલ ગાગરમલના નામનું આવ્યું હતું અને તેનાજ કહેવાથી લાહોર મોકલ્યું તેમ તમારું શું ગયું ?”

“ગાગ મલ નામનો કાલ માણસજ નથી.” તે અંજણ્યા તરફ જોઈ સંસ્વાસીની બોલી.

“વાહ !” તેણે કહ્યું “ત્યારે એ જે આવ્યો હતો તે કાણુ ? તેને તમે જોળ્યો છો ?”

“હા, શા માટે ન જોળ્યું ?” તેણી બોલી “એ બહુ ગંભીર બાબત છે.” કહી તેણી ત્યાંથી ચાલી નીકળી. પેસો અંજણ્યો પણ કંઈ આશ્વંત મહેરે મોડીવાર પછી તેણીની પાછળ પાછળ ચાલ્યો.

પ્રકરણ બીજું.

વિચીત્ર ટેલીગ્રાફ.

એક દિવસ સવારના લાહોરની પોસ્ટ ઓફીસમાં જઈ ગાગરમલે પારસસને માટે પુછ્યું. જવાબ મળ્યો— “હા ના. હજી તે નથી આવ્યું, ક્યાંથી આવનાર છે ?”

“અલ્લાહઆદથી.”

“ઓ ! અલ્લાહઆદની ટપાલ તો આવે હજી પણ આવી નથી.”

“સારું, હું આ ગાદીમાં પેશાવર જાઉં છું. આપ એ પારસસ પેશાવર મોકલી આપવાની મહેરબાની કરજો. હું ત્યાંની પોસ્ટ ઓફીસથી લઈ લઈશ.” કહી એ માણસ જવા લાગ્યો કે તાર મારતરે પુછ્યું, “આ ખતું નામ ?”

“મારું નામ ગાગરમલ કુંડાલાલ છે.”

“આપના નામ પર એક તાર છે.”

“ક્યાં છે ? લાવો.”

તાર મારતરે તાર લાવી આપ્યો. ગાગરમલ સહી કરી આપી બંધ બીકાકા સાથેજ પોસ્ટ ઓફીસથી રવાના થયો.

રસ્તામાં તેણે તાર બોલી વાંચ્યો તો તેમાં ફક્ત ત્રણ શબ્દો લ

ખેલા હતા:- સૌહાર્દ-સારંગના-સામ્રાજ્ય.

બસ તેજ વખતે એકદમ આડીવાળાને પુકાર્યો અને સવાર થઈ ગઈ એકદમ હાંફી જવા હુકમ કર્યો. આવી રીતે તાર વાંચતાંજ તેણે બાહોર થી પોલીસ માંખ્યાં.

અકરણ ત્રીજું.

પેશાવર પોસ્ટમાં પારસસનો અટકાવ.

જે વખતે પોતે બાહોરમાંથી ગુમ થયો તે વખતે અલ્લાહબાદથી તાર ઉપર તાર છુટી રહ્યા હતા.

ગાજીપુરની પોસ્ટ એ.સી.સમાં સન્યાસીનીયે જે જે વાતો કહી, તેનાથી હરીરામને સંદેહ ઉત્પન્ન થયો. તેજ વખતે તેણે બધી હકીકત પોસ્ટ મા સ્તરને જઈ કહી. પોસ્ટ માસ્ટરે એ બાબતની ખબર પોલીસને આપી અને ગાજીપુરની પોલીસે તરતજ અલ્લાહબાદની પોલીસ પર તાર રવાના કર્યો.

અલ્લાહબાદની પોલીસને ખબર મળતાંજ તેણે પેતાના ચાલક ડીટેક ટીપ સાંવલસીંહને એ કામ માટે મુકરર કર્યો. સાંવલસીંહ અલ્લાહબાદની વડી પોસ્ટ એ.સી.સમાં ગયો હતો. અનુપયા માણસ તરીકે વાતો કરનાર અને સન્યાસીનીનો પીછો કરનાર આ અલ્લાહબાદી ડીટેકટીવ સાંવલસીંહ પોતે હતો.

રસ્તો કાપતી સન્યાસીની જમનાને કીનારે જઈ એક જુના પુરાણા ખંડીયેરમાં ઘુસી. આ જોઈ સાંવલસીંહ થોડે દુર કંઈ વિચરમાં બેઠો.

આજીબાજીના લોકોને પુછતાં જણાયું કે એ એક બહુ પુરજી આલી મકાન છે. તેમાં કામ રહેતું નથી તેમ રહેવા લાયક છે પણ નહીં. લોકો તું કહેવું છે કે તેમાં જીવાવળ રહે છે.

હવે તો સાંવલસીંહ જળરા વિચરમાં પડ્યો. આ કહેવાતી જીવાવળ પુરી માં એ સન્યાસીની આ માટે ગઈ હતી ? તેનો ખરો ખ્યાલ તે બાવી ચક્રે.

નહીં. પારસલ માટે કંઈપણ વધુ જાણવાની આશાએ તેણીને મળવા તે પણ્ય એ ખીસ્માર મકાનમાં ફાપત્ર થયો, પરંતુ તેમાં તેને કોઈ મળ્યું નહીં. મકાનની રિયતી જેનાં નજદીક વીસેક વરસથી તેમ તે ખાસીજ પડ્યું હોય તેમ લાગતું હતું, પરંતુ જે સંન્યાસિનીને પેતાની નજર સામે ફાપલ થતાં જેમ તેણી ક્યાં ગઈ ? સાવકસીંહે એ બાબત શોધી કરાડવા અંદર બહાર અને બાહ્યબાહ્ય બહુ જોયું પરંતુ તેમાંથી નીકળવાનો ખીજો કોઈ રસ્તોજ ન હતો.

હવે તો સાંવલસીંહના મગજમાં ચક્રર આવવા લાગ્યાં. તરતજ તેણે આ વાત પેતાના ઉપરીને જણાવી, અને તેઓના હુકમથી ચારે તરફ ટેલીગ્રાફ છુટવા લાગ્યા. એ તારથી લોકોને ખબર મળી કે, ગાગરમલ કુંડા લાલના નામનું રંગપુરના પોસ્ટ માસ્ટરની ફરતું એક મોટું પારસલ ગોઢીતી પોસ્ટ ઓફીસથી રવાના થયું છે. પોસ્ટવાળા તેને ઓળખી નથી શકતા તો પણ એટલું કહે છે કે, તે માણસ પશ્ચિમ તરફના કોઈપણ શહેરનો રહેવા વાળો જણાતો હતો.

રંગપુરની પોસ્ટ ઓફીસમાં એક હિંદુસ્તાની પોતાને ગાગરમલ તરીકે જાહેર કરી હાજર થયો, અને પારસલ આવેથી બહાળગર કલકત્તા મોકલવાની ખબર આપી ચાલ્યો ગયો. એજ કારણથી એ પારસલ કલકત્તા મોકલી દીધું.

તેના જવા પછી એક સંન્યાસીની રંગપુરની પોસ્ટ ઓફીસમાં એજ પારસલની સોધ માટે ગઈ, પરંતુ તેણીએ કંઈ વધુ ન બતાવવાથી કોઈએ કંઈ સંદેહ કર્યો નહીં.

જ્યારે કલકત્તા બહાળગરમાં સંન્યાસિની પહોંચી ત્યારે માલુમ પડ્યું કે ગાગરમલના હુકમથી તે પારસલ ગાંધીપુર મોકલાઈ ગયું છે.

આવી રીતે એક જણસને સાથે ન લઈ જતાં, પારસલ કરી પોસ્ટ માસ્ટરે હિંદુસ્તાનની પુર્વ બાજુથી પશ્ચિમની હદ સુધી લઈ જવાના વિચારની બાબતે બધીકારીઓનાં મન વહેંચાયાં. એજ કારણે બટકળ કરમાં આવી કે જરૂર એમાં કોઈ ખાસ કામની ચીજ છે. અને મેકલવા વાળો જખરી સીકતથી તેને ખીટીશ હિંદુસ્તાનથી બહાર લઈ જવા માગે છે. પેલાવર પાર થયા પછી તેનો મતલબ વખર મહેનતે પુરો થઈ જશે.

સાથે સન્માર્શીની પથ્થુ ખાઈ પીને લાગી છે. રંગપુરથી તે ઘરેક પોસ્ટ ઓફિસમાં પારસલને માટે પુછે છે અને કહે છે કે, ગાગરમલ ના મનો કાંઈ માથુસજ નથી. વળી બલાહ્યાદ આવ્યા પછી તેણી પથ્થુ ગ્રમ થઈ ગઈ.

લાહોરમાં પથ્થુ એજ માફક પારસલ લેવા ગાગરમલ પોસ્ટ ઓફિસમાં પરાંચ્યો અને કરવતું હતું તે કરી પથ્થુ ચુક્યો હતો. એટલામાં સોહાગના-સારંગના-સામના-શબ્દો લળેલો એક તાર તેને તાર માસ્તરે આપ્યો હતો. મોકલનાર ગાજપુરથી ગાગરમલ અને લેનર ગાગરમલ કુંડાલાલ હતું. પોલિસથી તપાસ કરતાં જણાયું કે ગાજપુરમાં ગાગરમલ નામનો કાંઈ માથુસજ નથી.

પરંતુ ગાજપુરના તાર માસ્તરે કહ્યું કે, એક હિંદુસ્તાની સ્ત્રી તાર આપી ગઈ હતી કામની બીડથી તેણીને બરાબર ખેંચ ન હતી.

આ બધી વાતોથી સંદેહ વધુ મજબુત થયો.

હવે પેશાવરની પોસ્ટ ઓફિસને સરકારી તોરથી એક તાર આવ્યો કે એક શક બરેલું પારસલ ગાગરમલ કુંડાલાલના નામનું પેશાવરના પોસ્ટ માસ્તરની કેરમાં રવાના થયું છે. તે રંગપુર, કલકત્તા, ગાજપુર, બલાહ્યાદ અને લાહોરથી ફરતું ફરતું ત્યાં આવે છે તેને ડીપોઝીટ રાખો. જે કાંઈ એ પારસલ લેવા આવે તેને ચીરફનાર કરો. પારસલ લેવાને માટે અમારા તરફથી ડીટેકટીવ સાવકસીંહ રવાના થાય છે.”

પ્રકરણ ચોથું.

કાપેલું માથું.

બરાબર ટાઈમસર પારસલ પેશાવરની પોસ્ટ ઓફિસમાં પહોંચ્યું; પોલિસના કરવેયાઓ આગળથીજ ત્યાં છુપાયલા હતા, પરંતુ કાંઈ માથુસ તેને લેવા આવ્યું નહીં. પારસલ પહોંચ્યાંજ તે પોલિસના હાથમાં ગયું. ગાગરમલનો કંઈ પત્તા નહીં મળ્યો કે નહિ તેના બરફનું કાંઈ માથુસ આવ્યું.

એક દિવસ, બે દિવસ, ત્રણ દિવસ ન કોઇ માણસ આવ્યો કે ન તે સન્યાસિનીનાં દરશન થયાં. અભાદબાદ, લાહોર અને પેશાવર બધે ત શ્રાસ કરી પણ ગાગરમલ આવ્યા સન્યાસિનીની કંઈ ખબર મળી નહીં.

હવે એવી અટકળ કરવામાં આવી કે, તેનો કોઇ પણ માણસ ગાજી પુરમાં હતો, જેણે છુપો તાર મોકલી લાહોરમાં એ ગાગરમલ નામ ધારી ને ખબરદાર કરી દીધો. જરૂર સોહજા, સારંગના, સાગના નો કોઇ છુપો મનલખ છે.

બધું થયું પરંતુ સાવલસીંદના પહોંચ્યા વિના કોઈને પારસલ ખેલવા નો અધીકાર ન હતો, એથી બધા તેની રાહ જોવા લાગ્યા.

આ તરફ સાવલસીંદ પણ ખરાબ વખતે પેશાવર પહોંચ્યો. તેણે ર સીદ આપી ધારા માફક તે પારસલ પોતાના કપડાં લીધું અને બધા ક લાઈ અને પોલિસ ઓપીસરોની સામે ખોલ્યું.

પારસલ બહુ સંભાળથી એક કપડામાં વીંટાળેલું હતું. ફરે બંધ ઉ પર બરબર મહેર (શીલ) કરવામાં આવી હતી. તે શીલમાં પણ સો-દના, સામના, સારંગના દસ્કતો ખેદેલા હતા. કપડાંની અંદર એક બોક્સ હતું તે પણ સંભાળથી ખેંચવામાં આવ્યું. તેના અંદર લાકડાનો હોલ ભર્યો હતો, તેને બાજુ ઉપર કરતાં અંદરથી બહુ કાગળ લપેટેલી એક ખોટલ નીકળી.

“સાવલસીંદ લપેટેલો કાગળ ઉખેડવા લાગ્યો. અંદર શું છે તે જાણવા માટે સોકો તેના પર આંખો ટેકવી જોવા લાગ્યા. જ્યારે અંદરની ચીજ નીકળી—“અરે ! બાપરે ! ” કહેતાં બધા એકદમ પાછળ સરકી ગયા.

સાવલસીંદ પણ એકએક કુદી જરા દૂર ઉભો રહ્યો. ખોટલની અંદર એક કાપેલું સુંદર માથું જોઇ બધા માણસો પહેલાં ડરી ગયા. ફરી નજીક જઈ જોતાં, પહેલાં તો શક થયો કે તે મીથુનું બનાવેલું છે પરંતુ અર્ધ ઉધાડી આંખો અને વીખરપક્ષા વાળથી સજાગર અને છવતા જેવા ચહેરા જોતાં જણાયું કે તે સુંદર બાલીકાનું શરીર હમણાં જ ખોલી ઉઠશે. આવી ચહેરે નમુન સુંદરીનું માથું કાપનાર કોણ હત્યારો હશે ? મળું જોતાં તે કોઇ તેજ દયીયારનો ભોગ થઇ પડેલાનું જણાવું હતું.

જેનું માથું કાપેલું છે તેની ઉમર તેર વરસથી વધારે નહિ હશે એમ અનુમાન થઈ શકતું હતું.

ખોટલ અંદર એક ચોક્કસ પ્રવાહીમાં એ શિર રાખેલું હતું. હમણાં પણ જોતાં જણાતું હતું કે આ ધડીએજ તેને ધડથી અલગ કરવામાં આવ્યું છે.

લોકો કહેવા લાગ્યા, “ અરે ભગવાન ! આ દુનીયામાં પણ કેવા કઠોર અને નિર્દય માણસો છે. આપું કમકમાટ ભર્યું કામ કરવા બાળા ચંડાલ પણ આ સંસારમાં છે ખરા ! ”

તે ખોટલની અંદરની ચીજ જોઈ બધા એકવાર સ્તબ્ધ થઈ રહ્યા. શું ધાયું હતું અને શું થઈ ગયું. બસા કોઈને સ્વપ્ને પણ ક્યાં ખબર હતી કે, આ પારસભાં એક સુંદર બાલિકાનું શિર છે ? જે પારસને આ ખા દેશમાં ચળવળ પેદા કરી તેમાં આખર નીકળ્યું શું ? એક છોકરીનું કાપેલું શીર !

જાત્યાર સુધી સાંવળસીંહ મુંગે મહોડે બધાની વાતચીત સાંભળી રહ્યો હતો, તેણે હવે તેઓને પૂછ્યું, “ આપ લોકોમાંથી કોઈ સાહેબ આ છોકરીને જોળખી શકા છે ? ”

સાંવળસીંહનો બોલ સાંભળી બધા નજીક જઈ જોવા લાગ્યા, પરંતુ કોઈ તેને જોળખી શક્યું નહીં. બધાએ એમજ કહ્યું કે આવી છોકરીને અમે કદી જોઈ નથી.

“ સારું, તમારામાંથી કોઈ એવી અટકળ કરી શકશે કે આ છોકરી કંઈ જાતની હશે ? ” સાવલસીંહે પૂછ્યું.

કોઈએ કશીરી કહી, કોઈએ પડાણ જાતીની તરીકે જોળખાવી અને કોઈના ખ્યાલમાં તો તેણી કોઈ પહાડી જાતીની છોકરી લાગી.

હવે સાંવળસીંહે ખોટલ ઉઠાવી અને તેના પર પેલો ખંડ્ય કાગળ લપેટતાં કહ્યું. “ ત્યારે તમે લોકો આને માટે કાંઈ ખરાખર અટકળ નથી કરી શકતા ? ”

કોઈ કાંઈ બોલ્યું નહીં. સાવળસીંહ ખોટલ લઈ પોસ્ટ ઓફિસથી બહાર નીકળ્યો જોત જોતામાં આ બાદ્યુત મામલાની ખબર આખા શહેરમાં ફેલાઈ મઘ.

લેહીજ વારમાં મહેલે મહેલે થાણી ફેરવવામાં આવી કે, “ જોડણમાં એક કાપેલું શિર મળ્યું છે. બધા તેને શહેર કોટસણની પાસે બંધને જુઓ અને જોળખો કે એ કાણુનું માથું છે ? એ શીરને બરાબર જોળખી પતો આપી શકનારને સરકાર બાહોદુરતા તરફથી પાંચસો રૂપિયા ઈનામના મળશે.”

પ્રકરણ પાંચમું.

ડિટેક્ટીવની તપાસ.

સાંવળસીંહ આ કાપેલું માથું લઇને મોટી બાફતમાં પડ્યો. થાણી સાં જળી કોટવાળીમાં લાખો માણસો આવ્યાં પરંતુ કોઇ શિરને જોળખી તે કાણુનું છે એ જણાવી શક્યું નહીં. સાંવળસીંહ તે માથું લઇ લાહોર ગયો. ત્યાં પણ એવીજ રીતે થાળી પીટાવી એ શીર બધાને દેખાડ્યું, પરંતુ કોઇએ તે જોળખ્યું નહીં. ત્યાંથી પણ નિરાશ થઇ ડિટેક્ટીવ માથા સાથે આ લાહોર આવે પહોંચ્યો.

આલાહાબાદમાં પણ તે બધાને બતાવવામાં આવ્યું. અહીં પણ તેને કોઇ જોળખી ન શકવાથી સાંવળસીંહ હવે તે શીર લઇ પુર્વ તરફ ગયો.

કાશી, ગાઝપુર, પટણા, કલકત્તા બધે દેખાડવા છતાં પણ કંઇ પતો ન મળ્યો, કે ન કોઇ એમ પણ બનાવી શક્યું કે આ શીરવાળી છોડી કઇ જાતની છે ? હવે સાંવળસીંહ આસામની તરફ ગયો. રંગપુર, કુબી અને જોડાટી થઇને ચમક કામાક્ષાના મંદીરમાં પહોંચ્યો. ત્યાં પહોંચતાં તો ડિટેક્ટીવ સાફ ના ઉમેદ થઇ એટો ને સમજ્યો કે હવે તો આ બાંધકાનો પતો કેયે પણ નહીં લાગી શકે.

કામાક્ષા દેવીના પુજારીઓને પણ દેખાડ્યું. તેનાથી જણાવ્યું કે તેઓએ પણ આ બાંધકાને કદી જોઇ નથી.

જ્યારે સાંવળસીંહ કામાક્ષા દેવીના પુજારીઓ સાથે વાત કરી રહ્યો હતો, ત્યારે તેની નજર એ કુમારીકાઓ પર પડી. ત્યાં આવી છોકરીઓની

કંઈ ખેડ નથી. હજી પણ એવી બાલીકાઓ ત્યાં ઘણી છે. બીજા માગી તે ના પર જીવડું એજ તેણીઓનો રોજગાર છે.

તે બંને કુમારીઓ અંદરો અંદર કંઈ વાતો કરી રહી હતી, પરંતુ વચ્ચે વચ્ચે તે બેટકની તરફ પણ જોતી જતી હતી. આ ઉપરથી સાંવ લસીંહ સમજ્યો કે જરૂર તેણીઓ આ બેટકને માટે વાત કરે છે. માતો તેણીઓ આ શિરને પીછાણતી હોય, યા તેને કંઈ બેઠ જાણતી હોય !

વળી તેણીઓના ચરેરા સાથે આ કાપેલા શીરનું પણ કંઈ મનમાં પાછું સાવલસીંહને લાગ્યું. તે કંઈ પુછવાનું વિચારી તે સુદહીઓ તરફ ચાલ્યો. આ તરફ તેને પોતા તરફ આવતો જોઈ તે બંને ત્યાંથી પાછા વા લાગી. સાવલસીંહ પણ “ પકડો ! પકડો ! ” ની છુમો પાતો તેની પાછળ દોડ્યો.

તેની સાથે જોડીના ચાર કોન્સ્ટેબલો પણ હતા. તેઓએ તેની પાછળ દોડીઓને પકડી લીધી.

તે બંને હાથ છોડતી જાગી છુટવા કોશિશ કરતી હતી, પણ સાવલસીંહે નજીક જઈ તેણીઓને સમજાવવા માંડ્યું, “ ડરો નહીં, બીલવાનું કંઈ કારણ નથી. તેમ તમોને કોઈ પકડવું પણ નથી, ફક્ત મ્હારા એક બે સવાલનો જવાબ આપી અહીંથી જવાની તમોને છુટ છે. ”

હવે બંને રિયર ઉભી રહી, એક બીજાનું મોંહડું જોવા લાગી.

આ ઘડપકડ સાંબળી ઘણું માણસો ત્યાં આવી ગયાં. આ બંનેની સામે કોઈ પણ પુછવું ના મુનાસબ ધરી સાવલસીંહે કહ્યું. “ જુઓ ગ બરાઓ છો શા માટે ? અમે લોક માણસ છીએ કંઈ વાદ માધ નથી કે ખાઈ જઈશું ! પુનરીને ત્યાં અમારો ઉતારો છે. અહીં માણસો બહુ લ રાઈ જવાથી ચાલો ત્યાં જઈએ. બેએક વાત પુછતી છે, તેનો જવાબ આ પીને તમે બંને જણીઓ ચાલી જાઓ. ”

હવે જોડકરીઓના પેટમાં જરા જીવ આવ્યો. તેઓ તેની સાથે પુનરી ને ઘેર ગઈ. બંધાં માણસોને દુર કરી તેને કંઈ ખાવાનું મગારાં પાડવા પછી સાંવલસીંહે પુછ્યું, “ તમારાં નામ શું છે ? ”

તે બંને એક બીજાની ગેદમાં મોંહ છુપાવી દસના લાગી. કોઈએ જ

વાળ આપ્પો નહીં ત્યારે સાવલસીંહે એકનો હાથ પકડી કહ્યું. “ તારું ના મ શું છે ? ”

“ ગંગા ”

“ અને તારું ! ” બીજીએ પુછ્યું.

“ જમના છે. ” બીજીએ જવાબ આપ્યો.

“ નામ તો ઘણાં સારાં ! તમે બંને બહેનો છો કે શું ? ”

“ તે કંઈ ખબર નથી, ”

“ તમારાં માબાપ છે ? ”

“ તે પણ ખબર નથી. અમે બંને કુમારી છીએ. ”

બહુ દુર દુરથી સ્ત્રી પુરુષો આ કામાક્ષા દેવીની માનતા કરતાં હતાં કે આ વખતે જો છોકરી આવશે તો હે દેવી ! તમારી સેવામાં દહ દહશું. પોતાની એ કામના પુરી થવા પછી વખત મળતાં તેઓ પોતાની કન્યા દેવીને આપી જતાં હતાં. આવી કન્યાઓનું ભરણ પોષણ આ દેવી મંદીરથીજ થાય છે. મંદિરાજ છલ્લામાં આ રીત ઘણાં જોરથી ચાલે છે. *

“ સારું, ગંગા અને જમના ! ” સાવલસીંહે કહ્યું. “ તમેઓ આ છોકરીને નથી જોઈ ? ”

જવાબ ન હતાં ગંગા જમનાનું અને જમના ગંગાનું મોંઢ જોવા લાગી. સાવલસીંહે ફરી કહ્યું, “ જુઓ તો ! કાણ જાણે કાણ ચંડાળે આ સુંદર બાલિકાનું માથું કાપી તેને એક બોટલમાં પેક કરી રાખ્યું છે. અમારું નીકળતું એટલા માટેજ છે કે, ફાવે ત્યાંથી પણ એ હત્યારા ખુતીને પકડવો. તમેઓ તેને અહીં જોશે છે ? ”

“ ના, ના. ” જમના બોલી.

“ તમે ડરો નહીં. ” સાવલસીંહ સધીયારો આપતાં બોલ્યો. “ ખરા ખબર આપવાથી ઘણા રૂપીયા તમેને મળશે. વળા જો ખુતી પકડાવો તો

* હમણાં આપણી માયળુ સરકારે આ ઘાતકી રીવાજ સામે અટકાવ નાખી, ગરીબ કન્યાઓ પર શુદ્ધરતો જીલમ અટકાવ્યો છે.

સરકાર તરફનું ઈનામ પણ તેમાં ઉમેરાશે. તમેએ આને ક્યાં જોઈ હતી ? અહીં અથવા બીજી જગ્યાએ. ”

“ ના. અમેએ આ છોકરીને કેયે જોઈ નથી. ” જમના બોલી.

“ તો પછી આને માટે તમે અંદરે અંદર શી વાતો કરતી હતી ? ”

ફરી બંને એક બીજાના મોંઢે જોવા લાગી. સાવલસીંહે કહ્યું. “ બીજા વાનું કંઈ પણ કારણ નથી. ઉલટું રૂપીયા મળવાની આશા છે. ”

“ આ શિર અમેએ જોયું છે. ” આખર જમના હાંમત કરી બોલી.

“ ક્યાં ? ”

“ આ બોટલમાં. ”

“ ક્યાં જોયું હતું ? ”

“ આ બોટલમાં અહીં. ”

“ અહીં કહી જગ્યાએ ? ”

“ એક જગ્યાની પાસે જોયું હતું. ”

આ છેલ્લા બોલ સાંભળી સાવલસીંહે ખુશ થયો, અને બંને છોકરીઓ ને એક એક રૂપીયા આપી મનમાં જ બોલ્યો—

“ આટલા દિવસે એક કડી મળી. જણાય છે કે આ માલ પેલી સ ન્યાસિનીની પાસે હતો, જેણી જેત જેતામાં મુઠીગંજમાં મુઠીભર ધુળ આંખમાં નાખી, મ્હારી મુઠીમાંથી શુભ થઈ ગઈ. અને પેલો ગામરમલ આ માલને બંધ ન્હાસી જતો હતો. ”

“ તેણી અહીં હતી ? ” જમનાને ડિટેક્ટીવે પુછ્યું.

“ હા. અહીં આવી હતી. ”

“ કેટલા દિવસ થયા હશે ? ”

“ લગભગ એક મહીનો. ”

“ તે વખતે આ સિર તેણી પાસે હતું ? ”

“ હા, પણ તે કાઢને દેખાડતી નહીં ન કાઢને અડકવા દેતી. ” જમના બોલી. “ એક સાદા કપડામાં હમેશ તેણી ઢાંકી રાખતી હતી. તેણીની આવી રીતભાતથી એ કપડા અંદરની યીજ જોવાને અમારું મન ખેંચાયું, ”

પરંતુ તેવો વખત મળતો ન હતો. એક દીવસ તેણી બહાર ગઇ છે અને ઘરમાં નથી એવો વખત જોયો. અમારું ખેત્યાણુ અજમાવવાનો લાગ મ જોડો જોઇ તે કપડું ઉચક્યું તો. અંદર એ ટલમાં કપાયલું માથું જો ઇ અમે જાને ત્યાંથી નહારી ગઇઓ. ”

“ એ વાત તમેએ જીજ્ઞાસા કરીને શા માટે ના કહી ? ” સાવલસીંહે પૂછ્યું.

“ અમેને એવી બીક લાગી કે, એ જોગણુને ખજાર પડે તો ગુસ્સે થઇ અમેને બાળાને બચ્ચ કરી નાખે ! ” જમના એ લી.

આ નાદાન કુમારીઓના વહેમથી સાવલસીંહે ગનમાં જા દરેકો. કારણ ત્યાંની વસ્તીમાં શીલેસે શી ઉપયોગી થઈ પડે તેમ ન હતી. જ્યારે આ છો ફરીઓ પાસેથી વધુ કાંઈ જાણવાની આશા ન રહી ત્યારે તેને એક એક રૂપિયો આપી વિદાય કરી. તપાસ કરતાં તેને એમ પણ જણાયું કે, એ સંન્યાસિની એક મહીનો થયાં અહીં આવી હતી. અહીં તેણી પોતાને જ હમનાદીની માતા તરીકે ઓળખાવતી હતી. પરંતુ ગાગરમમનો કાંઈ પતો લાગ્યો નહીં તરતજ તે કાપેલાં માથાં સાથે સાવલસીંહે કલકતા પાડો કે થોં અને તેનો એક ફાટો લઇ, રસાયણી તપાસને માટે તેને એકગળખીનર ની તરફ મોકલી પોતે અલગજાદ ચાલ્યો આવ્યો.

પ્રકરણ છઠું.

ગીરનારી સારું મંડળ.

ગીરનાર પવંતની છાત્રી પણ આપણા દેશમાં એક અનુપમ વસ્તુ છે. સુંદર વૃક્ષ, લતાઓ અને રમણીય વનમાં મધુર સ્વરના પક્ષીઓના મનોહર સખ્દો, અને હરીયાળી ભુમી જોતાં કુદરતે દુનીયાઇ સુખની તમામ સાં મળી ત્યાં તૈયાર રાખેલી છે. અનેક સાધુ જ્ઞાતો ત્યાં એવા એવા પડ્યા છે કે, ગીરનારની મધુરતાને છોડી તેઓ નીચે આવવાનો ખ્યાલ વટીક કરતા નથી.

વસંતની સુંદર સડવારે બે ખુલસુરત બાળ સાધુઓ ગળામાં વનકુચ ની માળા નાખી, મધુર અવાજથી વેદ ગાન કરતા કરતા સુકાં ઝાડો પર થી લાદણોએ લઇ રહ્યા હતા. બંનેની ઉંમર લગભગ તેર વર્ષની હતી. વાંકાં ચુકાં થઇ ખભા પર ઉડી રહેલાં ભુરા બાજ પરથી જણાતું હતું કે હજી તેઓ જટાધારી થયા ન હતા. તેઓના વાળ તેલથી ભીંજાયેલા દેખાતા હતા. ત્યારે આ ગીરનારની શુદ્ધમાં તે બાળકોના માથામાં તેલ કાણુ નાખતું હતું ?

ગળાથી એડી સુધી ભગવો ઝભો, રૂદ્રાદાની માળા અને ખુસા પગ વ નની શેભામાં ચાર રક્ષારો કરી રહ્યા હતા. બંનેને જોતાં એમ લાગતું હતું કે, બ્રહ્માએ એકજ વખતે એકજ સંન્યાસી દાળીને કેમ જાણે બે પુત્રો બનાવ્યા હોય ! આ બાલ જોગીઓને જોતાંજ રૂપી વાલ્મીકીના આશ્રયવાળાં પેલાં બે બાળકોની વાત યાદ આવી જતી હતી.

એટલામાં એક નીચે જોઇ ચોકી બોલી ઉઠ્યો—“ જુઓ ! જુઓ ! અરે તે ! ”

પદાડના નીચેના ભાગમાંથી ફરતો ફરતો એક રસ્તો ઉપર આવે છે. જે ઉપરથી તો ફક્ત એક સફેદ દોરી જેવાજ દેખાય છે. તે રસ્તા પર થઇ એક માણસને ઉપર ચઢતો જોઇ સાધુ બાળક ઉપલા સપ્તદો બોલ્યો. તેના બોલીયાએ પણ આજુબાજુ જોયું પરંતુ ઘણે દુરથી એ તેને કંઇ નાહતી ચીજ જોયું લાગ્યું. તે ઓળખી ન શક્યો, એટલામાં ફરી પહેલાં એ કહ્યું. “ કેમ લાગ્યાં ! ઓળખો છો ? ”

“ ના લાલી ! ” તેણે જવાબ આપ્યો. “ હું તો દેખતોજ નથી. પણ હવે તો લાકડાં છોડી બંને હરથ ફાલા દોડ્યા. પદાડી રસ્તો નીચે જાયો તો દો. પથર વાળી જમીન પર પણ તેઓ એક મળમલી ચાદર માફક દોડી નીચે ચાડ્યા મયા.

નીચે એક સન્યાસીની ધીરે ધીરે આવી રહી હતી. તેણી તેજ હતી કે, જે ગાજપુરમાં હરિરામ ઉપાધ્યા અને અલાહગાદમાં સાવલસોદને મળી હતી.

લાલ અને લાલી બંને મા ! મા ! કહેતા પાસે આવ્યા. લાલે ત્રિશુળ અને લાલીએ કમંડળ લઇ લીધું. બ્રહ્મવાદિની માતાએ પણ તેઓને જો દમાં લઇ ચુંમન કર્યું, એટલે એકે કહ્યું “ મેં ઉપરથીજ તેમને ઓળખી

લીધાં, મા ! લાલી તમને ન ઝોળખી શક્યો.”

માએ ફરી તેને સુમન કર્યું. લાલીએ કહ્યું. “હું તો થોડે દુર હોય તાં માને ઝોળખી કહાડું છું !” માજીએ તેને પણ સુમ્યો. હવે બંને બાળક આવ્યું બાળુ અને વચ્ચે માજી, એવી રીતે ત્રણે તે પહાડ પર ચડવા લાગ્યાં.

ત્રણે એક આશ્રમના બારણા પર જઈ પહોંચ્યાં. લાલ અને લાલી બંનેએ બાઈ બાઈ કહી અવાજ કર્યા. એ વખત અવાજ કર્યા પછી એ કે જવાન સાધુ અંદરથી બહાર આવ્યો.

માજીને દેખતાંજ તેણે સાજાંગ પ્રણામ કર્યા અને કહ્યું. “માજીના આવવા માટેના કંઈ ખર્ચ ન હતા.”

“હા, બેટા ! હમણાં દેશમાં આવવાની કંઈ જરૂર ન હતી.” તે જવાન સાધુનું મધુ સુમતાં તેણી બોલી. “અને એટલા માટે ખર્ચ પણ ન આપી, પરંતુ એક જરૂરી બાબતને માટે આમ એકા એક આવવું પડ્યું છે. આશ્રમને વખતે બધું જાણુશો.”

લાલી દોડતોફાને કુડીમાંથી વાઘ ચર્મ લઈ આવ્યો. હાથ મ્હોં ઘોઈ સંન્યાસીની ત્રાધચર્મ પર બેઠી.

જવાન જોગી પણ લગભગ ચોવીસ પચીસ વર્ષનો હશે. મુવર્ણ દાંતી જેવો ચમકતો મ્હેરો અને લવ્ય પેશાની સાથના આ જવાનને જોઈ સ્ત્રીઓના મનમાં એ સવાલ ચતો હતો કે, હાય ! આવા સુંદર બેટાએ કયા દુખથી ઘર છોડી સંન્યાસ લીધો હશે ?

તે જવાન સંન્યાસીનું નામ પ્રેમાનંદ હતું. માજી આવવાના ખર્ચ સાંભળી આસપાસના બધા ગીરનાર વાસી સાધુએ ત્યાં આવ્યા. બધા જ હમવાદિનીને દેવી સમાન ભક્તિથી જોતા હતા. બધાએ તેણીના પગ પાસે ની ધુળ લઈ પ્રણામ કર્યા, અને થોડીવાર કુશળ મંગળની વાતો કરી, ઢરે કે જણે પેતાની કુડીમાંથી જે વહાલી વસ્તુઓ હતી તે બધી માજીના આટ મોકલી દીધી.

લાલ અને લાલીએ પણ ખાવાનો સામાન પડાવ્યો.

જે મધુ તે સંન્યાસીનીએ હોંશથી ખાધું. હાથ મ્હોં ઘોઈ બેઠા પછી બંને બાળકો સેવા કરવા લાગ્યા.

પ્રકરણ સાતમું.

શાન્ત ગુફતેગો.

રાતનાં જ્યારે લાલ અને લાલી જન્મે સુષ ગયાં ત્યારે સન્યાસિની ના ઇશ્વરાચી પ્રેમાનંદ બહાર આવ્યો. હવે જન્મે કુટીયા થોડે દુર જઇ એક પથર પર બેઠાં.

સ્વચ્છ આકાશનો નિર્મળ ચંદ્ર પોતાનો શિતળ પ્રકાશ આ કુદરતી હરી યાળી પર ફેંકી તેની સુંદરતામાં ગોથા એર વધારો કરી રહ્યો હતો. થોડો વાર સુધી બો જન્મે સુષ સુષ કુદરતની આ અદ્ભુત કારીગરી જોતાં રહ્યાં. પણ એટલામાં સન્યાસીનીયે કહ્યું—

“ મહારા આત્મથી તમોને કંઈ અજ્ઞયણી લાગી છે ?

“ હા લાગી તો છે.” પ્રેમાનંદ જવાબ આપ્યો. “ કેમકે તમારા આ વવાના ખગર બિલકુલ મળ્યા ન હતા.”

“ હું તમોને એકાદ બે જરૂરી વાતો કહેવા આવી છું.”

“ શી આગ્રા છે ? તમે તો મહારા દિક્ષા દાતા ગુરુ છો, સ્નેહમયી જનની છો. જે હુકમ હોય તે શીર માટે છે.”

“ હા, પણ હું કંઈ તારી જન્મ દેનારી માતા નથી.”

“ તેથી શું થયું ? ” તે જોગી પ્રેમાનંદ બોલ્યો. “ તમારેજ મહેયિથી મહેં સાંગવ્યું હતું કે જન્મ આપનાર માતા પીના તો જન્મ આપીને મરી ગયાં છે. જ્યારે હું બુમો પાડતો મહારાં મરેલાં મા બાપ પાસે જવાની ને વારીમાં હતો, ત્યારે કાંઈ જંગલી જાનવરની બીકથી તમે મને ગંગા કીના રેથી લઇ આવ્યાં છો, અને ત્યાંથી એક માતા તરીકેની દરેક દરજ્જા તમે બખરતાં આવ્યાં છો. જન્મ દેનારી માતાનું સુખ આથી વધુ દશે કે કેમ ? તે હું શી રીતે બાળું ? ”

“ હા, તે બરાબર છે.” સન્યાસીની બોલી. “ હું એક બીખરી હોવા થી તારું પોશણ નહીં કરી શકું એવા વિમાથી મહેં પડેલાં તારાં સગાં સંબંધી અને વારસોને માટે તપાસ કરી હતી, પણ કંઈ પતો લાગ્યો નહીં.

“હા, તે મ્હેં તમારી પાસેથી સાંભળ્યું છે,” પ્રેમાનંદ આભારના ઉદ્ગારથી બોલ્યો “તમે ઘણા મઠોમાં અને સોંપવાને માટે ગયાં જ્યાં જ્યાં કહેતા હતા કે આ બાળકમાં રાજ્ય લક્ષણ છે. સાધુના મઠમાં લઈ તેને શું કરીએ ?”

“હા તેપણુ જરાબર છે.” તેણી બોલી “સન્યાસીની હોવા છતાં પણ આખર મ્હેં જ તને પાળ્યો.”

“અને તમે તો લાલ અને લાલીને પણ એવીજ રીતે મોટા કર્યા છે.” પ્રેમાનંદે કહ્યું.

“હા” જવાબ મળ્યો.

“પણ હજી સુધી તમેએ એ નથી બતાવ્યું કે” પ્રેમાનંદે વધુ બોલવા પુછ્યું “એ જાણકો તમેને ક્યાં મળ્યાં ?”

“તે બહુ ધીરે ધીરે જાણવામાં આવશે.” સન્યાસીની બે લી “હમણા હું જેને માટે આવી છું તે વાત સાંભળો તને ખબર હશે કે હું કંઈ બલિષ્ઠ પણ જાણું છું.”

“એ તો ડાહ્યા લોકોને ખબર છે.” પ્રેમાનંદે કહ્યું.

“અને જો મ્મારું જાણવું બરાબર થયું તો તને રાજ્ય મળશે.” સન્યાસીની બોલી.

“પરંતુ હમણાં તો હું સન્યાસી માંજ ખુશી છું” પ્રેમાનંદે બોલ્યો. “રાજ થવાની અને લાલચ નથી.”

“તે ખરું પરંતુ નસીબ આગળ બધા હાર્યા છે.” સન્યાસીની બે લી “જે થવાનું છે તેને બોગવ્યા સિવાય માણસને છુટકોળ નથી.”

“એ શું ? કેવો હુકમ છે ?” પ્રેમાનંદે સન્યાસીનીની વાત સાંભળી અભયથી પુછ્યું. “માર્મિક શબ્દો શા છે ?”

“તે એક એવી વાત છે કે ત્હારે બગવાં ઉતારી સન્યાસ છોડવો પડશે”

સન્યાસીનીનો આ વાક્ય સાંભળી પ્રેમાનંદે ચોંકી ઉભો થઈ જતાં બોલ્યો, “હે ! આ શું કહો છો માણ !”

“કહું છું એમ કે, ત્હારે સન્યાસ છોડવો પડશે.” તેણીએ ફરી બા પરવાહથી એટલું જ કહ્યું, પણ પ્રેમાનંદે તો કંઈ જરૂરમાં આવી બોલ્યો, “નહિં માણ ! આવી વાત કદી પણ આપના મોહકામાંથી નથી નીકળી.”

જયપણથીજ મહુને જીદમયર્ય શીખવાડયું અને છ વર્ષ થયાં તો મંત્ર પણ આપ્યો છે. આ જગતમાં તમારી દિક્ષાનું માન જો કાઢીને પણ હોય તો તે ફક્ત હું એકલોજ છું. વળી તમારા આપેલા મંત્રની સાધના આ જ છ વર્ષથી કરી રહ્યો છું તો શું હું હવે સ્વર્ગનું અચળ સુખ છોડી ચડરથો જનું ? એ શી વાત છે ? કંઈ--”

“ હા તે ત્હારી સમજમાં નહીં આવે ખેટા ! ” સંન્યાસીની બોલી “ ત્હારાથી પણ મ્હોટા અને કઠોર સંન્યસીઓ પણ ચડરથ જન્યા છે.”

“ જોને માટે તમે કહો છો તેઓને હું જાણજુ છું.” પ્રેમાનંદ બોલ્યો.

“ નિત્યાનંદ, નતાઈ અને નમઘની વાત હું કહું છું.” સંન્યાસીનીએ કહ્યું “ તેઓ પણ જયપણનો જોગ ઉતારી જુદી ઉમરમાં ગૃહસ્થી જન્યા છે.”

“ તો પછી શું છે ! ”

“ નહિં ખેટા ! એમ આગુર ન થા. ” તેણી સમજાવટથી બોલી.

“ સંન્યાસ છોડવાની ત્હારી ઉપર ફરજ આવી પડી છે.”

થેડોવાર તિયાર કરી પ્રેમાનંદ બેઠ્યો. “ તમે મ્હારી ધર્મની માતા છો, વળી મંત્ર પણ આપ્યો હોવાથી તમારી અચાનું ઉલંઘન નથી કરી શકતો, પરંતુ--”

“ શું પરંતુ ? ”

“ એ કે આપે આટલા દિવસ સુધી મને જોગી તરીકે શા માટે રાખ્યો ? ”

“ આટલા દિવસ સુધી ત્હારે આમ રહેવુંજ લાયકનું હતું.”

“ કંઈ પુછવાનો મને અધિકાર તો નથી, ” પ્રેમાનંદ એસકાતો બોલ્યો, “ પરંતુ આટલો લાંબો સંન્યાસ છોડાવવાનું કારણ સાંભળવામાં હું ગેરવાજળી નહીં હોઈ ! ”

“ હા તે સાંભળવામાં તું તકન વાજખીજ છે.” તેણી બોલી “ અને તે કહેવા માટેજ હું અહીં આવી છું. મ્હારું કહેવું સાંભળ્યા પછી ત્હારો હર વખતનો સવાલ ‘ વાત શું છે ? ’ નહીં રહે.”

હવે પ્રેમાનંદ કંઈ ન બોલતાં સુપ બેઠો. સંન્યાસીની પણ સુપ રહી કંઈ ગંભીર ચિન્તામાં થોડો વખત પડોવાઈ ગઈ. ફરી એક વખત સુપકી દોઝે ત્યાં પોતાનો અમલ ખીછાવ્યો.

પ્રકરણ આઠમું.

બે બાળકોની જન્મ કથા.

“લાલ અને લાલી તરફ તારો પ્યાર છે ?” સન્યાસીનીએ સુપકા દી તોડી.

“હા, હું તેઓને જીવથી પણ વધુ ચાહું છું.” પ્રેમાનંદે કહ્યું. “દસ વરસની ઉંમરથી જ્યારથી એ મારી પાસે આવ્યા છે ત્યારથી મને ઘણું ગમે છે. આજ ત્રણ વર્ષથી હું તેને ઉપદેશ કરું છું. વળી આશ્રમનું બધું કામ તેઓ જાણજરજ કર્યા કરે. તમે પ્યારને માટે પુછનાં હો તો મ્હારે કહેવું જોઈએ કે, હું મ્હારા નાહના બાઇને એટલો ચાહને કે કેમ ? તે શક લાયક છે.”

“તે તો હું જાણું છું.” સન્યાસીની બોલી, “પરંતુ કાચુ બાળે તેના ઉપર કંઈ દુખ પડે ! પ્રાણસંકટ પણ આવે !”

“હો ! શું પ્રાણ સંકટ ?” પ્રેમાનંદે ચોંકી ઉઠ્યો. “રામ ! રામ ! આવા દુષ્કર્મ બાળકનું કાચુ પરણ કરશે ? એવું કદી નહીં ગમે.”

“નહીં, એમ નથી.” સન્યાસિની બોલી. “તમે કાંઈ એના જન્મની વાત નથી જાણતા.”

“પણ વખત પર તે વાત કહેવને માટે તમે કહ્યું હતું ને !” પ્રેમાનંદે યાદ આપતો હોય તેમ બોલ્યો.

“હા તે સમય હવે આવ્યો છે.” એટલું કહી સન્યાસીની થોડી વાર સુપ રહી. પ્રેમાનંદે પણ કંઈ પુછવાનું સાહસ કરી શક્યો નહીં. થોડી વાર પછી તેણીએજ સુપકા દી તોડી.

“જ્યારે કાચુલની લાંછ જાગી હતી,” તેણીએ કહ્યું. “જ્યારે ઇન્સાની બ્રીટીશ સરકાર સામે કાચુલના આંદોલન પડ્યા હતા, તે વખતે હું કંદહારની શુદ્ધઓમાં હતી. મ્હોં સાંભળ્યું કે સરકારી ફોજ હોંકારા કરતી ચાલી આવતી હોવાથી મરદ અને સ્ત્રીઓ મારા ઘર ઉડી નહાસવા લાગ્યાં છે. જ્યારે ક્ષેત્ર જીત્યા પછી બુધ્ધિમાં જતા કમર કસે છે ત્યારે છુદા, બાળક અને સ્ત્રીઓ પોતાનું જો કંઈ છે તે લઈ પર્વતની શુદ્ધઓમાં સંતાપા

નીકળ્યાં છે અને પણ છુપી રહેવા માટે ઘણાએએ કહ્યું, પરંતુ હું અંગરેજ જાતિને સારી રવેશો ઝોળાયું છું! મને ખરાબર ખબર છે, એ લોક જે અસહ્ય ખાનદાનના છે તેઓ ઓરત જાત ઉપર કાંઈ જાતનો જેવો જુલમ નથી કરતા. દુનીયાં પર ઓરત જાત તરફ જોઈતું માન અને દયા અંગરેજ લોક દેખાડે છે તેટલું બીજા કાંઈ પણ જાતિ નથી દેખાડતી, મહેં આ વાત ઘણાએને સમજાવી પરંતુ કાંઈએ મ્હારી ઉપર વિશ્વાસ કર્યો નહીં. બધાં પછીકે માર્યા ન્હારી ગયાં

“એક દિવસ આર્ધરત્રી વીતી ગયા પછી,” તેણીએ આગળ ચલાવ્યું. “જલા ઉપર એક દુખી સ્ત્રીને લાંબી કાંઈ માથુસ મ્હારી ઝુપડીમાં આવ્યો, તેની સાથે તે સ્ત્રીના ઘણી પણ હતો ઘણે દુરથી ઓગળ સાથે દોડી આવ્યો તો તેઓ હાંફીને હતો સ્ત્રીના ઘણીની ઉમર ત્રીસ વરસ જેટલી લાગતી હતી. જલા નેના બાંહે નાચે મુકી તેઓએ મ્હારી પાસે પાણી માગ્યું. પણ પાણી લાવવા પલાં તે જલા પરથી ઉતારેલી ઓરતને મહેં મળ્યું. જો કે તેણી હમણાં બે લાન હતી, તો પણ તેનો શાન્ત આંત્ર પ્રકાશીત મ્હરોજ કહી આપતો હતો કે તેણી એક ભત્રા માથુસની બેટી છે. તેમ તેણીના ધનની પણ ખુનીયાદ ઉચી માલુમ પડતી હતી. મહેં પાણી આપ્યું, તે પીધા પછી તેઓએ કંઈ ચાન્તી લાઇ કહ્યું, સરકરી ફેજ આવી ગઇ છે. અમે ન્હારી જગએ છીએ. આ મ્હારી ઓરત છે અહીં તેણે તે બે શુદ્ધ સ્ત્રી તરફ પ્યરની એક નજર નાંખી “જણાય છે કે તેણી હજી જીવે છે, ગર્ભવતી હાલતમાં પ્રેક્ષા દિસો પસાર કરતી હોવાથી તેણીથી ચાલી શકાતું નથી. મેહરજાની કરી તમે તેને અશ્રય આપ્યો. અહીં તેણેને કાંઈ દુખી કરી શકશે નહીં. જે કાંઈ સંતાન થાય તેને માટે અમે એટલું છોડી જઇએ છીએ કે, તે જો જીવતું રહે તો હાલતા કરતાં પણ વધુ સુખી જીવશે શકશે. વધારે કહેવાનો હવે વખત નથી.”

એટલામાં દુરથી અંગરેજ તોળોના ઘણા સંભળાયા. તે વધારે બધા કુળ થઇ બોલ્યો. “અંગરેજ જો અમેને દેખશે તો કદી પણ નહિં છોડે જો હું જીવતો રહ્યો તો તમારાં દર્શન કરીશ. મેહરજાની કરી એટલું બતાવો કે તમે ક્યાં મળશો ? ”

દરેક વરસની આજનીજ તારીખે હું કામર કામલાના મંદીરમાં

આપની રુદ્ધ જોડશ." મહેં કહ્યું. એ દુઃખી વખતમાં મ્હારાથી વધુ કંઈ કહી શકાયું નથી.

" એટલમાં અંગરેજ બેન્ડ નજીક આવતું મંબળાયું, જે સાંભળી ગ ભરાટમાંજ તેણે નોડરને કહ્યું, "આપો! જલદી આપો!"

આ સાંભળી નોકરે કપડામાં લપેટેલી એક ચીજ ઝુંપડીના ખુણામાં ગળી દીધી અને પોતાના શેઠને ખમા પર બેસાડી ઉનાવજે આવવા માંડ્યું.

સંન્યાસીનીના ચુપ રહેવથી પ્રેમાનંદે પુછ્યું " તે ભોકા શી ચીજ રાખી ગયા. ? "

" એ જેવાનો વખત તે ઘડીએ તો નહિં મળ્યો. " સંન્યાસીનીએ જવાબ આપ્યો. " હું પેલો સગર્બા બે હોશ સ્ત્રીની સેવ માં લાગી રહી, પ રંગ ક્રોધ રીતે તેણી હોશમાં આવી નહીં. બેહોશીમાંજ તેણીએ એક સાથે બે જન્મોને જન્મ આપ્યો. "

" લાલ અને લાલી ! " પ્રેમાનંદ બોલી ઉઠ્યો.

" હા, તેજ આ લાલ અને લાલી " સંન્યાસીનીએ કહ્યું " આ જોડ બાળકોને જન્મ આપ્યા પછી એક કલાકે તે બિચારી સ્વયં સીધાની આખી રાત મુર્ચ્છા અને બાળકોની સંભાળમાં મ્હેં ચીતારી સહવારના એક અંગરેજ લશ્કરી ફરતો ફરતો મ્હારી ઝુંપડી તરફ આવ્યો, મ્હેં કપડાંને મળવા આજીજ કરી, તેઓએ મ્હારી વત સાંભળી એક ડકટર આપ્યો. ડાકટરે પચ્ચ ધમ્મી મહેરવાની કરી, તે અભાગિનીનું દુખ સાંભળી તેને પચ્ચ દુખ થયું બધી તરફથી આરામનો મંદેખસ્ત તેઓએ કરી આપ્યો. અમે તે સાથે તબીબમાં લાંધાં અને લાશને દફન કરાવી દીધી. "

" તે દીવસથી હું તેની હાજરીમાં રહેવા લાગી નોકરો આકરો તરફથી પચ્ચ પુરતો સંતોષ હતો. "

" અને જાનને બાળકો ! " પ્રેમાનંદે પુછ્યું.

" તે જાનને ડાકટરની મદદથી જીવવા પામ્યાં, અને મ્હોટાં થયાં. "

" કેટલા દિવસ તમે લશ્કરમાં રહ્યાં ? "

" જ્યાં સુધી લડાઈ ચાલુ રહી " સંન્યાસીની બોલી " છ મહિના પછી અંગરેજ ફોજની સાથે પોશાવર પહોંચી. ત્યાં સેનાપતી પાસેથી જ્યા

૨ મ્હં રજ માગી ત્યારે તેઓએ દુખી થઈ કહ્યું. 'તમે અહીંજ રહો આ બાળકને બાળકાને ઉછેરવાનો બંધોબસત આમો કરીશું' પરંતુ એ વાતની ના મહેં એમ કહી પાડી કે, હું નોગણ હોવાથી એક જગ્યાએ રહી શકતી નથી.

ફરી તેઓએ કહ્યું સારું આ બે બાળકાને અહીં રહેવા દો. તેને ઉછેરવાનું કામ અમો કરીશું ત્યારે મ્હં કહ્યું, દુખને વખતે તેઓને પાળવાના વચનથી હું તેઓના બાપ સાથે વચનથી બંધાઈ છું, મફત કરો! હું આપની એ માગણી સ્વીકારી શકતી નથી. આખર તેઓએ લગભગ રમાં ફાળો કરી એક હજાર રૂપિયા મને આપવા માંડ્યા, પરંતુ તે લેવા મેં જ્યારે સાફ ના પાડી ત્યારે એ રકમ તેઓએ લાહોરમાં કોશનચંદ્ર રામલાલની પેઠીમાં જમા કરવી. સાથે એવો પક્ષ બંધોબસત થયો કે, જ્યાં સુધી આ છોકરાં પંદર વરસનાં ન થાય ત્યાં સુધી હર મહિને તેઓના નામ પર ૫ આસ રૂપિયા જમા થતા રહે. "

"તમોએ તે રૂપિયા નથી લીધા ?" પ્રેમાનંદે પુછ્યું.

"ના મહારા સધુઓથી રૂપિયાની ખોટ મ્હને ક્યાં છે !" તેણી બોલી "એ રકમ આ બચ્ચાઓના જ નામ પર બાળ સાથે જમા થતી નથી છે. બે વરસ પછી જો ચાહશે તો તેઓને એ રૂપિયા મળી જશે."

પ્રકરણ નવમું.

વિચીત્ર વર્ણન-એક માગણી.

"બેર ! બહુ બહુ દુખ વેદી આ બાળકો આટલી ઉંમર સુધી પહોંચ્યા છે." સેન્નાસીની થોડીવાર સુપ રહી બોલી "પરંતુ તે બાળકાની હવે તને જરૂર નથી. હસ વર્ષનાં થયા પછી તે ત્હારી પાસે આવ્યા હતાં"

"પણ પેલાની કંઈ અખર મળી કે ?" પ્રેમાનંદે તે છોકરાઓના બાપને માટે પુછ્યું.

“ નહિં તેર વરસ થઇ ગયાં પરંતુ કંઇ ખચર નથી મળી. ” સન્યાસીનીએ કહ્યું “ મને લાગે છે કે તે હવે હયાત નથી. કારણ હું જરાયર આપેલા દિવસે તેઓને બતાવેલા. મુકામે બાકે છું. પરંતુ આજ તેર વર્ષે રમ્યાન એક પણ વખત મુલાકાત ન થતાથી સમજાય છે, કે તે પણ લગાઇમાં માર્યા ગયો હશે. ”

“ તો પછી હવે આની તપાસ લેવાવાનું કાંઇ જણાતું નથી. ” પ્રેમાનંદે કહ્યું.

“ હા હું પણ એમજ સમજું છું. પરંતુ - ”

“ પરંતુ શું ! કંઇ ખચર મળી છે ! ” પ્રેમાનંદે વચ્ચે પુછ્યું.

“ નહીં સાંભળો તેજ કહું છું પેલો નોકર એક ચીજ રાખી ગયો હો તો ના ? ”

“ હા, હું પણ તેના મારેજ પુછવા માગતો હતો. ”

“ જ્યાં સુધી ફાજના સાથે રહી, ત્યાંસુધી તો એ ચીજ જોવાનો વખત ન મળ્યો. ” સન્યાસિની બોલી “ બ્યારે ત્યાંથી રજા લઇ નીકળી ત્યારે મ્હેં એ ચીજ જોઇ, તો જે કંઇ નજરે પડ્યું તે ઘણું ભયાનક હતું ”

“ ભયાનક શું હતું ? ” પ્રેમાનંદે પુછ્યું.

“ ઘડીજ બીડામણી તે ચીજ હતી. ” સન્યાસિની બોલી. “ એક સાદી બોટસને બધું કશા અને ઘણાં કપડાંના પટમાં વીંટાળી એક બેકસમાં પેક કરી હતી. બધું ખેંચી જોયું તો બોટકામાં - ” આટલું કહી તેણી ચુપ રહી ગઇ.

“ તેમાં શું હતું ! ” પ્રેમાનંદે ગમરહને પુછ્યું.

“ તેમાં એક તરતનું કાપેલું મથું હતું. ” સન્યાસિની ધ્રુજતી બોલી.

“ કાપેલું ! બાપરે ! કાપેલું માથું ? ” પ્રેમાનંદે અબળબીથી પડેલાં કાપી.

“ કાંઇ પાણીદાર હથીવારથી કાપેલું શિર તેમાં રાખ્યું હતું. ” સન્યાસિની બોલી “ કેમ જાણે હમણાંજ ઘડી જુદું કરવામાં આવ્યું હશે. ”

“ અરે ! ત્યારે તો - ”

“ હા, તે એક સુંદર બાલિકાનું કાપેલું શીર હતું ” તેણી બોલી “ એની ખુબસુરત છોકરી મેં કદીપણ નથી જોઇ. ”

“ પરંતુ ચંડાલને તેણીની ખુબ સુરતી પર મ્હેર ન આવી. ” પ્રેમાં નંદ બોલ્યો. “કાણુ જાણે ક્યારનુંએ કાપેણું હશે. પરંતુ તે સડી ન જતાં તાણુને તાણુ શી રીતે રહ્યું હશે ! ”

“ તેને એક જાતના અકાંમાં બાંધી રાખ્યું છે. ” સન્યાસીનીએ કહ્યું. “ અને તેથીજ તરતના કાપેલા જેવું દેખાય છે. ”

“ બહુ મજબની વાત છે ! ”

“ હા, આજ તેર વરસથી મ્હેં તેને સાચવી રાખ્યું હતું. ” સન્યાસીનીએ કહ્યું. “ જ્યારે તે બસો માણસ પોતાની જી સાથે તેને પશુ મુકી મર્યો, ત્યારે જરૂર એ સિર સાથે તેની જી અને બન્નાંઓનો કંઈ અંદરખાનેનો સંબંધ હોવો જોઈએ. એટલા આટલું તેને સાથે બધા બરાબર આપેલા રાષ્ટ્રમે કામાલાના મંદીરમાં જતી હતી. ”

“ તો પછી તેનાથી કંઈ સંબંધ જણાયો ? ” પ્રેમાંનંદ પુછ્યું.

“ હા, સંબંધતો આ છોકરાંઓથી પશુ છે. ” તેણીએ કહ્યું.

“ છોકરાંઓથી પશુ ! શી સંબંધ છે ? ”

“ તેજ તપાસવાનું છે. ” સન્યાસીની બોલી “ આ વરસે એ બોટલ કાગળ કપડાં અને બોક્સ સાથે કાઢી ચોરી ગયું. ”

“ ચોરી ગયું ! ” બબળ થઈ પ્રેમાંનંદ બોલી ઉઠ્યો. “ એતો મજબ થયો ! કાણુ ચોરી ? ”

“ તે પશુ ખબર નથી. ” સન્યાસીનીએ જવાબ આપ્યો. “ પરંતુ એ ટકો પતો લાગ્યો છે, કે કાઢ માણસે તેને પારસલ કરી માગરમલ કુંડાલા લના નામ પર ગાદાટીથી રંગપુર મોકલ્યું છે, અને રંગપુરમાં એક માણસે પહોંચી તેને કલકતા મોકલ્યું. આવી રીતે ત્યાંથી ગાછપુર, અલાહબાદ, લાહોર અને ત્યાંથી પેશાવર રવાના કર્યું. મોકલવા વાળાએ એ સીફતથી આ માલ હિંદુસ્તાનથી બહાર લઈ જવાની તજવીજ કરી. ”

“ પશુ આ બધું તમે શી રીતે જાણ્યું ? ”

“ હું તેની પાછળ પાછળ અલાહબાદ સુધી ગઈ હતી. પશુ ત્યાં મોટી

ળીક નડી. એક પોલિસવાળો સઢેહ કરી મ્હારી પાછળ લાગ્યો હતો, પરંતુ જમ્મરી મુસ્કેલીએ હું જમ્મી ગઈ.”

“ પછી શું થયું ? તમે તો અલ્લાહનાં રહયાં, પેશાવરના ખતર શી રીતે મળ્યા ? ”

“ ત્યાંજ સાંભળ્યું કે, પેશાવરમાં એ માલ પોલિસના હાથમાં ગયો છે, પરંતુ એ લોકો એ શિરને કાઢ્યું છે, તે જાણી શક્યા નહીં. પતો મેળવવાને માટે તેઓ કામાક્ષા મંદીર સુધી ગયા તો પણ કાંઈતે જોળખી શક્યું નહીં. હવે પોલિસવાળો મ્હારી તપાસમાં નીકળ્યા છે.”

“ ત્યારે તો તમારા પર પણ આક્રમ આવી ? ”

“ નહિં બેટા ” સંન્યાસીની હશીને બોલો. “ માતાજીની કૃપાથી દુઃખ અને આક્રમોથી તો હું છુટી થઈ ગઈ છું પરંતુ જે ચીંતા છે તે બધી આ લાલ અને લાલી માટેનીજ છે.”

“ તેઓને શી બ્હીક છે ? ”

“ તું સાંભળી અજબ થશે કે એ શિર બરાબર તેઓને મલતું છે.” સંન્યાસિની બોલી. “ જાણે તે બેમાંથી એકનું ન હોય ? ”

“ હે ! એ તમે શું ? ”

“ હા, એટલા માટેજ કહું છું કે પોલિસ તેઓને વહેમમાં લઈ શકે છે.” તેણી બોલી. “ એટલુંજ નહિં પણ ગાગરમલ આ બનાવનો અંદરનો બેદ જાણ્યો હોય એમ લાગે છે, તે એમ પણ જાણ્યો હોવો જોઈએ કે, હું દરેક વરસે અમુક દીવસે કામાક્ષા જાઉં છું. અને તેથીજ ત્યાં આવી એ માલ તે ચોરી ગયો છે.”

“ પણ તમે એક ઠેકાણે તો નથી રહેતાં ? ”

“ તે વત નથી. ગાગરમલ આ કાપેલા શિરની અંદરની હકીકત જાણે છે. ફરી એમ પણ હોવું જોઈએ કે, તેને કાલ્પમાં લઈ જવાથી કંઈ મોટો લાભ થતો હોય ! એ સિવાય આવી આક્રમમાં તે કદી પડે નહીં.”

“ એમ પણ બનવા જોગ છે.” પ્રેમાનંદ મળતો થયો.

“ તેમાં પણ ઘણા બેદ છે.” સંન્યાસીનીએ કહ્યું. “ જ્યારે એ

મણસ પોતાની જિ સાથે એ માનને મુકી ગયો ત્યારે કહેતો હતો કે 'જો છોકરું જીવતું રહે તો જે કંઈ હું આપું છું તેનાથી તે રાજનો પણ રાજ થઈ રહેશે.' એ પરથી જણાય છે કે ન્હાસતી વખતે પોતાની દોલત કંઈ પણ ઠેકાણે છુપાવી છે અને તેની સાથે આ કાપેલા શિરનો ધણો સંબંધ છે."

" પણ તે સંબંધ શો હશે ? "

" તે તો કંઈ નથી જણાયું. ગાગરમલને ખબર છે કે તેને કાપુલ લઈ જવાથી જખરી દોલત મળશે, નહિં તો આવી રીતે લઈ જવાની કોશીશ ન કરતો."

" હા, તમારો વિચાર બરાબર લાગે છે."

" સાથે એમ પણ છે કે એ માણસ પેલા શિરના માલિકનો મિત્ર પણ નથી ! જે એમ હતો તો તે પહેલાં મને મળી છોકરાંઓની તપાસ કરતો."

" નહિં તે મિત્ર તો કદી પણ હોઈ શકેજ નહીં."

" આવા વખતમાં તે ધણું દુખ આપી શકે તેમ છે." સન્યાસીની બાતી. " આ બચ્ચાંઓ જીવને દોલત નહીં મળે એવા વિચારથી તે આ નુખત પણ કરે તો બનવ.જોગ છે. અર્થ લોકને માટે માણસ જંગલી જાનવરથી પણ વધુ ધંતકી થઈ જાય છે."

" અરે ! પણ લાલ અને લાલી આ બધું જાણે છે ? " પ્રેમાનંદ પુછ્યું.

" તે શી ખબર ! " સન્યાસીની બોલી. " વાત એમ છે કે દોલત ને માટે નહિં પણ ફક્ત આ બે બાગકોની જાન બચાવને માટે આપણે સાવધ રહેવું જાઈએ. તેઓ પર તું ધ્યાન કરે છે. "

" હા, હું જીવ કરતાં પણ તેઓને વધુ ચાહું છું." પ્રેમાનંદ બાલ્યો.

" એટલા માટેજ કહું છું બટા ! ત્યારે સન્યાસ છોડવો પડશે.

પ્રેમાનંદે વિસ્મિત થઈ સન્યાસીની તરફ જોયું એને ધીરથી બાલ્યો-

" શા માટે ? "

" એ ધ્યાન અને ચાહને માટે ! " સન્યાસીની હસીને બાલી.

પ્રકરણ દસમું.

અરે ! આતો બધું સત્યાનાશ વળ્યું !

સન્યાસિનીનો બેડો બોલ ન સમજી શકવાથી પ્રેમાનંદથોડી વાર તો સુપ રહ્યો. તેણે જોયું કે માજી આકું કંઈ સાંભળવા ધન્ય થરાવી રહ્યાં છે, ભારે તે બાલ્યો-“ તો મને શી બારા કરો છે ? ”

“ હમણાં તું બધું સાંભળી ચુક્યો. ” તેણી બાલી “ લાલ અને લાલી બોઈઓની રક્ષા કરવી એજ આપણું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. જો તેઓની કંઈ દોષત દોષ, અને કોઈ બદમાશ તેનાપર તરાપ મારવા આદતો હોય તો તેમાં પણ આપણે બચ્ચાંઓના બલાનીજ કાઢીશ કરવી પડશે. પરંતુ એ બધાંથી મુખ્ય કામતો તેઓની રક્ષા કરવાનું જ છે. ”

“ તેઓ પર કંઈ આફત નહિં આવે ” પ્રેમાનંદ બલ્યો “ કારણ એ બાળાકો કાશ્મીરી છે એમ તમારાં સિવાય કોઈ પણ બળ્યતું નથી ”

“ તેમાં ત્હારી ભૂલ થાય છે બટા ! ” સન્યાસિની બાલી “ જ્યારે એ કાપેલું માયું ચોરાઈ ગયું ત્યારે તેઓના જન્મની વાત પણ જરૂર બીજે કોઈ બાણે છે. વળી છેવટની વખતે તે બધા માણસે કહેલા બોલ પણ છુપા નથી રહ્યા એટલા મારેજ કહું છું. અરે ! હ્યો ! આતો બધું સત્યાનાશ વળ્યું ! ”

કહેલીકને સન્યાસિની ત્યાંથી કુદી પડી. વાતની વાતમાં રાત ધણી વધી ગઈ હતી. સંદ્રમાં અરત થઈ ગયો હતો. કુટી અને આડે પર બધે અંધકાર ફેલાયો હતો.

આ અંધારામાં કુટી (જુપડી) ના બાર પર બે વિકાળ સિંદ ઉભેલા જોઈ સન્યાસિની ચોંકી ઉઠી. ધણી વખત પહેલાં ત્યાં મૃગરાજનું રહેઠાણ હતું પરંતુ જ્યારથી સન્યાસીઓનો ત્યાં વસવાટ થયો ત્યારથી એક પણ જ ગામી જનવર કદી ત્યાં આવ્યું ન હતું.

કુટીમાંથી લાલ અને લાલી બન્ને ને ધસડી તે સીંદ બહાર લાવ્યા. તે તે એકબેને લઈ જાય છે કે સન્યાસીની બુમ પાડી પાછળ દોડી. પ્રેમાનંદે પણ ગભરાઈને તેણીની નકલ કરી.

અલ્પવાહિની માતાની હવે એ શાંત મુંઝી નથી રહી. ત્રિશુભ લઈ નવ દલના દેવી ચંદ્રીકાના રૂપમાં તેણી ધરતીને ધુળવતી ચાલી. જાંગ સુધી પડતા લાંબા વાળ હવામાં ઊડતા મેઠાં પીઠ અને કપાળ પર ઊડવા લાગ્યા. તેજ આખો લાલ થઈ આવી. માતો કે હમણાજ આતશી હીરણ્ય કે ક્યા ચાહે છે કે શું ?

“બીહો નહોં ! બીહો નહોં !” ના પહાડી અવાજ કરતો પ્રેમાનંદે પણ પાછળ દોડયો તેની બુમે સાંભળી, બીજા સાધુઓ પણ જાગી ઉઠ્યા અને જ્યાં નજર પડી ત્યાં દોડવા લાગ્યા.

બન્ને સીંદ લાલ અને લાલીને થોડે દુર સુધી તો લઈ ગયા પરંતુ પછળથી સાધુઓના લશકરે પીછો કરવાથી તેઓને છોડી બીકથી ન્હાસવા લાગ્યા. હવે તેને પોતાની જાનની શીકર થઈ પડી.

સન્યાસીની બન્ને બાજકો પાસે જઈ તેની સારવાર કરવા લાગી. પ્રેમાનંદે અને બીજા સાધુઓ તે બચ્ચાં ચોરનાર સિંદની પાછળ દોડ્યા.

થોડેજ દુર જવા પછી “માણસ છે માણસ !” કહી પ્રેમાનંદે બુમે પાડવા લાગ્યો. હવે બધાએ જોયું કે એ માણસો જીવ લઈ દાડ્યા બધા છે. મોટા ઉસાદથી બધા સાધુઓ તેની પાછળ દોડ્યા, પરંતુ ચિકંટ જ ગલમાં તેઓ કાણ જાણે ક્યાં છુપાઈ ગયા. રાત અંધારી હોવાથી ચોરો નો પતો મળી શક્યો નહોં. આખર થાકીને બધા સન્યાસીનીના પાસે આવી કહેવા લાગ્યા, “એ કાણ દુષ્ટો લાલ અને લાલી બાઈને લઈ જતા હતા ?”

થોડીજ વાર પહેલાં દ્રઢ ભાવ હોવા છતાં પણ સન્યાસીનીની બધી વાતો પર પ્રેમાનંદે પુરો વિશ્વાસ બેઠો ન હતો, પરંતુ આ બનાવ પછી તો તેણીને દરેક બોલ તેને ખરાબરજ લાગ્યો.

મનની વાલ મનમાંજ દબાવી પ્રેમાનંદે પાછો આવતો હતો કે એક સાધુએ કહ્યું. “જો પ્રેમા ! આખું રોજું ને રોજું કાણુ નીચે ઉતરી રહ્યું છે ?”

“અરે! ત્યારે એ બે નહિં પણ ઘણા માણસો તૈયાર થઇ આવ્યા હતા!” બીન્ને બોલ્યો.

“આ શી વાત છે! કે લાલ અને લાલીને ચોરી લઇ જવા માટે માણસો આવ્યાં હતાં!” પહેલાએ પ્રછયું. પરંતુ તેનો જવાબ કાશ્યપે આપ્યો નહિં. હવે અધા જુદા જુદા તર્ક કરતા સંન્યાસિની પાસે પહોંચ્યા.

પ્રકરણ અગીયારમું

સિંહ નહીં પણ માણસો !

બધાએ આવી આતુરતાથી પ્રછયું—“શવતાં છે?”

“હા, જીવ છે.” જવાબ મળ્યો. “વાઘના ચામડામાં છુપાયેલા ચોરા કલેરા ફોર્મની અસરથી બેહોશ કરી લઇ જતા હતા. મેં તો પહેલાંથીજ સમજી લીધું હતું કે, એ ચંડાળો માણસ છે પણ વાઘનું રૂપ ધારી આવ્યા છે.”

“શું દેખી!” એકે સાધુ બોલ્યો. “આપે જોતાંજ શી રીતે એળખી કહાડ્યા કે એ માણસ છે?”

“અબખાનંદજી!” સંન્યાસિની બોલી. “તમેએ કદી એક સાથે બે વાઘને શીકારે નીકળેલા સાંભળ્યા છે? આ દુષ્ટોને બનાવટ કરતાં ન આવડી બે કદી એકજ જથ્થુ સિંહ બની આવતે તો ઘડી બર અને ઠગી જતે.”

“વાહ! બરાબર છે?” બધા બોલી ઉઠ્યા. “પણ આપના જેવી તીવ્ર ભુદ્ધિ છે ક્યાં?”

સંન્યાસિની આ બન્ને બચ્ચાંએને પોતાની ઝૂંપડીમાં લઇ ગઇ. થોડી વારે બન્ને શુદ્ધીમાં આવી બેઠાં થયાં ત્યારે બધાને જોઇ બોલ્યાં, “લાલ! માણ! આ બધું શું છે?”

“કાંઈ નથી બેટા!” સંન્યાસિની તેઓનાં મથાં પસનારતી બોલી.

“હું પડીમાં જંગલી જનાવર આવ્યું હતું તેને નસાડવાને માટે બધાં આ બ્યા છે. તમે સુષ જાવ.”

“ના, મા ! હવે સહવાર થયું. હવે શા માટે સુડ ?” એક બચ્ચાએ કહ્યું.

પુર્વેના આકાશી ભાગ લાલ રંગથી રંગાયો હતો. ધીરે ધીરે પોતાના કીરણ કાઢતાં સૂર્ય દેવે દર્શન દીધાં. માણસે હાથ જોડી સૂર્યને નમન કર્યું. બધા સાધુઓએ પણ પણ હંમેશ માદક ડાચત્રી પાઠ કર્યા.

ફરી બધાઓમાં તર્ક વિતર્ક થવા લાગ્યા. કેટલાક સાધુઓએ જુદા જુદા અભિપ્રાય આપ્યા. કોઇએ કહ્યું, “આ નિરપરાધી દુધમસ બાળકને કોણ પાપાણુ હાલના લેખ જતા હતા ?”

કોઇએ કહ્યું, “કોણ જાણે એ ચંડાળ આને લેખ જઈ શું કરતે ?”

“પ્રતાપી અંગરેજ સરકારના રાજ્યમાં પણ આવા નીચ પીણાગ છે. જે આ કમમાં સાહસ કરે છે.”

“આજે એ પાપીઓએ આવી આપણા આશ્રમને આ પવિત્ર કરી દીધે.”

આ બધી વાતોની તરફ સંન્યાસીનીએ કાન ન દીધા. તેણીને બધી ખબર હતી. બધા સાધુ તેણીને શાન્ત જોઈ આ બનાવ માટે કાંઈ વધારે સાંભળવા માગતા હતા. બધાનાં મનનો ભાવ પામી જઈ સંન્યાસિનીએ કહ્યું. “તમારી ચીન્તાને હું સમજું છું. આ બાબતનો અંદરનો ભેદ હું જાણતી હોવાથીજ શાન્ત છું, તે હું તમોને પણ કહીશ. એક વખત બધાને એકઠા કરી આ બાબત માટે મ્હારે સલાહ લેવાની ઇચ્છા હતી, જે વખત આજે અનાયાસે આવી ગયો. હવે હું આજની બાબતનું જે અનુમાન કરું છું તે કારણ સાથે પુનઃ પાઠ પછી બધાને કહીશ.”

બધાએ “સાધુ ! સાધુ ! કહી પોત પોતાના સ્થાનનો રરતો લીધે.

હવે સંન્યાસિનીએ પ્રેમાનંદને કહ્યું “બેટા ! ત્હારે સંન્યાસ ત્યાગ કરેલો પરશે.” પ્રેમાનંદ ચુપ ચાપ માથું નીચું કરી રહ્યો તેની આંખોં ભરાઈ આવી, અને બચ્ચાઓ પણ આંસુ ભરી આંખે બોલ્યા, “મા ! ભાઈ શા માટે રૂએ છે ?”

પ્રકરણ બારમું.

સાધુ સભામાં બે બાળાઓ.

“ત્યારે શું તે વખતથી તેના પીતા અથવા નોકરનો કંઈ પતો જ નથી?”
સંન્યાસીની વાત ધુરી થઈ રહેવા પછી સાધુઓએ ધુલ્યું.

“ નહીં. પરંતુ એટલી ખબર મળી છે કે,” અલમવાદિની મા બોલી. “નહાસતી વખતે પોતાની ટોસતની જે વાત તેણે કરી હતી, તેની ખબર બીજાઓને પણ મળી છે. એ લોકો બધું હાથ કરવાની કોશીશ કરી રહ્યા છે.”

અહીં તેણીએ પેમા કાપેલા માથાની વાત કહી, જે સાંભળી બધા સા
ધુઓએ દાંતમાં બ્યાંભળી પકડી કહ્યું, “ જ્યોદ્ધા બાતું તો છેવટ સમજવું
બહુ મુશ્કેલ છે ! ”

“હું સમજું છું કે જે લોકો આની દોષ ત હજમ કરવા ચાહે છે તેજ આને ઉઠાવી લઈ જતા હતા.” સંન્યાસીની ખેલી.

“બનવા જોગ છે.” બધાએ કહ્યું.

“એટલા માટેજ આ બાળકમાં હું તમારો અભિપ્રાય લેવા માગું છું.” તેણીએ કહ્યું. “હવે તો તમે સમજી ગયા હશે કે આ સમય આ બચ્ચાંઓના માટે બહો સંકટ ભરેલો છે.”

“પરવા નહીં.” બધા બોલી ઉઠ્યા “જવ જતા સુધી અમે તેની રક્ષા કરીશું.”

“તેઓ પરતો તમારો રનેદ મ્હારાથી છુપો નથી.” તેણી બોલી “પરંતુ આ શાન્ત આશ્રમમાં અશાન્તીનું દુષ્પ તમોને દેવા હું નથી ઇચ્છતી”

“તો તમે શું ઇચ્છો તો ?” બધાએ પુછ્યું.

“બચ્ચાંઓને માટે આ આશ્રમ હવે બરાબર નથી,” તેણી બોલી. “એક વખત રસ્તો જતણી લીધા પછી એ પાણીઓથી આપણો સંન્યાસ આશ્રમ દુઃખી થઇ પડશે. અને એટલજ માટે આ બન્ને બચ્ચાંઓને હું અહીંથી લઇ જઇશ.”

એક બુદ્ધો સાધુ બોલ્યો—“તે ઠીક છે. પરંતુ એ બન્ને બાળક આ આશ્રમના અંગ, સૌંદર્ય, શાન્તિ, સંતાપ જે કહીએ તે બધું છે, તેઓને લઇ જવાથી અહીં બધું ઉગ્ગડ થઇ પડશે.”

“હું તો તમોને કહી ચુકા છું કે, બીજને કાંઇ ઉપાય નથી.” સંન્યાસીનીએ કહ્યું. “પરંતુ હવે વિચારવા જેવી વાત એ છે કે તેની રક્ષા શી રીતે કરવી ? જે લોકો પોતાના મનેદરથ સમૂળ ન થવાથી રાત્રે પાછા ગયા છે તે બમણા ઉત્સાહથી ફરી આવશે. જુઓને કામાક્ષામાં કાપે હું માથું ચોંટું, અને અહીં આને ઉઠવી જવા પહોંચી ગયા.”

આટલું સાંભળતાંજ તે જુદો સધુ કમકમી ઉઠ્યો અને પોતાના ગંજાની રક્ષ માળા ઉતારતો બોલ્યો, “કંઈ શીકર નહીં ! આ બચ્ચાંઓને ખાતર હું મ્હારો ત્રીશ વરસનો સંન્યાસ ત્યાગી દઇશ.”

બધાને આ બચ્ચાં બહુ બહાલાં હતાં. બધા સાધુ તેને માટે બાવી રીતે તૈયાર થયા.

“આવા અગાઢ પ્રેમને માટે તમારો ઉપકાર થયો.” સંન્યાસની બોલી. “હું ચાહું છું કે પ્રેમાનંદ પર આતી રક્ષાનો બાર મુકું, અને પ્રેમાનંદને તે કબુલ પણ છે.”

“ સારી વાત છે. ” બુદ્ધો બોલ્યો. “ જો કાષ્ટ બાર સહન ન કરે તો હું જીવ જાનથી તૈયાર છું. ”

“ ત્યારે પ્રેમાનંદ સંન્યાસ ત્યાગ કરશે ? ” બધાએ પુછ્યું.

“ હા, તેમ કર્યા વિના બન્યાંઓની રક્ષા નથી થઈ શકતી. ” સંન્યાસિનીએ કહ્યું, “ જણાય છે કે એ લોક આને જીવથી મારવા નથી ચાહતા. ”

“ તો પછી ઉઠાવી જઈ શું કરશે ? ” બધાએ પુછ્યું.

“ મહાર્ અધું અતુમાન પારંજ છે એમ હું નથી કહી શકતી, ” સંન્યાસિની બોલી. “ પરંતુ હું સસજી છું ત્યાં સુધી આના પિતાની દોષત ને ખાતર તે દુષ્ટ આનાથી લગન કરવા ચાહે છે. ”

“ લગન ! લગન કેવાં ” બધા ચોંકીને બોલી ઉઠ્યા.

બન્ને બન્યાંઓના હાથ પકડી સંન્યાસિનીએ કહ્યું “ બધા મહાત્માઓ મહેને માફ કરો ! મહેં આજ સુધી બતાવ્યું નહીં કે આ બન્ને છોકરીઓ છે. ”

પ્રકરણ તૈરમું.

એક પ્રતિજ્ઞા-લાલ અને લાલીનાં લગન.

હવે સંન્યાસી સાધુઓની મંડળી પર વિસ્મયની વીજળી પડી. બધા ચોંકી બોલી ઉઠ્યા. “ હેં ! છોકરીઓ છે ! ”

પહેલાં તો છોકરીઓ આશ્રમમાં આવીજ કેમ ! તે પર તકરાર થઈ પરંતુ રતેહ ભાવ હોવાથી સંન્યાસિનીની આ ચાલ માફ કરવામાં આવી હવે તેણીએ પ્રેમાનંદને સંબોધન કરીને કહ્યું, “ બેટા પ્રેમાનંદ ! ”

પ્રેમાનંદ તેણીના પગ પાસે નમ્ર થઈ બેઠો. સંન્યાસિનીએ બધાના અભિપ્રાયથી બન્ને કન્યાઓનો વિવાહ પ્રેમાનંદ સાથે વેદોચ્ચારથી કરી દીધો, તે વખતની અપુર્વ શોભા જોતા બધા સાધુઓએ વર કન્યાઓને આશીર્વાદ આપ્યા.

તણે એ સાધુ મંડળને પ્રણામ કરવા પછી લાલ બોલી (હવે અમે પણ તેણીને ખરા રૂપમાં જ બોલીશું) “ મહાત્માઓ ! ”

બધાઓએ અન્યમીયા વિચાર્યું કે, બાલિકા શું કહેશે ?

“ મહાત્માઓ હું મોટી છું ” લાલ બોલી.

“ તે કેમ ! ” લાલોએ જાણવા માગ્યું

બધાઓ હસી પડ્યા.

“ ચુપ રહે બાઈ ! ” મોટી બોલી “ તું નાહતી છે. પ્રીયવંદા છે, કે મળ છે; મહાત્માઓ ! આ મ્હારી નાહતી જ્ઞેન સ્વામી સેવમાં રહેશે અને હું આ પુરુષના વેશમાં લાલસદ નામ ધારણ કરી, મ્હારો પીતા જાણ છે ? તેને કાણે માર્યો ? અને તેની દોષત ક્યાં છે ? તેનો પતો મેળવી શ. તેમાં જો હું સદૃશ થઈ તો આશ્ચર્ય એક વર્ષ પછી હું સ્વામીના ચરણમાં આવીશ. આ આશ્રમમાં એ જામતની પ્રતિજ્ઞા હું તમારો સામે કરું છું. ”

સુંદર અને નાજુક છોકરીની આકરી પ્રતિજ્ઞા માટે સાધુ ગદ્ ગદ્ થઈ ગયા.

“ અમે બધા તને આશીર્વાદ આપીએ છીએ. ” બધા સધુ તરફથી ખુટો સન્યાસી બોલ્યો. “ અમે બધા મક્કતા છીએ. આ શુભ કામમાં કોઈ પણ અડચણ કરવા માગતો નથી. વળી આજંધી હું પણ સન્યાસ છોડી બ્રહ્મવાદીનીની રક્ષા માટે મુકરર થાઉં છું. પહેલાં હું ખિટીશ લરકરમાં મેજર હતો હું જાતીનો સીખ છું, પંજાબમાં મ્હારી જગીર છે હવે પ્રેમાનંદ નિઃર થઈ પોતાની પરણેતર લાલ-સિંહને એક વરસને માટે મને સોંપી દે. તેણીની દોષત માટે હું થોડું ધણું જ કંઈ જાણું છું તે બધું વખત આવે પ્રગટ કરી દઈશ. ” બધા ભોંકાએ “ સાધુ ! સાધુ ! ” કહી અનુમોદન આપ્યું.

લાલીએ પણ એ વાત કશુલ કરી અને મોટી જ્ઞેન તરફથી વરસ માટે સ્વામી સેવા મંજુર કરી.

પ્રેમાનંદે પણ ખુશીથી લાલને આજ્ઞા આપી પરંતુ તેની આંખોમાંથી બે રોક આંસુની ધારા વહી રહી હતી. તેનો કંઈ રૂંધાઈ ગયો હતો.

“ માતાની આ માથા ઉપર. ” કહી અનુમતી આપી.

સંન્યાસીની પણ આ વખતના દેખાવથી હુખી થઇ તેણી બેઠી “ મહત્મા અભયાનંદજી ! ”

બુદ્ધે સન્દાસી હસ્તો હસ્તો નચક આવી બોલ્યો, “ હવે હું અભયા નંદ સ્વ મી નહીં, પણ પંદરમા નંબરની ઘેડેસ્તાર પત્રટનનો રિસાલદાર મે જરે દુર્જયસીંહ બાહાદુર અને મ્હારી વ્હાલી બેટી લાલદેવી ઉદ્ધું લાલસીંહ નો બોડી ગાઉ છું. ”

બધાએ કહ્યું, “ સાબાશ ! સાબાશ !

આશીર્વાદ આપી સંન્યાસીની ત્યાંથી વિદાય થઇ, તેજ વખતે બુદ્ધે શીખ લડવેયો દુર્જયસીંહ પહાડ ફાડી નાખે તેવી ગર્જના કરી ઉઠ્યો, “ વાહ ગુરજ ! ફતેહ ! ફતેહ ! ”

પ્રકરણ ચૌદમું.

મુદ્દા માલ ઉપડી ગયો.

“ બાપુ સાંવળસીંહને સલામ કહો. ”

“ બહુ સારું સાહેબ ! ”

અલાહબાદના પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટે પોતાના આદંત્રીને હુકમ કર્યો. એ જી વાર પછી સાંવળસીંહ ફરમાન સાંબળતાંજ આવી પહોંચ્યો અને સલામ કરી સાહેબના સામે ઉભો રહ્યો.

મુશારે પામી એક ખુરશી પર ગોઠવાયા પછી સાહેબે સાંવળસીંહના ઉપર એક કાગળ ફેંકતાં કહ્યું, “ આ વાંચો. ”

સાંવળસીંહ બેયું કે, કાગળ સાહેબના નામ ઉપરનો છે અને કલકત્તાના પોલીસ કમીશનરે અરજન્ટ રલીય લગાવી મોકલ્યો છે. કાગળમાં લખ્યું હતું:—

“ જ્ઞાતા સાહેબ,

આપને ચોકસ ખબર છે કે, તમારા તરફથી ઇન્સપેક્ટર એક બોટલ માં કાપેલાં માથાંની રસાયણી પરીક્ષા કરવાને માટે મેડિકલ કોલેજમાં આપી ગયેલ છે. તેની તપાસના પહેલાં અર્કની તપાસ લેવી જરૂરી સમજી ડોક્ટરે બોટલ ખોલી ઘોડો અર્ક કઢાવ્યો, અને પાછી જેવીને તેવી બંધ કરવા સાથે સરકારી શીલ અને નંબર કરી રાખી દેવામાં આવી હતી. બાજે તે માથાંની તપાસને માટે જતાં ઝકટરે જોયું કે તે બોટલનું ગુમ થઈ ગઈ છે; તેની જગ્યાએ ખરાબર તેવીજ એક બીજી બોટલ કાપેલા માથા સહીત રાખી છે, પરંતુ તેના પર જે શીલ છે તે સરકારી નહીં પણ તેના પર ત્રણ શબ્દ, “ સોહન્ના-સારંગના-સામન્ના ” ખોદેલા છે, તેનો મતલબ હજી સુધી અમે સમજી શક્યા નથી.

‘ આ બોટલમાં જે કાપેલું માથું છે તે પ્રથમની બોટલમાં ન હતું. તેનો ફોટો આપની પાસે છે અને બાજે આ બોટલ મેડિકલીએ છીએ. તમે ખરાબર મેળવી જુઓ. પ્રથમના માથામાં કાનની પાસે તલની જેવી ઝાંઝ છે, આમાં ડાબા કાનની પાસે છે. વળીને એકજ નહિં બે ઝાંઝ છે.

‘ જણાય છે કે કોમ દુષ્ટ એ શીરને ચોરી આ શીર રાખી ગયો છે. આવો બાળત પહેલે ચારી કોમ વખત નથી થઈ અમારા મશહૂર ડિટેક્ટીવને તેના પતો લગાવા છોડેલ છે. આ બંને શિર કે.સ એકજ રૂપ રંગની જોડ બહેનોનાં જણાય છે. પહેલાં તો પાપીઓએ એકતું ખુન કર્યું હતું, પણ હમણું જણાય છે કે બીજીની પણ એજ હાલત કરી છે. આવો પેચ દાર ખુની ગામલો અમારી સામે કોઈ વાર નથી આવ્યો. આનો પત્તા નહીં લાગે તો અમારી મ્હોટી મસ્કરી થશે. આપના ઇન્સપેક્ટર એ કાપેલું માથું અહીં મોકલ્યું હતું, જોટલા માટે આપને તેની પુરી કસીયત મોકલી છે. આ બનાવનો પત્તા મેળવવા અને ખાસ કરી એ બે છોકરીઓની તપાસને માટે આખા હિંદુસ્તાનના પોલીસ ઓફિસરોને લખવામાં આવ્યું છે. અમારા તરફથી એક ચાલાક ડિટેક્ટીવ સલાહ લેવા આપ તરફ મોકલીએ છીએ.”

કામળ વાંચી સાંવળસીંહ વિચારમાં પડ્યો. આ પ્રાંતના ડિટેક્ટીવેઝમાં તેમું નામ પ્રખ્યાત હતું પરંતુ આવો વિકટ મામલો તેણે કદી જોયો ન હતો. તે હજી વિચારમાં જ હતો કે સાહેબે કહ્યું, “કેમ શું સમજ્યા ?”

“તેનો જ વિચાર કરી રહ્યો છું.” ધીરથી માથું ઊંચું કરતાં સાંવળ સીંહ બોલ્યો, “જણાય છે કે—”

“જણાય છે-નહિ.” સાહેબ ગુસ્સાથી બોલ્યા. “એ જ શરમની વાત છે કે, બંને ખુન થઇ ગયાં છતાં આપણે કંઈ કરી ન શક્યા. ઉપરથી ખીચ્છું માથું રાખી આંખોમાં ધુળ નાંખી પહેલું શીર દેઢાવી ગયા. તેનાથી વધારે શરમની વાત શું હતી !”

“તે ખુબ જ બરાબર છે, પરંતુ તપાસ કરવામાં અમારા તરફથી કંઈ સુરતી રહેતી નથી.” સાંવળસીંહે કહ્યું “જણાય છે કે—”

“બસ ! જણાય છે કે, એ વાક્ય હું હવે સાબળવા માગતો નથી.” સાહેબે ગુસ્સાથી કહ્યું.

“સાંબળો સાહેબ !” સાંવળસીંહ બે દ્યો. “જે માણસ પેશાવર ની પોસ્ટ ઓફીસ સુધી પારસક લઇ ગયો હતો, તેણે જ એ હોલપીટલ માંથી ચોરેલું છે.”

“એ ઠીક ! પરંતુ હવે કરવું શું ?” સાહેબે કહ્યું.

“હવે તે માણસ તેને હોંદુસ્તાનની બહાર લઇ જવાની તજવીજ કરશે, અથવા કરતો હશે.” સાંવળસીંહે જવાબ આપ્યો.

“ત્યાં લઇ જવાનું કંઈ કારણ ?” સાહેબે પુછ્યું.

“એ કારણ હજી સુધી બરાબર જણાવું નથી.” સાંવળસીંહ બોલ્યો. “પરંતુ બાબત અને હંગ જેતાં એમ લાગે છે કે, એ માલ આ રાજ્યની બહાર લઇ જવાથી તેને કંઈ વીરોધ લાભ થતો હોય.”

“ત્યારે હમણા જ પેશાવર, કવેટા વાંગેરે ઠેકાણે તાર ન કરી દઇએ કે કોઈ માલ તપાસવા વીના સરહદની પેલી તરફ ન જવા પામે ? પરંતુ જો તે લઇ ગયો હોય તો !” સાહેબે કહ્યું.

“ નહિં હવું સુની એ માલ હોંદુરતાન બહાર મયો નથી. ” સાંવળ સીંહ બેસ્યો. “ કારણ તે ચોરાયાને હજી ફક્ત ત્રણજ દીવસ થયા છે. ”

તેના જવાબમાં સાહેબે તરતજ ચાર પાંચ મોટા તાર લખી, અદેશીને તાર ઓશીસમાં મોકલ્યો. તેના જવા પછી સાંવળસીંહને કહ્યું, “ સારું, હું પોતે પેસાવર બહાનું છું. તમે પણ મ્હારી સાથે આવવાને તૈયાર થાવ. ”

જ્યારે સાંવળસીંહ જવા ઉઠ્યો ત્યારે સાહેબે કહ્યું. “ બહા ! આ બીજું શીર કોણનું છે ? ”

“ કમીશનર સાહેબની અટકળ બરાબર છે. ” સાંવળસીંહે કહ્યું “ આ તેની બોડીઆ બહેનનુંજ છે. ”

“ ત્યારે શું બે બહેનોનાં ખુન કર્યાં ? ” સાહેબે અજબ લજ પુછ્યું.

“ હા. બનવા બેગ છે. ” સાંવળસીંહે જવાબ આપ્યો.

“ તે પછી આને પણ એ લોકા સા માટે ન લજ ગયા ? ” સાહેબે પુછ્યું. “ આની રીતે ફેર બદલ કરવાનો મતભાવ શી ? ”

“ તે સમજવું જરા કઠણ છે. ” સાંવળસીંહે કહ્યું. “ પરંતુ એટલું તો જણાય છે કે, પ્રથમના શીરની ત્યાં કાચુસમાં જરૂર છે, અને ફક્ત તે શીર ચોરી લજ જવાથી દેશમાં ખળભળાટ ઉઠશે, અને એથી તેને બહાર લજ જવું મુશ્કેલ લજ પડશે, એટલા માટેજ એ દુષ્ટોએ તેની બીજી બહેનનું ખુન કરી તેણીનું શીર પ્રથમની જગ્યાએ રાખી દીધું છે. એમ કરવાથી તે જલદી ઓળખાશે નહિં એમ એ લોકોની ધારણા હોવી જોઈએ. કારણ બોટલ અને શીર એકજ બાતમાં છે. આર વખતે પણ બહાશીની જુન લજ જાય છે. આ એમજ થયું છે. હોસ્પીટાલની કોલને બદલે એ મોકાનું સંભ છે, એ વાતની યાદ તેઓને એ વખતે ન આવી. ”

“ ઠીક, પણ શીસમાં જે ત્રણ સપ્તે હ તેનો અર્થ શું ? ”

“ તે હું શી રીતે જાણું ? ”

આંખ પરોળી કરી સાહેબે કહ્યું, “ સારું ! જાવ તૈયાર થાઓ. સાંજની ગાડીમાં અદેશી ઉપડીશું. ”

પ્રકરણ પંદરમું.

પાલીસ તપાસ—વિચીત્ર સંજોગ.

ઝાંઝની ગાડીમાં સવાર થવાને માટે સાહેબ અને સાંવળસીંદ પોતાના મહદનીશ સાથે અલાહબાદના સ્ટેશન પર પહોંચ્યા. ગાડી આવી, સાહેબનો માલ અહીં લોકો મજૂરો પાસે ઉપડાવી ગાડીમાં મુકાવી ગયા હતા, સાહેબ પ્લાટ ફોર્મ પર સહેજ ટરેલી રહ્યા હતા, કે સાંવળસીંદે અજબ થઈ સાહેબને બીજા વર્ગના એક ડગ્લા તરફ દર્શાવે કરતાં કહ્યું.

“ જુઓ ! અહીં જુઓ ! તેજ કાપેલું માથું છે ! ”

સાહેબે અજબબીથી તે ડગ્લા તરફ જોયું તો તેમાં યરાયર એ શીર નજરે પડ્યું.

કાપેલા શીરનો આગાહ ફાટો જાનનેના દિલમાં કોનરામ રહેયો હતો. જુલો નથી ચલી ના ! તેની ખાત્રી કરી, જાનનેએ તરતજ બીજા વર્ગના ડગ્લામાં બેસવાનો બહોગસ્ત કર્યો. અપરાધીઓએ ખુબ યરાયર કરી દીધું.

ગાડે લીલી ધગ્ગા હેખડી સીટી આપી, પરંતુ સાહેબના ‘ મીરતર જરા ચોભે’, કહેવાથી તેણે ‘ બહુ સારું ’ કહી ધગ્ગા રોકી દીધી. જ્યારે સાંવળસીંદ સહીત સાહેબ ‘ થેંકયુ ! ’ કહી ગાડીમાં ચડી ગયા ત્યારે ગાડે તાબડતોબ સીટી આપી અને જોરથી લીલી ધગ્ગા હલાવા માંડી. ગાડી રીટી દઈ ચાલતી થઈ.

ગાડી ઉપડ્યા પછી સાહેબે અંદર જોયું તો તે કાપેલું માથું નહીં પણ એક શીખ બાળક છે. બાલ પણ તેવાજ, આંખો પણ તેવાજ, મ્હેનાંક હોઠ બુધ્ધ યરાયર હોવા છતાં પણ તે કાપેલું નહિં પણ જીવતું માથું છે.

સાંવળસીંદે જોયું કે તે બાળકની સાથે એક ખુદો સીખ સીપાઈ છે. ભસ્કરી ફ્રેસ સાથે છાતી પર કટલાક લટકતા ચાંદ અને કમરમાં તલવાર પડેલી જોઈ, સાહેબ તે ખુદાની સામે બેઠા, પરંતુ સાંવળસીંદે તો તેની આંખમાં જગ્યા લીધી.

થોડે દુર ગયા પંથી સાહેબે બુઢાને હસીને કહ્યું. “જાણાય છે કે, તમે ઘણી લડાઈમાં ગયા છો. ”

“ હા તાબેદારે ઘણી લડાઈઓ જોઈ છે. ” બુઢો બોલ્યો. “ પરંતુ મદારા વખતમાં સૌથી છેલ્લા લડાઈ કાબુજની થઈ. હું તે વખતે રીસાલા દાર મેજર હતો, હમણાં પેન્શનર છું. મદારા નામ ફર્જવસીઈ છે. ”

“ અને આ તમારો-” સાહેબે બાલકની તરફ જોઈ પુછ્યું.

“ તે મદારો પૈત્ર લાલસીઈ છે ” બુઢો કહ્યું, “ તે હમણાંથીજ સર કારનુ નીમક ખાવા માગે છે. ”

“ વીરનો અંશ છે કે કંઈ જોવો નેરો ! ” સાંવળસીઈ બોલ્યો.

“ વફાદારી તો ઘિટાંશનીજ હું સમજ્યું છું. અને સો વરસથી આ જ ધધો-” જોરહું કહેતાં દુરજવસીઈ કમરની તલવાર પર હાથ નાંખ્યો.

“ અલખત ! ” સાહેબે હસીને કહ્યું. “ શીખ સોમો અમારો જન્મ જો. હાથ છે. ”

“ તે આપની મેડેરબાની ! ” બુઢો બોલ્યો. “ આ બાબુ શું આપ ની સથે છે ? ”

“ હા, હું અલાદબાદનો પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ છું ” સાહેબે કહ્યું, “ અને આ મદારો ઇન્સ્પેક્ટર છે. અમે એક કાયદર ખુનની તપાસમાં જઈએ છીએ. ”

ફરી સાહેબ લાલસીઈની તરફ જતા બોલ્યો, “ બહુ તાબુખીની વાત છે કે જેનું ખુન થયું છે તે બરાબર આપના પૌત્રની મફક-”

ફર્જવસીઈને હવે કાપેલા શિરની વાત યાદ આવી. તે બોલ્યો. “ એ ખુન કેટલા દિવસથી થયું છે ? ”

“ હમણાંજ ! ”

“ હમણાં કયારે ? ”

“ લગભગ દસ પંદર દિવસ થઈ ગયા. ”

“ દસ પંદર દિવસ ! ” બુઢો અજબ થઈ બોલ્યો, “ તો પહેલાં કા પેલા શિરની વાત સાબળી હતી તેને માટે આપ કહો છો ? સાંભળ્યું હ

તું કે તે માથું જરાગર લાલસીંદના જેવું જ છે ! ઘણાંઓને મ્હોરા એક સરખો થાય છે, ”

“ નહીં, હું તેને માટે નથી કહેતો, ” સાહેબે કહ્યું, “ આ ખુન તો હમણાં જ થયું છે ”

કલકતાથી મળેલી બધી ખબર સાહેબે ખુદા મેજરને સાંભળાવી. દક્ષી કત સાંભળતાં સાંભળતાં ખુદો વચ્ચે વચ્ચે ગભરાઇ રહેતો હતો. બધું સાંભળી રહ્યા પછી મોટા ગભરાટથી બોલ્યો, “ સારું, તે ફોટો કયાં ? ”

સાહેબે ખીસામાંથી એક ફોટોમાં ફેરફાર કરાડી દુર્ગમસીંદના હાથમાં આપ્યો. અત્યાર સુધી સાહેબની વાત સાંભળતો લાલસીંદ ફોટો જોવાને માટે ખુદાની પાસે આવ્યો, અને જોતાં જ ચોંકી બોલી ઉઠ્યો, “ ખરે ! ખતો લાલી છે ! લાલી ! ” આટલું કહી તેણે પોતાનું મોઢું ખુદાના પડખામાં છુપાવ્યું. સાહેબે અજબ થઇ પુછ્યું “ કેમ ! શું થયું ? શી વાત છે ? ”

“ મ્હારે એક પોત્રી છે. ” ખુદો દુર્ગમસીંદ એમ રહેજમાં ગભરાઇ બચ તેવો ન હતો. તેણે કહ્યું. “ જે આ લાલસીંદના જોડીઆ બ્લેન છે આ પના આ ફોટોમાંથી તેણાને મ્હોરા બહુ મળતો આવે છે, ”

“ તેણી કયાં છે ? ”

“ પોતાના ઘણીની સાથે આગરમાં છે. ” ખુદે કહ્યું, “ મ્હારો એ જમાઇ જયપુરનો રાજ્ય વડાલ છે. ”

“ કયાં રહે છે ? ” સાંવળસીંદ બોલી ઉઠ્યો.

“ આગરામાં, કેમ ? ” ખુદાએ સામો સવાલ કર્યો.

“ હમણાં આગરામાં એક ખુન થયું છે. ” સાંવળસીંદે કહ્યું, “ તે તું નામ શું છે ? ”

“ નામ તો પ્રેમાનંદ છે. ” ખુદે કહ્યું, “ શું પ્રેમાનંદનું ખુન થયું છે ? ”

“ તેને માટે હું કાંઈ હજી વધારેતો નથી જાણતો, ” સાંવળસીંદે કહ્યું. “ પરંતુ એટલી ખબર મળી છે કે એક ખુન થઇ ગયું છે. ”

દુર્જયસીંહ લાલસીંહની પીઠ પસવારનો હતો લાલસીંહ બોલ્યો “ બાબા ? આપણે આગરા ન ચલા જઈએ ? ”

“ તું કંઈ શીકર ન કર બેટા ! ” દુર્જયસીંહ બોલ્યો. “ સાલી ખુશી મળતી હશે. પરંતુ કંઈ હરકત નહીં, ત્હારી મરજી છે તો ચાલો જોતા જઈએ. ટુંડલાથી ઉતરી આગરા જઈશું. ”

સાહેબ ફોટોગ્રાફ સાથે લાલસીંહને મ્હેરો મેળવી જોતો હતો, અને મનમાં કહેતો હતો કે, “ આ કાપેલું શીર અને આના મ્હેરામાં કંઈ પણ ફર નથી, બન્ને એકજ છે. સાહેબે દુર્જયસીંહને કહ્યું—“ તમારા પાત્ર પોત્રીના મ્હેરા જેવું બીજું કંઈ માણસ યાદ છે ? ”

“ ના સાહેબ ! ” બુઢો બોલ્યો “ અમોને તો કદી એવું જોવાનો વખત નથી મળ્યો. ”

“ આપણે પણ આગરા ચલા જઈએ. ” સાહેબે સાંવળસીંહને કહ્યું.

“ જોતો હુકમ. ” સાંવળસીંહ બોલ્યો. અને બુઢો દુર્જયસીંહ બન્નેની તરફ જોયા લાગ્યો.

પ્રકરણ સોળમું.

ભયંકર ખખર ! આગરામાં બીજું ખુન.

ખરાખર વખતે બધા લોકો ટુંડલા ઉતરી આગરા પહોંચ્યા. દુર્જયસીંહ મનમાં વિચારતો હતો કે આ બધા ખરેખર પોલિસના માણસો છે કે શું ? કાપેલા માથાનો ફોટો જયારે તેઓની પાસે છે ત્યારે જરૂર એ લોકો પોલિસ લાગ્યા હોય; અથવાતો ખુની ટોળીના માણસો હોય ! ફારે તેમ હો, પરંતુ તેઓથી બહુ સાવચેત રહેવું જોઈએ. એ લોકોનું કહેવું શું ખરું છે ? પ્રથમનું શીર ચોરી જઈ તેની જગ્યાએ બીજું શીર ખાંપી ગયા, એટલે શું ? તેનાથી તો એમ જણાય છે કે, એ પહેલાં શીરની જરૂર એ લોકો ને છે. તે બધા કાસ્તીરી માણસ પણ બ્રહ્મવાદીની માને પ્રથમનું જ શીર

આપી ગયો હતો. આ બધું જોતાં મુખ્ય ઉપયોગી એજ માથું છે, પરંતુ આ બીજું માથું ચંડાળોએ કયાંથી મેળવ્યું ? વળી એ બન્ને માથાં બરાબર લાલ અને લાલિને મળતાં છે. સન્યાસીની પણ એમજ કહેતી હતી. આ પેચતર મામલાની એક પણ આંટી નથી સમજી શકાતી. આ બન્નેમાં ના જન્મ પહેલાં તેના જેવાં બે માથાં શરીરે અને કયાંથી આવ્યા ? એ શું વત છે ? શું આ બાબત શીર લાલોનું ? નાહિ નાહિ, એમ કદી બન નહીં "

પ્રેમાનંદને ઘેર પોતાની સાથે સાહેબ અને ઇન્સ્પેક્ટરને લઈ જવાની દુરબંધસી હતી ઇચ્છા ન હતી, પરંતુ તે ઇચ્છા તે બહાર કરી શક્યો નહી. પણ જો તેઓ ખરેખર પોલીસના માણસો હોય તો તેઓને હાયમાં રાખવાનું વાજબી વિચાર્યું. તેટલાં ગાડીમાંથી ઉતરતાં સાહેબ બોલ્યો. "વેત્ત રીસાલદાર મેજર ! અગો પોલીસ ઓફીસમાં જઈએ છીએ, બધાં આની તપાસ કરીશું. પરંતુ તમ રી પણ મુત્તાકાતની જરૂર છે. તમે ક્યા મકાનમાં થોભાશે ?

પોતાનું ઠેકાણું આપવાનો પહેલાંનો ઇરાદો ન હતો, પરંતુ પોલીસ વાળા સાહેબે ત્યારે જરૂર તે મેળવી શકે તેમ હોવાથી પોતેજ બતાવાનું વાજબી વીચરી કહ્યું. "અમે પ્રેમાનંદના ઘરમાં રહીશું. વેત્તનગંજમાં પુછવાથી રદજમાં કાંઈપણ તેનું બર બતાવી શકશે. "

"સાર, પાછળથી જોઈ લઈશું. " કહી સાહેબ સાંવળસીંહ સાથે રોશનની બહાર નીકળ્યા અને જરા આગળ વધી ધીરેથી કહ્યું, "આ લોકો પર નજર રાખવી પડશે, તમે તેની પાછળ જાઓ, અને જોઈ આવો કે ક્યાં જાય છે. હું પોલીસ ઓફીસમાં છું. " એટલું કહી તેણે પોલીસ ઓફીસ તરફ ગાડી હાંકાવી મુકી.

સાંવળસીંહે બીજી ગાડીમાં બેસી, દુરબંધસીંહ અને લાલસીંહની ગાડીની પાછળ ચત્રાવાનો હુકમ કર્યો.

બરાબર પાછળ પાછળ કાચમેને ગાડી ચલાવી વેત્તનગંજમાં પહોંચ્યા પછી દુરબંધસીંહ અને લાલસીંહ ગાડીમાંથી ઉતરી એક મકાનના દરવાજા પર જઈ ઉભા રહ્યા. જેમું તો બારણા પર પહેરા વાળો ખટો હતો.

લાલસીંહે ગભરાઈમાં તેના તરફ જોયું, દુર્જયસીંહ પણ લાલ પાપડી નોંધ કંપી ગયો, પરંતુ મનનો ભાવ મનમાં જ દબાવી આગળ વધ્યો, કે પહેરાવાળે તેને અટકાવ્યો. હવે દુર્જયસીંહ બોલ્યો,

“ અમે પ્રેમાનંદ પડીતના પાસે જઈશું. ”

“ તે ઘરમાં નથી. ”

“ ક્યાં ગયા ? ”

“ તે કોઈને ખજાર નથી. ”

“ ત્યારે પછી તું અહીં ક્યાંથી આવ્યો ? ”

“ સાહેબના હુકમથી હું અહીં પહેરા પર છું. આ મહાનમાં એક ખુન થઈ ગયું છે. ”

“ ખુન ! કોણનું ખુન ! કોણ ! કોણ ? ”

“ પંડીતજીની બીનું ખુન થયું છે. ”

આટલું સાંભળતાંજ લાલસીંહ ખુબ પાડી ઉઠ્યો, તે પડી જતે પણ દુર્જયસીંહ પકડી રાખવાથી ખમી ગયો. દુર્જયસીંહે તેને સમજાવવા માંડ્યું, “ બેટા ! ધીરજ ધરા ! આ વાત તદન ન ખતવા જોગ છે. અસલ વાત હજી સુધી કાંઈ નાજ્યું નથી. ” ફરી તેણે પહેરાવાળાને કહ્યું, “ પંડીતજી નો કાંઈ નોંધર પણ અહીં નથી ? ”

“ એક માણસ છે ખરો ! ”

“ મ્હારે તેને મળ્યું છે. ”

પહેરાવાળે અંદર જઈ આવ્યાજ ક્યાં કે તે દેડતો હોડતો બહાર આવ્યો. તેને જોતાંજ લાલસીંહ બોલી ઉઠ્યો, “ અરે પ્રકાશ ! ”

આ પ્રકાશ દુર્જયસીંહ અને લાલસીંહને જોગખતો હતો. તેને બહુજ વિશ્વાસુ સમજી સન્યાસીનીએ લાલીની રક્ષાને ગાટે પ્રેમાનંદની સાથે આવ્યો હતો. આ જાનેને જોતાં પ્રકાશ રોષ પડ્યો.

હવે ખુદો સમજ્યો કે જરૂર કંઈ ભયાંકર બાબત બની મ્હણ છે, તે પણ ખુન થયું અસંભવીત છે, એમ વિચારી લાલસીંહને કહ્યું, “ જો બેટા ! ગભરાવું નહીં. ગભરાવાથી એક પણ કામ થતું નથી. કાંઈ મંડળના સામે જે પ્રતિજ્ઞા તેં કરી હતી તે યાદ કર. ”

હવે લાલસીંહ સાન્ત થઇ ઉભો રહ્યો, અને દુટતી જમાનની બોલ્યો.
“ જો લાલી—”

“ જો એમજ થયું તો શું કરીશું ? ” બુઢા તેનું બે સવું પાગી જઇ બોલ્યો. “ ઉમડું આપણા પર એક કામ વધ્યું. એ હત્યારાએને કરકુતું ફળ આપવું પડશે.”

“ સારું, પ્રકાશ ! પડીતજી કયાં છે ? ” બુઢાએ નેકરને પુછ્યું.

“ તેની કાઢને ખબર નથી ” પ્રકાશ રે.તો રે.તો બોલ્યો.

“ તું રમે છે શા માટે ? ”

“ શેઠાણી ! શેઠાણી ! ”

આ હેલ્લા શબ્દે દુર્જયસીંહની આંખે પથ્ર અંધારા આવ્યાં. તે કંઈ બોલી ન શક્યો તેટલાં સામે દરવાજા ઉપર એક ગાડી આવી હતી રહી.

મકરણ સત્તરમું.

ખુની કાણ ?

ગાડીમાંથી બે સાહેબ અને એક હીદુસ્તાની ઉતરી દરવાજા પર આવી ઉભા રહ્યા. પહેલાવાળો સલામ કરી સામથી દહી ગયો. પાસેજ છુપાએમે સાંવળસીંહ પથ્ર તત્તજ તેઓમાં સામેજ થઇ ગયો. અલાહન હતા પોતિ કા સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ સાહેબે દુર્જયસીંહની પાસે જઇ પુછ્યું, “ કેમ તમે ખુન સાંભળી લીધું ? ”

“ હા, સાંભળ્યું ” પથ્ર પુરી હકીકત નથી મળી, “ દુર્જયસીંહ કહ્યું. “ જો આપ પુરી કઢાણી સાંભળાવો તો મહેન્ગાની. પંડીત પ્રેમાનંદ મ્હારા છેકરાનો જમાઈ છે, આ લાલસીંહની બહેનનાં લગન તેની સાથે કર્યાં છે.”

બધા લોકો અભયળીથી લાલસીંહને રહેશે જોઇ રહ્યા હતા, કેજેણી તું ખુન થયું તે તો આની જોડીયા બહેન છે. તેઓએ પ્રેમાનંદની સ્ત્રી ને જોઇ ન હતી. તે નીચ ખુનીએ તેના લાશ શુદ્ધ ઉઠાવી ગયા હતા.

“ સારું અંદર આંવો, ત્યાં વાત થશે. ” કહી સાહેબ અંદર ગયા. બધા ભોંકા પથ્થુ નેઓની પાછળ પાછળ ગયા. ત્યાં જે વાતો થઈ તેનાથી દુર્ન્યાનીદને આટલી ગાયતની ખબર પડી-

હા દિવસ પહેલાંની વાત છે. એક દિવસ સાંજે પ્રેમાનંદ અહાર ગયો; પરંતુ થોડા રાત જવા છતાં પથ્થુ તે ઘેર પાછો ફર્યો નહિ, ત્યારે ગભરાઈ લાગીએ પ્રેમાનંદની શેઠમાં મે કહ્યો. અરધી રાત સુધીની પ્રેમાનંદની શેઠનું પરિણામ એક અવ્યુત્ક્રમ પ્રેમાનંદની કંઈ ખબર મળી નહોતી.

ઘેર આવી પ્રકાશ નેયુ કે લાલી પોતાના ઓરડામાં કમાડ બંધ કરી સુઈ ગઈ છે હાસી બહારના દરવાજા પાસે પડી છે તેણે પ્રકાશને કહ્યું “ બધા સુઈ છે મને કહ્યું છે કે, શેઠ ઘેર આવે ત્યારે ખબર આપજો. ”

“ સારું હું પથ્થુ દરવાજા પર સુઈ છું. ” પ્રકાશે કહ્યું “ જણાવ છે કે કમ્પ હામતા સખએ નેઓ રોકાઈ ગયા છે. હવે આવતા હશે. ” એટલું કહી પ્રકાશ બહાર બેઠો. આવી રીતે અંદરના ખાતર પાસે હાસી અને દરવાજા પર પ્રકાશ, પ્રેમાનંદને માટે માત્ર આખી રાત જાગતાં જ રહ્યાં. વચ્ચે વચ્ચે નરી આંખ મીસાતી હતી. રાત વીતી જવા છતાં પથ્થુ પડીત ઘેર ન આવવાથી બધાંને ચીંતા થઈ પથ્થુ લાલી ઉઠી નહોતી. બધી પુઠારવા છતાં પથ્થુ જ નાખ ન મળ્યો, ત્યારે પ્રકાશ બહારની ખારી પર સીડી લગાવી અંદર જોવાને મારે ઉપર ગયો.

મકાનને પછવાડે એક નાદનો બગીચો હતો. તેને ફરતી દીવાલ અને દવાલની પેલી તરફ એક ગલી હતી. પ્રકાશ પછવાડે પહોંચી બહુ વિચિત્ર થયો. નેયુ નેયુ કે લાલીના ઓરડાનાં જાળીયાં પર એક નીસરણી રાખેલા છે, જાળી જાળીયાંમાં એક પથ્થુ લોહાનો સરિયો રહ્યો નથી.

તરતજ તે નીસરણી પર થઈ ઉપર ગયો. ત્યાં પહોંચતાં જ ખુબ પાડી એકદમ નીચે ઉતરી આવી દીવાલની માફક ઢોડયો. તેને આમ ઢોડતો જોઈ જોવા વાળાં અજબ થયાં ન કે છએ અંદર જવાની હિંમત હાધી કે ન કે છ તેને પુછી શકયુ. બધા એક બીજાનું મ્હોં જોવા લાગ્યાં.

“ એક જણુ અંદર જઈ જોતા શા માટે નથી ? ” હાસીએ કહ્યું.

“ પ્રકાશને આવવા હો ! ” બધાએ સાથે જવાબ આપ્યો.

પ્રકાશ એક માડી કરી પોલિસ એકામાં ફેંડી ગયો, અને ત્યાંના ઈન્સ્પેક્ટરને લઇ આવ્યો.

ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ નીસરણી પર થઇ ઉપર ચઢ્યા અને જાળીયાંની મારફતે અદર જોતાં તેજ વખતે બહારનાં માણસોને દેખાતો તોડી નાંખવાનો હુકમ કર્યો ફરી કહ્યું “સારું, સગર કરો, જાળીયાંમાંથી દાખલ થઇ હજી દરવાજો ખોલુ છું.”

અંદર જઇ દરવાજો ઉઘાડતાંજ ચારે તરફ બચાંકર દેખાવ નજરે પડ્યો. આખો ઝોરડો મારો કે લોહીથી ડુબી ગયો છે. છેક જાળીયાં સુધી લોહીના છાંટા પડ્યા હતા. પસાંગ ઉપરથી એક લોહીથી ખરડાયેલો છરો પથુ મળ્યો. ધરતી બધી ચીજો જ્યાંની ત્યાં અને જગમગી તેમ પડેલી હતી, પરંતુ લાલીની લાચનો ક્યાંય પત્તો ન મળ્યો. તે સિવાય તે ઝોરડાની એક પથુ ચીજ નહોતી ગઈ.

જાળીયું, નીસરણી અને દિવાલ પર લોહીના છાંટા જેમજેમ માલુમ પડ્યું કે, ખુની પોતાનું કામ કરી, લાલીની લાશ લઇ જાળીયાં મારફતે નીસરણીની મઠ્ઠ વડે દીવાલ કુદાવી નહાસી ગયો છે.

આ કાગ એક બે માણસથી તો બને તેવું નહોતું જ. ખચીત તેઓ વધુ માણસો હોવા જેમજે. વળી દાસી અને પ્રકાશ બેમાંથી કાઢને લેના અવાજ પથુ ન થયો. આ ઝોરડાના ખારણા પર દાસી આખી રાત જાગતી હતી, ત્યારે બહારના દરવાજા પર પ્રકાશ પોતાના શેઠની રાહ તાકતો બેસી રહ્યો હતો, પરંતુ આ બનાવ વિષે કાઢને ઇશારો વટીક જણાવ્યો નહીં.

આવું પેચદાર ખુન કાઢ પથુ વખત આ શહેરમાં નથી થયું, એટલા માટે આખા આગરા શહેરમાં ખગમખગાટ મચી ગયો છે.

શહેરમાં લોકોએ તરેહવાર વાતો ઉઠાવી, પરંતુ પ્રેમાનંદનું ગુમ થયું અને તેની સ્ત્રીનું ખુન ! એ બનાવ એકજ રાતના બનેલો હોવાથી લોકો પ્રેમાનંદ ઉપર એવું ગુમાન લઈ જવા લાગ્યા કે, પોતાની સ્ત્રીની વફાદારી પર સંદેહ લાવી ખુદ પંડીતેજ તેણીને મારી નાખી, અને લાશ ક્યાંય દહાવી દઇ પોતે માદ્યો ગયો. પોલીસ પથુ એ વાત પર બરોસો રાખી પ્રેમાનંદની શોધ કરવા લાગી.

પ્રકરણ અઢારમું.

બલ્લાની દુનીયાં નથી.

દુરગ્ગસીંહ પણ યોગ દેવસ આગરામાં રહી લાક્ષીના ખુન અને પ્રેમાનંદન શુભચંદ્રાની તપાસ કરવાનો વિચાર નહી કર્યો. એક લાકડી મકાનમાં તે પણ લાસાંદા સથે રહવા લાગ્યો. તેને તો એટલે સુધી ખાતરી હતી કે, લાક્ષીનું ખુનગ નથી થયું, પરંતુ એ ખાતરી શી રીતે હતી એ તે નહોતો કહી શકતો.

ખીજાનું કોઈથી તરવાળ છે, વળી તેના પર સુવા વાળીને પત્નો નથી વળી તેણીનું માથું કોઈ ચડાળ કલમતા હોરપીટલમાં રાખી ગયો છે, એમાં જરા પણ સંદેહ કરવાની જગ્યા બાકી નથી; તો પણ કાણુ જાણે કેમ દુર્ગ્ગસીંહનું મન કહેતું હતું કે લાક્ષીનું ખુનગ નથી થયું.

આ તરફ લાલસીંહ દમેશાં લેવાતો ગયો. જોડીયા ખેડેનના મરી જવાથી ખીજો કાચગ જવો રહે છે, એવા વિચારથી દુર્ગ્ગસીંહને પણ ચોંટા પેડી પરંતુ સાધુઓના સાથમાં લાલસીંહ સદનશીલતાનો જખરો શુભ મેળવવા પામ્યો છે, એમ ધરી મનનો ભાવ મનમાં જ દબાવી દુર્ગ્ગસીંહ વિચરવા લાગ્યો, “જલ્લનની ગા આવી નથી જો તેણી આ જખને હજાર હને તો આ જોર જલ્લન પરગી શકત. આ કાચકર ખતાવના ખાર તેનું મળ્યા હશે કે નહીં ? પરંતુ ખપર મળ્યા હશે તો જરૂર તેણી અહીં આત્યા વગર રહેતી નહીં.”

પ્રેમાનંદનો પતો મેળવવા માટે દુર્ગ્ગસીંહ ધણી ધણી તલખીશ કરી પરંતુ કોઈ પણ ખખર મળ્યા નહીં. તે જો મનનો ગયા ત્યારથી પાછો ફરેલો નહીં, ન કોઈના જ્ઞેવામાં આવ્યો. પાલીસે પણ બધાં માયાં પહોંચ્યાં પરંતુ કોઈ પણ પતો મેળવી શકી નહીં.

ખુનનો પણ કોઈ પતો મળ્યો નહીં. દુર્ગ્ગસીંહ સમજ્યો કે જો લાક્ષીનું શીર પાટલનાં બાંધ કરી કલમતા હોરપીટલમાં રાખી ગયા છે, તો જરૂર તેણીનું ધડ લાઢાની પેટીમાં બાંધ કરી ફરીવાર કોઈ હાથે હશે.

પોલીસનો સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ પણ બગી વળત દુર્જયસોંઢને મળ્યો, તેની સાથેની વાતચીતમાં દુર્જયસોંઢે તેને હિડબાજ કાઢ્યો. આગ અસહ્ય વાત બંદર ન કરવાનું પરીણામ એ આવ્યું કે સાહેબ તેના તરફ ચકત્રી નબર રળી જોવા લાગ્યો.

હવે સાહેબે જાસુરી તપસ તરીકે દુર્જયસોંઢને ઘેર માણસ ગોકલી બધી ખજાર લીધી અને પોતે તેની પાસે જઈ કહ્યું, “ બોલ છુદ ! તું કોણ છે ? તારા વતનમાં તપાસ કરતાં જણાયું કે, મેજર દુર્જયસોંઢ તો આજ ત્રીસ વરસથી સન્યાસી સમુ થયો છે ! ”

હવે તો દુર્જયસોંઢ મોટા સંકટમાં આવી પડ્યો, જ્યેષ્ઠ કે ખરી હ કોકત કહેવા સીમાય છુટકો નથી ત્યારે બોલ્યો, “ હા સાહેબ ! પરંતુ હ મહા સન્યાસ છોડી અકસ્થી બન્યો છું એવા ખજાર આપને નથી મળ્યા ? ”

“ હા, તે પણ ખજાર છે ! ” સાહેબે કહ્યું. “ દુર્જયસોંઢે જળપુર માં પોતાને ઘેર કાગળ લખ્યો ત્યારે ધરતા માયુસે લશ્કરી પોશાક મોકલી દીધી. ”

“ બસ ! બસ ! ” દુર્જયસોંઢ બોલ્યો. “ સાહેબ, તેજ હું પોતે છું મુઝેં ઘેર કાગળ લખ્યો હતો. ”

“ પરંતુ તું જુડો નથી એ ખાતરી શી રીતે થાય ? ” સાહેબે શંકા બતાવી.

“ મહારી પર સંદેહ કરવનું આપને કારણ શું છે ? ”

“ બગેને ખજાર છે કે, રીસામદાર મેજર દુર્જયસોંઢને એક જ છોકરો છે પણ તે છોકરાને ત્યાં જોડ છોકરાં કદી જન્મ્યાંજ નથી. ”

હવે તો દુર્જયસોંઢ થયરી જમ બોલ્યો, “ ઓ ! આપ આટલા મહારી પાછળ શા માટે પડ્યા છો ? કંઈ હું તમારો ગુનેહગાર નથી, ”

“ અસખત ગુનેહગાર ! ” સાહેબ ગુસ્સાથી બોલ્યો. “ તું બનાવટી દુર્જયસોંઢ થઈને આવ્યો છે. બરાબર સીધા જવાબ નહીં દેવાથી અમે ગીરફતાર કરીશું. ”

“ કયા કસુર મટે ? ” દુર્જયસોંઢે કડક થઈ પુછ્યું.

“ પહેલો કસુર બનાવટી દુર્જયસોંઢ થવાનો અને બીજો બન્ને ખુન માં ભાગેલ હોવાનો ! ” સાહેબે આંખ તાણી કહ્યું.

“ ત્યારે હવે હું જોઉં છું કે આપને બધી હકીકત કહ્યા સીવાય છું ”
ટકા નથી. ” દુર્જયસીંહ બાગાર થત બેઠ્યો.

“ ખસ ! ” સાહેબે કહ્યું, “ જો જોરેતર આદત હોય તો બધી વાત ખુલ્લે ખુલ્લી કહી દે. કોઈ પણ બાબત પગલાં ના રાખતા. ”

તરતજ દુર્જયસીંહે સાહેબને બધી વાત કહી. સંન્યાસીનીની કહાણી. પેલા કશ્મીરી બસા માણસનો જ્ઞાન, લાલ લાલીની જન્મ કથા, અને કા પેલા શિરની હકીકત એ બધું ખરેખર કહી દીધું, પરંતુ એક વાત ન જ બુઝાવી કે લાલસીંહ હાકરી છે. વધારામાં એ પણ કહી દીધું કે પ્રેમાનંદ પણ પોતાની સાથેજ સન્યાસ છોડી આ માગલાના બેઠ જાણવાને માટે જ હરયા બન્યો છે.

“ ઓહ ! ” સાહેબે હશીને કહ્યું. “ આ શીકશન પર તું મહેને વિશ્વસ કરવાને કહે છે, કેમ ? ”

“ શીકશન બીકશન હું કંઈ નથી સમજતો સાહેબ ! ”

“ હા સમજ્યો. ” સાહેબે કહ્યું. “ મનથી ઉપગમી કાંઠેલી વાતને આ મો શીકશન કહીએ છીએ. ”

હવે તો દુર્જયસીંહ પર મોટી આદત આવી. તેણે બેયું કે સાહેબનો વિશ્વાસ તેની વાત પર નથી બેસતો ત્યારે બેઠ્યો, “ તો શું મહારી એ કે પણ વાત પર આપ વિશ્વાસ નથી મુઠી શકતા ? ”

“ શી રીતે મુઠું ? ”

“ શીકર નહીં હું હમણાંજ તાર કરી મહારા દીકરા અને પાડોશીઓ ને બોલાવું છું. ” દુર્જયસીંહે કહ્યું, “ તેઓના આવના સુધી હું બહાજ રહીશ. તેઓના આવ્યા પછી તો આપને વિશ્વાસ આવશે ના ? ”

“ હીક છે. ” કહી સાહેબે તેની વાત મંજુર કરી. તરતજ દુર્જયસીંહ કે ઘેર તાર કર્યો. ધારેલા વખતે બરાબર તેના છોકરા અને બે આર આ જવાન પાડોશીઓ આગરે આવ્યાં, તેઓની તપાસ લઈ પોતાની ખાત્રી કે વાં પછી સાહેબે તેઓને રજા આપી, અને પોતે પેલાપર જવાને માટે રવાના થયા.

દુર્જયસીંહે સંકટમાંથી બચી છુટકારાનો દમ ખેંચતાં કહ્યું “ વાહ શુ ર ! આ દુનીયા પણ જુરી જગ્યા છે ! ”

પ્રકરણ આગણીસમું.

કાણુભત્તી નવાગમનાં કાવતરાં.

આ તરફ કાણુભત્તી ખુબ ખરાબીમાં અંગરેજોએ અમીરને નજર કેદ કરી શરણપાડીમાં લાવી ગાળ્યો. તેની સાથે ધણી નવાગ અને ઉમરાવ પણ આવ્યા, તેનામાં નવાગ દુસેન અમીરના એક મુખ્ય માણસ હતો. તે આ વખતે દીનીમાં એક માસોગત મગરના કાર્યો રતો. તેના માથે નોકર મારવના એક જ વસ્તુ હતું. તેના પાંચા સમગ્રતા હતો, હજારો દિલ્લીના વા આવ્યા હ, પરંતુ તેમણે કામદારો જાણતા હતા કે, કાંઈ મોટા કામનો બોગને તેના શીર પર મુકવામાં આવ્યો છે, તે દલકો કરવા પોતે દિલ્લી આવેલ છે.

એક દીવસ નવાગ સારંગે પોતાના વિશ્વાસુ કે વૈયા લક્ષ્મીપ્રસાદને પુછ્યું, “ કેમ ? પેલા બીજાઓની કંઈ ખબર નથી ? ”

“ હા હમણા કેંઈ પત્તો મળ્યો છે.” લક્ષ્મીપ્રસાદે જવાબ આપ્યો.

“ એ બધાં ક્યાં છે ? ”

“ ગીરનાર પરયાં આગરા આવ્યાં છે.” લક્ષ્મીપ્રસાદે કહ્યું. “ જ્યાં પ્રેમાનંદ જયપુર મહારાજનો વકીલ થયો છે, અને તેની સાથે પેલામાંથી એક માણસ છે.”

“યા હમ્મદી !” નવાગ પુકાર્યો. “તો શું પ્રેમાનંદ હવે સાધુ નથી ? ”

“ નહિ, તેણે સાધુપણું છોડી નોકરી અપત્તર કરી છે. ” લક્ષ્મીપ્રસાદે કહ્યું, “ અને તે બેમાથી એકને પોતાની આરત તરીકે જાહેર કરી હમણા આગરામાં રહે છે.”

“પણ વીવાહ તો નથી કરી લીધા ના !” નવાગે આગર મંત્ર પુછ્યું “ નહીં તો બધું બરબાદ થઈ જશે.”

“ ને કરી લીધા હોય તો પણ શું થયું ? ” લક્ષ્મીપ્રસાદે બોલ્યો. “ ત્યાં ઉઠારી જવા પછી કેંઈ ગરબડ નહીં કરે. નવાગ સાહેબ બેપકડ નિશાહ કરી લેશે.”

“ હા, તે વાત પણ ખરાબર છે.” નવાખે હશીને કહ્યું. “ પણ પેલો બીજો ક્યાં ગયો ? ”

“ તેને માટે કંઈ પડી ખરો નથી મળી, સાંભળ્યું છે કે તે પણ એક સંન્યાસી સયે ગીરનાર પરથી ચાલી આવેલ છે.”

“ તેણે પણ પ્રેમાનંદથી શાદી કરી છે કે શું ? ”

“ તે ખરો નથી મળ્યા. પત્ની લેવા માટે દુલ છેડ્યા છે.”

“ પરંતુ અમોને તો બંનેની દરકાર છે. બંને વિના કામ નહિ બનશે.”

“ બંને મંગલો ”

“ બંને પેલી સંન્યાસીની ક્યાં છે ? ”

“ ત્યાર પછી તેણીની કંઈ ખરો નથી મળતી.”

“ તેણીજ બધી આફનોની જડ છે. તેને તે પહેલાંજ ખતમ કરવી જોઈએ.” નવાખે કહ્યું. “ નહિં તો એક પણ કામ પાર પડવા નહીં દે.”

“ તેણીના માટે પણ માણસો રવાના થઈ ચુક્યાં છે.”

“ ખેર, પણ પેલી સ્ત્રીજ તો હાથ આવી ગઈ ના ? ”

“ હા, મોહનલાલે મોટી મુશ્કેલીએ તે હાથ કરી લીધું છે.” લક્ષ્મી પ્રસાદ બોલ્યો. “ વળી કોઈ જાણવા ન પામે એટલા માટે તેની જગ્યાએ બીજા નંબરની મોટલ રાખી આવ્યો હોય, આમ કરવા માટે મોહનલાલે હોરપીટલના માણસને પાંચસો રૂપિયા આપી રાખે રાખ્યો ત્યારેજ કામ બન્યું ! ”

“ શીકર નહોં. ” નવાખે ઉઠામણથી કહ્યું. “ કામ થવું જોઈએ. નાણા દ્વારે તેટલાં ખરચાયાં ”

“ કામ તો થયેજ. ” લક્ષ્મી પ્રસાદ બોલ્યો, “ ચારે તરફ માણસો ભાગ્યાં છે. શું કરીએ આજે તો ક્યારનોએ એ માલ ભરડલ બહાર માણેકલાલ લઈ ગયો હતો, પરંતુ ગાંધીપુરના પોસ્ટ માસ્તરે પોલિસને ખરો આપી વચ્ચે ફાંસ મારી કે આ બધી ગરબડ થઈ રહી.”

“ શું હજી પણ પોલિસ તેના પાછળ પડી છે ? ”

“ હવે તો પહેલાં કરતાં પણ વધારે મંડી રહી છે.” લક્ષ્મીએ કહ્યું.

“ મોહનલાલની મુક્તી કારણત ન થઇ. બોટલ બદલાવાની વાત હોરપીટ
બમાં ખીજેજ દીવસે પુલ્લી થઇ ગઇ. ”

“ હેં ? તે કેમ ? ”

“ તે હજી પુરી ખખર નથી, પરંતુ ખખર પડતીજ પોલીસ પુરતા
જેસમી પ્રજાજ પડી ચુકી છે, અને જળરી આસાકીયા તપાસ કરી રહી
છે. ”

“ ત્યારે તો બહુ દેસની થશે. એ ખખરને આમાં મગજમારી કરવાનું
શું કારણ છે ? ”

“ વાત એમ છે કે, જે તેઓ આ ખખરાવનું મુજ બણી સેતે તો તે
ઓને આટલી હાડમારી પામવાની જરૂર ન હતી, પરંતુ હજી તો તેઓ
અધારામાં બટકે છે, કાંઈ વધુ મદુ બજાતાજ નથી. ”

“ સારું, તેઓને બટકવા દો, ” નવાબ બોલ્યો. “ એક વખત આ
દેશમાંથી બહાર ગયા પછી જણી ખખરો પુરો થઇ જશે, પણ એટલું
ધ્યાનમાં રાખજો કે, આ વખતે પ્રથમની માફક ન આવે. ”

“ નહિ, આ વખતે એવી અડચણ કદી પણ ઉભી થશે નહીં. ” લ
ક્ષ્મીપ્રસાદ બોલ્યો. “ મોહનલાલ બહુ સારવેન રહી સાધુતા રૂપમાં ખજ
રરતેજ આદરો જાય છે. આ વખતે અડચણ આવવાનું એક પણ કારણ
નથી. ”

“ પરંતુ જ્યાં સુધી સરહદ પાર ન કરે ત્યાં સુધી બરોસો નથી આ
વતો. ”

“ આપ આ વખતે ખાતર જમા રાખો. ”

એટલામાં હાંફતો હાંફતો એક મુસલમાન ત્યાં આવી પહોંચ્યો. માથા
પર લાલ પાપટી બદનમાં પેરણ અને પાયજામે પહેરેલો હતો તેને જોતાં
જ તેના કરતાં પણ વધુ ગભરાટથી નવાબે પુછ્યું,

“ કેમ ગફરઅલી ! આ ખખર છે ? ”

“ ખખર બહુ ખરાબ છે. ” ગફર હાંફતો હાંફતો બોલ્યો. “ વળી
પાણું ! પાણું વળી ! ”

“ ભરે જમદી બોલ એમ અટકાય છે શા માટે ? ” નવાબે આગુર
થઇ બજાવા માગ્યું.

“ લે ખીજનું આંગરામાં ખુન થઇ ગયું સાહેબા ! ”

“ ખુન ! કાણે કર્યું ? ”

“ તેઓના માણસેજ. જહાંપનાહ ! જે પ્રેમાનંદ નામનો તેની સાથે હતો તેણે.”

થરસા સાથે નવાખે નાહિમેલીની એક અખત હાથ ખેંચી. તેનું આંજે આંગ દુટકા લાગ્યું. મ્હોંપરનો પશીનો લુખ્વાં ખેંચ્યો, “ હાથ ! ગળ્યો ! આ શું કહે છે ગપુરઅલી ! ”

“ હા, જહાંપનાહ ! હું ખરાખર કહું છું. તેણીનું ખુન થયું ! ”

“ નહીં એ તદન ત જનવા જોગ છે.” લક્ષ્મીપ્રસાદે તેના તરફ જોઇ અભયખીથી કહ્યું

વાત એમ છે કે, ગપુરે પ્રેમાનંદ અને લાંબીની જે વાત કરી તે આ ખા આગરા શહેરમાં ધરે ધરે જાહેર થઇ ગઇ છે. આ હકીકત સાંભળી લક્ષ્મીપ્રસાદ અને નવાખ બંને અકીત થઇ એક ખીજનું મ્હોં જોવા લાગ્યા

યોરીવાર પછી એક સાંખો નિસ્વાસ મુકી નવાખ સાહેબે પૂછ્યું,
“ આનો મતભય શો છે ? ”

“ હું ધાર છું કે આમાં અસપણા ચિત્રાય કોઇ ખીજનું માણસો પાછું છે.” લક્ષ્મીપ્રસાદે કહ્યું.

“ તે શી રીતે ? ”

“ નહિં તો ખુન થાય શા માટે ? આપણે તેને અહીંથી ઉઠાવી જવા માહીએ છીએ, નવાખ તેનાથી નિશાહ છત્તે છે. અને અહીં તો કોઇ આપણાથી ઉલટું જ કામ હાથ ધરી બેઠું છે.”

“ તે શું ? ” નવાખે જાણુક માગ્યું.

“ જોતા નથી તેણે ખખે ખુન કરી નાખ્યાં ! ખતેના નહીં રહેવાથી તો જોઇએ છીએ કે, આપણી મતભય પર પાછી—”

“ ત્યારે તો ખધી મહેનત ખરબાહ થઇ ગઇ.” નવાખ એક નિસ્વાસ નાખી વચ્ચે ખોલી ઉઠ્યો.

“ પરંતુ અસલ માલ તો આપણા જ કબજામાં છે ના ! ” લક્ષ્મીપ્રસાદે નવાખને ધીરજ આપી.

મકરણ વીસમું.

કાવ્યસના ખમનનો છુપો ભેદ.

“ એકના મરવાથી શું થયું જાણ તો સલામત છે ને ! ” ગપ્પરઅલીએ કહ્યું. “ તેણી નવાળની બેગમ થશે.”

“ એ પણ તમે લોકાથી બને તેમ લાગતું નથી.” નવાળ બોલ્યા.

“ મહે એક માણસ રવાના કર્યો છે, તે જલદી ખગર લાવશે.”

“ તે કાણ છે ? ” લક્ષ્મીપ્રસાદે પુછ્યું.

“ તે બહુ પકકા છે. ફતીયાં ખાધેલો છે.” ગપ્પરે કહ્યું. “ તેનું નામ માણેકલાલ છે. તે એક હિંદુસ્તાની છે.

“ પણ તે તને મળ્યો ક્યાંથી ? ” નવાળે અચકાઈને પુછ્યું.

“ મહુલખાનામાંથી. ” નવાળ મળ્યો.

“ ત્યારે તો ત્હારું બધું કામ કરી આવશે. પેલા પાગલ માણેકને મારે કહે-છે ના ? ” લક્ષ્મીપ્રસાદે કહ્યું.

“ અરે જનાબ ! તેના પાગલપણામાંજ બધું કરામત છે. આપ જાણતા નથી કે ગોદડીમાંજ માકડ રહે છે.” ગપ્પર છાપરે ચઢ્યો.

“ બસ રહેવા દો.” લક્ષ્મીપ્રસાદે બોલ્યો. “ ફક્ત મહુલખોરાજ નહિ, સાથે પાગલ પણ છે. એક તો કારેલું અને માથે ખટાશ ચડી ! ”

“ જુઓ ત્યારે હમણાજ ખગર ! ” ગપ્પર મુઠ પર હાથ ફેરવતો બોલ્યો.

નવાળે હજી તેની વાત પર ધ્યાન ન આપતાં લક્ષ્મીપ્રસાદને કહ્યું. “ વાર, તમે શું ધારો છો ? આ આમલામાં કાણ કાણ પડ્યું છે ? ”

“ પેલી કામળ બાલિકાના ખુનથી અકકળ થઈ શકે છે, કે વખતે પેલો તોફાર પણ હોય ! ” લક્ષ્મીપ્રસાદે કંઈ આગલી યાદ આપી.

“ અરે તેવું તો ઠેકાણું જ ક્યાં છે ! ” નવાળે કહ્યું. “ તે તો મરી ગયો.”

“એવા અંદાજ ઘોડા ચલાવી હવે કામ ન લેવું જોઈએ!” લક્ષ્મી પ્રસાદે કહ્યું.

“એ અંદાજ કંઈ જોરો નથી.” નવામે કહ્યું “વળી તેના સિવાય બીજો કોઈ આ બાબત માટે જાણુનો પણ નથી. અયોધ્યાનાથના મરણ વખતે તેનો નોકર અને ફકીર (સિવાય બીજું કે ઇલાહ નહીં. હું પોતે સુંપડીની દિવાલ પાસે ઉભો રહી તેની વાત સાંભળતો હતો.”

“એમ પણ બનવા જોગ છે કે, તે મોકર મરતી વખતે અંદર જા નથી બીજા કોઈને કહી ગયો હોય!” લક્ષ્મી પ્રસાદે અફસ દોડાવી.

“તો શું જાણે ખુન કરી તે એમ બનાવા માગે છે કે, અયોધ્યાનાથનો કોઈ વારસજ નથી!” નવામે પુછ્યું.

“દેખાવ પરથી તો એમજ જણાય છે.” લક્ષ્મી પ્રસાદે કહ્યું “કમ પુરું થયે મીરનથ હ ફકીરને જાણને કહેશે કે અયોધ્યાનાથને બે છોકરીઓ થઈ હતી તે બન્ને ગુજરી ગઈ છે.”

“શિર મજે યા ન મજે! પરંતુ જ્યાં સુધી ફકીર નહીં બોલશે ત્યાં સુધી કોઈને પણ ઠેકાણું નહીં મજે કે દોલત ક્યાં દબી છે.” નવામે કહ્યું

“એમ પણ બની શકે છે કે, એ ખરો બેઠ નોકર આ લોકોને કહી ગયો હોય!” લક્ષ્મી પ્રસાદે કહ્યું.

નવાબ સાહેબના ઝડપે પર ગંભીરતાનો કાળો પાંદો ફરી વળ્યો. તે ડરીને બોલ્યો, “જો તેમ થયું હોય તો ઉપાય શો છે?”

“ઉપાય શાનો જનાબ!” લક્ષ્મી પ્રસાદે બોલ્યો. “એ લોકોને શીર મળ્યું નથી અને કદી મળશે પણ નહીં.”

“પરંતુ દુશ્મનો જોર પર છે.” નવામે કહ્યું. “પહેલાં સન્માસીની હતી. પછી પોલિસ થઈ અને હમણાં જોઈએ છીએ કે આ કોઈ ત્રિજો પણ હોયો થયો. ધીરે ધીરે પછેડી લીંબતી જાય છે.”

“શું કરીશું હજરત!” લક્ષ્મી પ્રસાદે કહ્યું. “કોઈ પણ કામ મુશ્કેલી વગર તો નથીજ થતું, તેમાં પણ આ તો કાપુલના અમીર દોરત મહુ મહની દોલતનો સામનો છે.”

“હું જે અન્નેધ્યાનાથની છોકરીઓને તેઓના પાસે લઈ જઈ, અને પેલું શિર તેમની નગર સામે હાજર કરું તો, તેઓ દોલતનો અરથો દિ રસો દેશ ખુશી છે.” નવાબે કહ્યું. “બાકીનો બાપ મુસલમાન ધર્મની તર કડીમાં વપરાશે.”

“પરંતુ તેઓને જે ખજાર દોષ કે એ ઘન ક્યાં છે ? તો તેઓ બેધડક મેળવી શકે તેમ છે.” સદ્ગીપ્રસાદ બોલ્યો. “આ કાપેલા શીરની તેને શી જરૂર છે ?”

“મને ખજાર છે ત્યાં સુધી હું જાણું છું કે, એ છુપા ખજાનાની ખજાર તેઓને નથી.” નવાબ બોલ્યો. “જે ખજાર હોતો તે શીર લેવા મને કદી ન મોકલતો. વળી શીર સાથે શું લાગે વળગે તે હું જાણતો નથી.”

“તો શું એક મુદ્દાનું કાપેલું મધુ ત્યાં જઈને બત્તરી દેશ કે ખ જનો ક્યાં દાટ્યો છે ?” સદ્ગીપ્રસાદે મસ્કરીમાં પ્રજ્ઞા.

“હા તેમજ થશે.” નવાબ બોલ્યો. “અને તે બેસંશે નહિં, તો પછી શીરમાં કંઈ એવી કરામત છે કે તેનાથી દોલતનો પત્નો લાગી જશે.”

“સાહેબજી.” સદ્ગીપ્રસાદ બોલ્યો. “પરિણામે બધું આપો આપ ખુશી જશે. આપ અને એક લાખ રૂપિયા દેવાને ખુશી છો કે ?”

“કામ થયા પછી એક નહીં પાંચ !”

“શીર નહિં અમે તો ખસ છગરથી વેચાણ થઈ ચુક્યા છીએ.”

“તમે રૂપિયાની શીર નાહક કરો છો. જાણતા નથી, જ્યારે કાપુલ ની લડાઈ શરૂ થઈ ત્યારે નામદાર અમીર સાહેબ પોતાની તમામ દોલત વિશ્વાસુ ખજાનાઓ અન્નેધ્યાનાથને સોંપી ન્હાથી ગયા. અન્નેધ્યાનાથે બધી દોલત કોઈ પહાડી જગ્યામાં રાખી હતી. જ્યારે અંતરેજે ત્યાં પહોંચ્યા ત્યારે અન્નેધ્યાનાથ પોતાની સ્ત્રી અને નોકરને લઈ ન્હાસી ગયો. દોલતને મારે ખીજ કાઢીને ખજાર હતી નહીં. તેણે એક મીરનસાહને આશ્રય લીધો. હવે એ મીરનસાહની કુંપડીમાં જ્યારે તે અન્નેધ્યાનાથ ખીમાર થઈ મરી ગયો ત્યારે હું બાબુમાં હતો. મરતી વખતે દહીરને તેણે જે કંઈ કહ્યું તે

ખધું મ્હે સાંભળ્યું હતું. એ પરથી તેના મગવા પછી માણે પર પળુ શુભાર નહીં રહે.”

“સારું, પણ ફરીને અન્નેધ્યાનાથની છોકરીઓના અખર ક્યાંથી મળ્યા ?” લક્ષ્મીપ્રસાદે પુછ્યું.

“તમોને ધણી વાર ઇશારા કરી ચુક્યો કે, અન્નેધ્યાનાથના મરવા પછી નોકર તેની સ્ત્રીના શાપમાં ફરતો રહ્યો.” નવાબે કહ્યું. “તેણે એ ટકો પત્નો મેળવ્યો કે, એક સન્યાસીની બે ગમ્માઓની સાથે અંગરેજ ફાજમાં રહી છે. તેણી અન્ને છોકરીઓને લઇને તેઓની સાથેજ હિંદુસ્તાન આવી આવી. અને ધણી નડતરો પછીજ અમે એ સન્યાસીનીનો પત્નો મેળવી શક્યા છીએ.”

“શીકર નહીં એ શીરતો આપણે હાથ આવ્યું છે,” લક્ષ્મીપ્રસાદે કહ્યું.

“હજુ આવ્યું કહેવાય નહિ.” નવાબે શંકા બતાવી.

“આવ્યુંજ સમજો. ફક્ત એક બે દિવસની વાર છે, આપ બે ફિકર રહો, મોહનલાલ જેવો તેવો માણસ નથી.”

“એવા વખતમાં પળુ તે છોકરીઓની જરૂર છે.” નવાબે કહ્યું.

“એક તો મરી ગઇ.”

“ખીજ તો છે ને !”

એટલામાં નોકરે આવી અખર આપ્યા કે એક માણસ હજુરને મળવા માંગે છે.

“કણ છે ?” નવાબે ચોંકીને પુછ્યું.

“કાલ પંજાબી સીપાઇ હ.”

“પંજાબી સીપાઇ !” નવાબે અભયબીથી પડ્યો કર્મો.

“હા, સાથે એક ખુશ સુરત છોકરો છે !”

“તમે જઇને જુઓ.” નવાબે લક્ષ્મીપ્રસાદને કહ્યું, “અને કંઈ ગરબડ જેવું ન હોય તો અંદર લાવો.”

હકમ સાંભળી લક્ષ્મીપ્રસાદ ત્યાંથી લઈ ગયો.

પ્રકરણ એકવીસમું.

અણગમતી મુલાકાત.

થોડીજ વારમાં લક્ષ્મીપ્રસાદ, દુર્જયસીંહ અને લાલસીંહની સાથે ત્યાં આવી પહોંચ્યો.

નવાખ ચોક્યો. તે ઉડી ઉભો થવા ચાલતો હતો, પરંતુ લક્ષ્મીપ્રસાદના ઇશારાથી બેસી રહ્યો. લક્ષ્મીપ્રસાદે કહ્યું. “આ દુર્જયસીંહ પહેલાં અંગરેજી સેનામાં રીસાલદાર મેજર હતા, આપની સાથે કાપુત સંબંધી વાત ચીત કરતા આવ્યા છે.”

અત્યાર સુધી નવાખને લાલસીંહ તરફ ટીકતો જોઇ દુર્જયસીંહે કહ્યું; “આ મારા છોકરાનો છોકરો છે.”

“બેસો.” નવાખે કહ્યું, “મ્હારી ખુશ નશીબી કે આપ જવા ભા માણસની મુલાકાત થઇ.” દુર્જયસીંહ બેઠો. નવાખે લાલસીંહને પોતાની પાસે બેસવા ઇશારો કર્યો, પરંતુ તે ચુપચાપ દુર્જયસીંહ પાસે જઇ બેઠો. બરાબર ગેઠવાયા પછી દુર્જયસીંહે નવાખને કહ્યું. “સાંભળ્યું છે કે હજુર, અમીર યાકુબઅલીખાંના સંબંધી છો.”

“હા હું તેઓનો શુભામ છું.” નવાખે તમીજથી જવાબ આપ્યો.

“હું અમીરને મળવા માટે રાંવળપીડી જતો હતો,” દુર્જયસીંહ બોલ્યો. “આપના અહીં આવ્યાના બપોર સાંભળી વિચાર કર્યો કે મુલાકાત કરતો જઈ.”

“મહેરબાની ! ધણી ખુશીની વાત !”

“કાપુતની લડાઇ વખતે અંગરેજી ભરકરમાં હું મોજુદ હતો,” દુર્જયસીંહે કહ્યું, “જ્યારે અમે કાપુતની નજીક પહોંચ્યા ત્યારે અમીર દોસ્ત મહમદ દેશ છોડી ન્હાસી ગયા—”

“તે ગઇ ગુજરી વાતોથી શું કામ છે ?” નવાખે વચ્ચેજ પુછ્યું,

“હું તે વાત નથી કહેતો.” દુર્જયસીંહ બોલ્યો. “હું અમીર સાહેબનું બહુ કરવાને આવ્યો છું.”

“ હરમાવો, શો હુકમ છે ? ”

“ તે દો સ્ત્રીમાં મહા સાંભળ્યું હતું, કે તેઓ પોતાની દોહત પોતાના સ્વાસ્થ્ય પંડીત અબેળ્યાનાથને સોંપી ગયા હતા.” દુર્જયસીંહ મુઠ્ઠા પર વ્યો.

“ હા, એ વાત તો અમે મોકાએ પણ સાંભળી હતી.”

“ એ બધી દોહત તેનાજ પાસે હતી.” દુર્જયે કહ્યું. “ પરંતુ જણા છે કે લડાઈમાં તે માર્યો ગયો.”

“ તે શી રીતે જણાયું ? ” નવામે પુછ્યું. “ અમેને તો તેના મોઢે જ ખબર નથી.”

“ આપ લોકોએ તેની કંઈ શોધ જોળ નથી કરી ? ”

“ કરી તો ધરૂં પરંતુ કંઈ પત્તો લાગ્યો નહીં.”

“ પેલી દોહતની કંઈ શોધ ચલાવી ? ”

“ તે તો અંગરેજોએ લૂંટી લીધી હતી.”

“ ના, ના ! ” દુર્જયસીંહે જોલ્યો “ એવી વાલીયાત વાત તમે શા ટે કરો છો ? તેઓને કંઈ પણ ખબર ન હતી કે માલ ક્યાં છે ? ”

“ ત્યારે તો અબેળ્યાનાથની સાથે દોહત પણ ગુમ થઈ. ” નવાજ વ્યો. “ હવે તેને મેળવવાનો ક્યાં બરોસો છે ? ”

“ કાં- છે ખરો ! ” દુર્જયસીંહે કહ્યું. “ હું અટકળ કરું છું કે તે વરસના વાત પર કાણુની ખુનખાર લડાઈના વખતે એક કાસ્તીરી બ માણુસ પોતાની ગર્ભવતી ઓરતને એક સંન્યાસીનીના પાસે રાખી નહા ગયો હતો, તે સ્ત્રીને એ જોડ કન્યાઓ જન્મી હતી.”

“ હા, એ વાત પણ અમેએ સાંભળી છે. ”

“ તે સંન્યાસીનીએ એ બંને કન્યાઓને પાળી પોશી મોટી કરી છે, ૭ સુધી એ બંને સંન્યાસીનીનીજ પાસે છે.”

“ એકનું તો ખુન થઈ ગયું સાંભળ્યું.” નવામે કહ્યું.

આ સાંભળી લક્ષ્મીપ્રસાદે શુસ્સામાં નવાજ સ્ત્રી આંખો તાણી નવાજ

પેતાને સંભાળીને જોયો, “ ચોક્કસ ખુન નથી કહી શકાતું. ઉઠતી ખબર સંભળી છે.”

“ હા, આપનું તે સંભાળવું બરાબર છે.” દુર્નયસીંહે કહ્યું. “ આગ રામાં એકતું ખુન થઇ ગયું. આપને તો બધી વાતની ખબર દેખાય છે.”

નવાળે જોયું કે હવે તો પકડાઇ ગયા, ત્યારે તે બરાબર સીધો થઇ જોયો. “ જુઓ આપથી હવે કું કંઇ નહીં છુપાવું. અમે ભોકાએ ત પાસ કરી તો માલુમ પડ્યું કે એ બંને અયોધ્યાનાયનીજ છોકરીઓ છે.”

“ ઝોહ ! ત્યારે તો મ્હારી અટકળ પણ વ્યાજનીજ છે.” દુર્નયસીંહે જોયો.

“ હા, બરાબર છે. અયોધ્યાનાયની સાથે તેનો એક વિશ્વાસુ નોકર હતો,” નવાળે કહ્યું. “ અયોધ્યાનાયના મરણ પછી તેણે પત્ની મેળવ્યો કે તેની સ્ત્રી એ છોકરીઓને જન્મ આપ્યા પછી મેહરત કરી ગઇ. આન સંન્યાસીની એ બચ્ચાંઓને લઇ જાગરેજ લશ્કર સાથે આ દેશમાં ચાલી આવી.”

“ જ્યારે તમેએ એ બંને છોકરીઓની ખબર મેળવી છે, ત્યારે તેમ કરવાનું કારણ આપ મને બતાવી શકશો ? ”

“ હા, સા માટે નહિં ? એ બધું પેલી દાસતને માટે ? ”

“ પણ એ બચ્ચાંઓને શું ખબર છે ? ”

“ એ બચ્ચાં તો નથી જાણતાં, પરંતુ—”

“ ઝોહ ! ” દુર્નયસીંહે વચ્ચે જોડી ઉઠ્યો. “ જણાય છે કે આપ કાપેલા શીરની વાત પણ જાણો છો ! ”

“ જ્યારે આપ જણાજ છો ત્યારે છુપાવાની શી જરૂર છે ? ” નવા બ જોયો. “ પરંતુ હવે તો કું પહેલાં આપની બધી વાત સંભળવા આ હું છું. આપ શા માટે તેની તપાસમાં છો ? ”

“ કું પણ આપથી કંઇ નહિં છુપાવું.” દુર્નયસીંહે કહ્યું. “ તે સંન્યાસીનીના અમે ભોક એલા છીએ કાઢ અંડાળે એ બેમાંથી એક છોકરી ને મારી નાખી છે. અમે ભોકા એ બંનેને જીવથી પણ વધુ આદતા હતા,

તેથી છચ્છીએ છીએ ફુ એ છોકરી પોતાના માથાપની દોલત મેળવે. એ ખાખતનો બોલો અમોએ માથે ઉઠાવ્યો છે."

"દોલત તો અમીરની છે, અયોધ્યાનાથની નહીં !"

"તે બગેચર પરંતુ ગોટલી મોટી દોલત અમીરને મળશે ત્યારે તે આ છોકરીને ખુશી કરશે ખરા."

"તે હીક છે, પરંતુ અમોએ દોલત માટે ધણી મહેનત કરી છતાં મેળા શક્યા નહીં. આપ શી રીતે મેળવશો ?"

"આ વખતે તો હું કંઈ કહી શકતો નથી, પરંતુ સાંભલ છે."

"એ હવામાં મકાન બનાવા જેવી વાત છે." નવાએ કહ્યું.

"ત્યારે તમે પેલાં કાપેલાં શીર અને છોકરીની તપાસ આ માટે કરો છો ?"

નવાજ ફરી છટકામાં પકડાયતા ઉંદરની માફક અહીં તહીં કરવા લાગ્યો. તેણે કહ્યું "હવે તો અમો લોકોએ એક તરફથી આશા ઊર્દ દીધી છે."

"આપને ખબર છે કે, ખીચન માણસા પણ આ દોલતને માટે કે શીશ કરી રહ્યાં છે ?" દુર્જયસીંહે પુછ્યું.

"નહિ ! ખીચ દોલતને શી ગરજ છે ?"

"આપે નથી સાંભળ્યું કે પેલું કાપેલું શીર સન્યાસીની પાસેથી કે રાહ ગયું છે." દુર્જયસીંહે કહ્યું. "પરંતુ ચોર આ દેશથી આગળ જ નવા પામ્યો નથી. પેશાવરની પોરટ આફ્રીસમાંજ તે પોલીસના હાથ આવી ગયું, તેઓએ તે કલકત્તા હોસ્પિટલમાં મોકલી દીધું હતું. પરંતુ એ કાળાં મેઠાંઓનાં ટોળાંએ એક છોકરીનું આગરામાં ખુન કરી નાખ તેણીનું શીર એક બોટલમાં પેક કરી હોસ્પિટલની બોટલથી બદલાવી પ્યું છે."

"અમોએ તો કંઈ સાંભળ્યું નથી." નવાએ કાને હાથ મુક્યા "હુ આ બધું કરી રહ્યું છે ?"

"તેજ હું આપને પુછવા આવ્યો છું."

“ તો શું આપ એમ સમજો છો કે મહેન એ શીર ચેયું ? ” નવા બ ચોંકાને બોલી ઉઠ્યો, “ અને એ છોકરીનું ખુન કયું ? ”

“ નહીં હું આપને એમ નથી કહેતો ” દુર્નયસીંહ બોલ્યો. “ મત સબ એ કે કોઈ બીજા પણ આ કાલીશમાં છે. ”

“ બનવા જોગ છે. ” નવાબે હુકું પત બ્યું.

“ ત્યારે મહારૂં મારવું ખરું છે, કે આ બધું દોલતને મારેજ થઈ રહ્યું છે. ” દુર્નયસીંહ બોલ્યો. “ આપ આ બાબતમાં વધુ કંઈ નથી જાણતા ? ”

“ નહિ, ” નવાબે કહ્યું. “ આપ જે જાણો છો તેનાથી વધારે આ મો કાંઈ જાણતા નથી. ”

મકરણ બાવીસમું.

ફસાહ પડ્યા.

“ જેર ! તો હવે હું આપને વધુ હરકત દરવા મગતો નથી. ” હ બા થતાં દુર્નયસીંહ કહ્યું.

“ તેમાં હરકત કરવાનું શું છે ? ” નવાબ વચ્ચેકથી બોલ્યો. “ જો આ દોલતની કંઈ ખજાને મળે તો આપ મને બતાવશો. હું જેટલી સહેલાઈથી દરબારમાં તેનો બહેનસ્ત કરી શકીશ તેટલો આપથી નહીં બને. ”

“ તે તો ખુલ્લું છે. ” કહી દુર્નયસીંહ દરવાજા તરફ વધ્યો. પ્રથમ થીજ તેને નવાબને માટે જે સંદેહ થયો હતો, તે વાત થવા પછી સો ગણો વધી ગયો. કાશ્વ જાણે પાછળ કંઈ ગરબડ થાય એવા વિચારથી લાલમિંદને આગળ ચાલવાનો ઇશારો કર્યો.

પરંતુ તે ઓરડાના બારણાની પાસે પહોંચતાંજ કોઈએ એક મોઢુંક પકડી દુર્નયસીંહના માથા પર તોપી પાછળથી ખેંચ્યું, આંખ મહોડું બંધ થઈ જવાથી તે નીચે પડી ગયો.

લાલસિંહ બારણાની બહાર જઈ ચુકે હતા, પરંતુ અવજ સંગીતના પાછો ફર્યો કે, તરતજ કે.કે.એ બારણા બંધ કરી લીધાં. લાલસિંહ બાર બાજુની થાક્યો પરંતુ કે.કે.એ ઉધાડ્યાં તે નહીં પરંતુ જવાબ પછી ન આપ્યો.

લાલસિંહ ત્યાંથી પાછો ફર્યો, તે જાણે કે પોતે પણ કે.કે.એ સાથે છે. આગળ પાછળ ક્યાંક જવાનો કોપાવ રહેતો નહીં. ફક્ત ઉંચે દીવાલમાં એ કે જાણીયું છે પરંતુ ત્યાં પછી પોલીસી શકાય તેવું ન હતું.

એટલું જાણે પણ તે ગમતો નહીં. હિંમત કરી ચુકે ત્યાંથી નહીં જવાની તકનીક શોધવા લાગ્યો. મનમાં વિચાર્યું કે “ ફોર્મલિટીને મારવા વળે યા કે.કે. કરવા વળે તે કોઈ છે જ નહીં, તે જરૂર મને કોઈ પણ રીતે અટકાવે છુટા કરશે. તેના પાસે પીસ્તોલ છે એટલે પહેલાં શાંત માણસોનાં ખુન કર્યા સીધાવે તે ત પકડાય તેમ નથી. જરૂરી પાસે પણ—”

એટલું કહેતાં લાલસિંહે કમરમાંથી કાગતુસ બરેલી સાત બારની રી વોલ્વર કઢાડી કહ્યું. “ હું પણ સાતને માર્યો પહેલાં તે નહિં જ મરે.”

એટલામાં જાણીયામાંથી કાંઈ બીજા તેના પાસે આવી પડી ઉઠાવોને જોતાં જણાયા કે તે એક છટનો દુકડો છે, તેની એક બાજુ એક કાગળનો કટકો એડી તેપર ફક્ત બેજ શબ્દો લખેલા છે— “ ડરવું નહીં.”

અક્ષર જોતાજ તે ચોંક્યો, પોતાનો હાથ પકડી જોણે લખતાં શીખવા ડેલું તેનાજ એ અક્ષર હતા. લાલસિંહ સમજી ગયો કે, પ્રેમાનંદ ગુપ્ત નથી થયો. જ્યારે સ્વારી પાસેજ છે, વળી કહે છે કે ડરવું નહીં ! ત્યારે લાલસિંહને હવે કંઈ વાતની બીક હતી ?

નિડર થઈ તે કમાડ ઠોકવા અને ખુમો પાડવા લાગ્યો પરંતુ પોતાના અવાજના પડછા સિવાય તે બીજું કશું સાંભળી શક્યો નહીં. તરતજ જુ બનો માર્યો તે જગીનપર પડ્યો અને કમરની પીસ્તોલ પકડી ઉઠી ગયો.

પરંતુ થોડીવારે કમાડ ખુલવાના અવાજથી તેની આંખ ઉઘડી ગઈ. હાથ કંઈ બહુ નહોતી આવી. આમ જાણી ન જતે તે કાણ જાણે શું થતે !

તેણે જોયું પીસ્તોલ પકડી રાખી ઉભો થઈ જોયું તે નવાજ બાર

છું. ઉઘાડી અંદર આવ્યો છે. તેઓના પાછળ લાકડાના વાણજીમાં કંઈ ચીજ રાખી એક બીજો મણસ પણ દાખલ થયો.

તેની પર લાલસીંહની ગુસ્સાભરી નજર પડી. તેને દેખતાંજ તે ચોકચો અને ખરાબર નજર ઠેરવી જોયું. તે બીજો આવનાર જાહેરમાં નવાળનો નોકર છે. હમરમાં પણ અરધી પાકેલી દહીનો છે. મથામાં તુર્કી રોપી અને હમરમાં લાલ લુંગી સાથેનો એ નોકર ખાવાની ચીજને એક ખુણામાં મુકી જંગીન પર કંઈ શોધવા લાગ્યો. નવાળે કહ્યું, “ અરે પાછ ! ચંકુ લ ખોર ! અહીં શું શોધે છે ? જા, તીચ ! ”

“ હજુર ! હજુર ! ” કહેનો હાથ જોડી તે ગાલ્યો ગયો. નવાળે ધીરેથી ખારડાં બંધ કર્યા કે પાછળથી નોકરે અવાજ કર્યો, “ હજુર ! હજુર ! ”

“ અરે દુર થા ! ચંકુતી ! ”

હવે ખરાબર ખારણું બંધ કરી નવાળે હસીને કહ્યું, “ જુઓ બીબી સાહેબા ! એ પાગલ ચંકુતખોર છે પરંતુ કાગનો માણસ છે, જુઓ બીબી સાહેબ ! આપને હું આંખ માધા પર રાખીશ. આપને કોઈપણ ખાતની તકલીફ નહીં પડે, જે કે હું નવાળ છું પરંતુ આપનો તો વગર મુલનો ગુલામ થઈશ. જરા ખાવાનું લો, કે આ સુકલા છાંડની કળી તો છ થઈ જાય. ”

આટલું કહી નવાળ તેના તરફ જરા આગળ વધ્યો. વળી જોડ્યો. “ તું મદારી ખાસ બેગમ—” પરંતુ એટલામાં તો તે ચોકી એક કદમ પાછો હટી ગયો. તેણે જોયું કે લાલસીંહની પીરતોલ ખોપરીનું નીચાત તા હી રંદી છે. આ વખતનો દેખાવ જોઈ નવાળ સાહેબ તો ધ્રુજવા લાગ્યા.

મકરણ ત્રેવીશમું.

હરકામાંથી છુટકારો.

નવાળ કુસેનબલીમાં છાંડગીહરમાં જે કોઈપણ વખત આટલો ઝેરિ હોય, તો તે આ પહેલીજ વાર હશે. એક તેર વરસની કામળ બાળા

પીરતોલથી સજ દરે એવો તેને સ્વપને વટીક, ખ્યાલ થયો નહોતો. હવે જો
યું કે ઘોડો પછાડવામાં વાર નથી ત્યારે ધુનતા આવજો બોલ્યો, “ બીબી ! ”

“ બસ ! ચુપ ! ”

હવે તો નવાળનું ગળું સુકાઈ ગયું, મનની વાત મનમાં જ રહી ગઈ.
ભાલસીંહ ગંભીર બાવથી બોલ્યો, “ મન જેવી તેવી છોકરી ના સમજે !
જો જીવવાની પરવા કરતા હો તો ફક્ત મ્હારો હુકમ સંભાળો અને તે
પ્રમાણે આમલ કરો, નહિં તો— ”

નવાળને આજવાની કાશીસ કરતો જોઈ ભાલસીંહ પીરતોલ જરાજર તા
કતો બોલ્યો, “ જો, ત્યાંથી ખસ્યા કે ગોળી છુટી. બસ આજ છેવટનો હુ
કમ છે, પછી તમે જાણો અને તમારું કામ. ”

“ તે તો હું સમજી ગયો. ” નવાળ જેમ તેમ કરી બોલ્યો, “ પણ
આ સેનાની કેહ આટલી જલદીમાં પત્થર ક્યાંથી થઈ ગઈ ! ” તેના
થી વધુ બોલવાનું ન બન્યું જીવ જવાની મોટી દંદસત છે. જીંદગીનો પ્યાર
ર ધણો છે, તે ચુપ ઉભો.

“ જો જીંદગી બચાવવીજ હોય તો મ્હારું કહેવું સાંભળો. ” ભાલ
સીંહ બોલ્યો જે વખતે પીરતોલ તાકેલીજ હતી. “ કહો, રાત કેટલી ગઈ
છે ? ધીરથી જવાબ આપજો. ”

નવાળનો નીકળી ગયેલો જીવ માનો હમણાંજ પેટમાં આવ્યો. તેણે
જવાબ આપ્યો, “ ખાર વાગ્યા છે. ”

“ આ મકાનમાં કાણ કાણુ જાગે છે ? ” બીબે સવાલ થયો.

“ ફક્ત પેલો મંદુલખાર. ” નવાળે જવાબ આપ્યો.

“ એક પણ જુદો બોલ મોહકાંમાંથી નીકળ્યો કે, ગોળી છોડીશ ”
ભાલસીંહે કહ્યું. “ કહે જોઈએ દુર્ગપસીંહ ક્યાં છે ? ”

નવાળને આ સવાલથી વિચાર કરતો જોઈ ભાલસીંહે કડક થઈ કહ્યું.
“ બોલ ! જલદી કહે ! જો પાંચ મણુનાં ગોળી છોડીશ એક; બે, ત્ર
ણુ, ચા— ”

“ અરે કહું છું. ” નવાળ ધુનતો ધુનતો બોલ્યો. એક તેર વરસની

બેઠકરી શું શું કરી રહી છે ! એજ વિચાર તેના માથામાં ધ્રુમતો હતો. પણ સાચાર. એક વેંતની પીરનોલે તેણીને શું જાનાવી દીધી હતી ! અગર ક બેઠકરીને તપાળ કાઢપણુ દર્શાવાર વીના એક બેઠકરી—તણુ દુસ્મનની સામે ઉભો રહેવાનો નતીજો નગર સામે બેગતો હતો.

“ બેલ, જલદી કહે ! ”

“ આ બાબુના ઓરડામાં છે. ”

“ હાક છે હું તેની પાસે જવા માગું છું. ” લાલસીંહ કરાવથી બેઠ્યો. “ તમે આગળ ચાલો બેઠકરી પીરનોલ જરાજર તમારા માથાની સામેજ રહેશે. જરાપણુ ગરબડ કરી. અરે ગરબડ તો શું પણ અવાજ ખી કર્યો કે બેપરી ઉડાવી દેશ. યુપયુપ અને તેઓની પાસે લઇ ચાલો, તેઓને લઇ હું પણ જેમ આબ્યો છું તેમજ ચાલ્યો જઈશ, અને પછી તમારે ચીનતા કરવાનું કારણ રહેશે નહીં. ”

“ પણ-પણુ-ખીખી- ”

“ બસ ! યુપ ! ”

“ ના-ખીખી સા- ”

“ નહીં, બસ ચાલતુંજ પડશે ! ” લાલસીંહ ગુસ્સાથી બેઠ્યો. “ ચાલો ! આગળ વધો, નહોતો એક-બે-તણુ-ચા- ”

“ અરે ! નહીં ઉતાવળ શું છે ? ” નવાબ ધ્રુજતો ધ્રુજતો બેલતાં, તે તરતજ બારણા તરફ દુઓ અને “ ચાલો ” કહી આગળ ચાલતા લાગ્યો. લાલસીંહ પણ પીરનોલ સાથે તેની પાછળ ચાલ્યો. આ વખતની નવાબ સાહેબની હાલતનું વરણન કરવાને માટે અમારી પાસે શબ્દો નથી. પરંતુ એટલું તો કહીએ છીએ કે આ વખતની સ્થિતિનું ખરું જાન તો તેનેજ આવે કે જેના પર ગુજરી હાથ ! જેને જીંદગીનાં લોક છે, જીંદગીને ખાતર લર્મ અલર્મ બધું કરી શકે છે જે ધનના લોકથી અવાનીય કર્મ કરે છે અને કરવાને તૈયાર રહે છે, એવા દિયકારા નવાબથી લાલસીંહનો હુકમ કણલ કરવા સીતાય બાબુ શું બની શકે તેમ હતું ? નવાબ આગળ ચાલી, જે ઓરડામાં દુર્જયસાહન કેદ કરવામાં આવ્યો હતો, તેના બારણા આગળ આવ્યો.

“ ખમરદાર ! ખારણું ધીરથી ઉઘાડજો. કેમ પથ્થુ જાતનો અંખડાટ થવા ન પડે ? ” લાલસીંહે કહ્યું. “ જરા પથ્થુ અવાજ કર્યો કે ખોપરી ઉડાવી દઇશ. આ વાત બસબર બદ સખો, કે મ્હારામાં તમારે માટે ઘ્યાનું એક પથ્થુ છુંકે ખાડો નથી. ”

નવાળ દરવાજો ઉઘાડી અંદર ગયો, અને તે બારણાં પાછાં બંધ કર્યાં. એ પ્રમાણે બધાં બારણાં ઉઘાડી આગળ ચાલવાથી પથ્થુ બમારે દુર્જયસીંહે ન દેખાયો. સારે તેનો મતલબ લાલસીંહે સમજી ગયો. લાલસીંહે પોતા પર કાવતરું જોઇ ઉભો રહી ગયો અને ગુસ્સાથી બોલ્યો. “ જ જાય છે કે, હવે તો તમારું માંતળ બાબુનું છે. બસ, હવે તું તાસ પેઠા કરનારનું નામ લે; જો હું ગોળી છોકું છું. એક-બે-ત્રણ-ચાર-પાં-”

“ પથ્થુ મ્હારી જીલ શી થઇ ? ” નવાળે હાથ જોડી પુછ્યું.

“ અહીં તહીં પ્રરી તેં આટલો વખત નકામો કાઢ્યો ” લાલસીંહે ગુસ્સાથી બોલ્યો. “ ત્હારી ફરેળી હવે ખીજી વખત કારગત થઇ પડશે નહીં. ”

“ પથ્થુ ક્યાં જવાનો અને હુકમ થયો છે ? ”

“ મને એકદમ દુર્જયસીંહની પાસે લઇ જા, નહીંતો ખોલસી ઉડીજ સમજા ! ”

“ બહુ સારું. ” કહી નવાળ એક તાળું હાથેલા બારણા તરફ વળ્યો અને ખીસામાંથી ચાવી કાઢી તે ખોલ્યું. લાલસીંહે જોયું તો અંદર દુર્જયસીંહે બાધેલા હાથે પડ્યો છે. તરતજ લાલસીંહે બોલ્યો “ જુઓ બાહતનો અંત આવ્યો છે, હું જરી ફેકું છું, મોદદાની મદદથી તમારા બંધ કાપી નાખો ! તેટલો વખત આ ચંડાળને હું અહીંજ બટકાવીર ! ખીશ. ”

જરીની મદદથી દુર્જયસીંહે પોતાના બંધ તોડી નાખ્યા, અને બાળ સ. મરડી બેઠો થતાં બોલ્યો, “ આ શું ? ”

“ તે પછી પુછજો. ” લાલસીંહે બોલ્યો “ પહેલાં તો આ નવાળ સાહેબને ખરાબર બાધી દો. ”

નવાળ હુસેનઅલી કંઈ બોલવા જતો હતો કે, બટકાવી લાલસીંહે ગુસ્સાથી કહ્યું, “ બસ ! ગુપચુપ હાથ પગ લાંબા કરી દો, નહીં તો-”

“ શું, અને કહો છો ? ” નવાળે શુસ્સા ભરે બહીકથી કહ્યું.

“ હા તમને ! તમારોજ વિચાર મ્હારી સાથે યાદી કરવાનો હતો ના ? ” લાલસીંહે ટોકાર કરી “ અબરદાર ! જે તમારું બહુ આદત હો તો એકદમ આ દેસ છોડી ચાલ્યા જાવ, નહીતો વધુ હેરાન થવું પડશે. ”

દુર્જયસીંહ નવાળને બરાબર બાંધી રહ્યો હતો, હવે કંઈ પણ એ લાવ પહેલાં લાલસીંહે તેને બહાર બોલાવ્યો અને નવાળને અદરજ રાખ્યા પહેલાંની આદેશ કરવાને બાંધ કરી દીધો.

અને તરતજ બહાર બાળ્યા. આ તરફ નવાળ જુઓ પાડવા લાગ્યો પરંતુ બાંધ બારણામાંથી તેનો અવાજ બહાર આવી શક્યોજ નહો.

લાલસીંહ દુર્જયના સાથે દરવાજા પર પહોંચ્યો. દરવાજા તેને પકડવા મથ્યો પરંતુ દુર્જયસીંહની એકજ ભાતે તેણે જમીન માપી. હવે બાંધે દરવાજાને બાળ્યાંથી શરીરમાં રસ્તા પર પકેચ્છી ગયા.

જરા આમળ જવા પછી લાલસીંહ બોલ્યો. દાદા ! આવો બીકણુ તો કોઈ નથી જોયો ! ”

“ માથા પર સાત અવાજની પીરતોલ જોઈ ધણાંઓની અકલ શુ મ થઈ જાય છે, તો તેનું બીચાર તું શું ગણું ? ” દુર્જયસીંહ બોલ્યો “ પણ હવે બધી હકીકત કહે, શી રીતે થયું ? ”

લાલસીંહે જ્યારે બધી વાત કહી ત્યારે દુર્જયસીંહ હસવા લાગ્યો તેણે રોહથી લાલસીંહનું કપાળ ચુમતાં કહ્યું. “ જેડી ! આખર શું ખરે જ દેવી છે ! ”

મકરણુ ચોવીશમું

ઓ બાપરે ! આશુ ચાથા નાંબરનું શીર છે ?

અસાદબાદનો પોલીસ સુપ્રી-ટેન્ડેન્ટ પશ્ચિમની હદ સુધી તપાસ કરી પાછો ફર્યો. તેણે તપાસ દરમ્યાન એટલું તો જાણી લીધું કે, એ શિર

હજી સુધી હિંદુસ્તાની બહાર જવા પામ્યું નથી. અને સરહદ પરથી એ માથું ફેરાર ન થઇ જાય તે માટેનો પકકો બંદોબસ્ત કરી તે પાછો ફર્યો હતો. જવનમેન્ટે પણ તેના રિપોર્ટ પરથી બાબ દેશની પોલીસને બાબત માટે સાવચેત રહેવાના કુકમો ઊડવા હતા.

પેલાના બચાવના પુરાવામાં દુર્ગતસીંહે કાબુલના અમીરની દોહાતની દલીલ પણ સાહેબને કહી હતી, પરંતુ તેના વાત પર બારાચો ન કરતાં તેણે ગોરનાર પર્વત અને દુર્ગતસીંહના ધરની પણ તપાસ કરી, અને બધું જાણ્યા પછી પાકો રિપોર્ટ સરકારમાં કર્યો, જેના પરથી જવનમેન્ટે એક રપેરેશન કુકમ બહાર પાડ્યો હતો. ચોરાઇ ગયેલું કાપેલું માથું અને સાલીના ખુની તપાસ બહુ આસાડાયાં થવા લાગી, ઘણા આસાડા અને બાહોશ ડીટેક્ટીવોને તે કામ માટે રોક્યા, પરંતુ હમણાં સુધી કોઇ પણ આ વિગત મમલાનો જરા પણ બેઠ મેળવી શક્યો નહીં.

કારેલા શીરનો પતો ન લાગ્યો. સંખારીનીના પણ કંઈ ખબર ન મળ્યા, પ્રેમાનંદ અંકદમ યુમજ થઇ ગયો છે. સાલીનું ખુન કોણે કર્યું ? કાસ ક્યાં છે ? તેનું પણ હજી સુધી કંઈ ટેકાણું પામ્યું નહીં.

સાંવળસીંહ નિરાશ થઇ જઇ જઇ આ કેસને ઊડી દેવા ચાહતો હતો, તેમ તેમ કેસ તેને વધુ વળગતો જવા માંડ્યો. અમીરનાજ ખબરના માટે આટલી બમણા આસી રહી છે. જે લોકો આ બનાવની તપાસમાં છે તેઓ પર તાકીદ પર તાકીદ આવે છે અને સખ્તાઇથી પૂછવામાં આવે છે કે, ક્યાં સુધી પતો મળ્યો છે ?

આવી સખ્તાઇથી સાંવળસીંહ ઊડાયો. તે બોલ્યો, “ પતો શું મળે યુજ ? યુજ બનાવતુંજ કંઈ થક પીછું હાથ લાગતું નથી તો પતો તે કે મ મેળવ્યો ? અનમાંને મનમાંજ ચુસ્તે થઇ રહ્યો હતો કે, બહારથી બધાજ આવ્યો, “ તાર છે સાહેબ. ”

બધાજ સાંવળસીંહે દરવાજા પર જઇ જોયું તો, તાર તો સિપાઇ છે. તેના પાસેથી ટેલીગ્રામ લઈ વાંચી જ્યો તો તેમાં નાચે પ્રમાણે ખબર હતી.

એનાર

મોકલનાર

ડિટેક્ટીવ સાંવળસીંહ

પોલીસ કમીશનર

અમલદાર.

૬૨૬૮૫.

ખીજી શીર પણ ચોરાઈ ગયું છે. આસાફી અને સાવચેતીથી તપાસ કરો.

“ માણસનું કાપેલું માથું લઈ આવી રીતે કેણુ આપતમાં પડે ? ” તાર વાંચતાજ તે મનમાં બોલ્યો. “ દુર્ઘપસીંદની વાન પર વિશ્વાસ કે રં તો, આ ખુન તેર વર્ષ પહેલાં થયું હતું. ખુની કાપેલું શીર સંન્યા સીનીને આપી ગયો, તેણી પાસેથી કાંઈ મંડાળ ચોરી ગયો, તે શીરને મહેં કતકતા હોરપીટલમાં રસાયણી તપાસને માટે આપ્યું. તે દુષ્ટોએ આમરામાં આવી લાલીનું ખુન કર્યું અને તેને પહેલાં શીરને ઢેકાણે રાખી અસલ શીર હોરપીટલમાંથી ચોરી ગયા. જળી હમણાં તાર ઉપરથી લાલી નાં શિરને પણ એ ઢેકાંએ મુખ કર્યોનું જણાય છે. બન્ને શીર બરાબર એક સરખાંજ છે. મામલો ખડુ મંજીર છે. અન્યથા પદ અન્યથા અને આસાફી પર આસાફીની ધમાલ ચાલી રહી છે, પણ કંઈ રસ્તોજ નથી મળતો. મન ! હવે તો બહેતર છે કે આ અમુસી છોડી ખીજો પાંધા પડે. આ ધનચક્રમાં હવે નિભાવ થયો સુરક્ષ છે ! રહારાથી તેનો કંઈ પણ છેડો આવી શકતો નથી. ”

વાત એવી છે કે, એક એકને માથે પછાડે એવા ડિટેક્ટીવો આ મામલાની પાછળ લાગ્યા છે, પરંતુ બધાની હાલત સાંવળસીંદના જેવીજ છે, બધા હેરાન પરેશાન છે. પરંતુ બધાથી વધુ ખાર તો સાંવળસીંહ પરજ છે. તે મનમાંજ દસીને બોલ્યો.

“ કલકતાથી પંજળ સુધી મોટા મોટા રથી આમાં બેડાયા છે, પરંતુ તે બધા હજી જ્યાનાં ત્યાં ઘોંસરીમાંજ પડ્યા છે અને યુનેદમાર પોતાનું કામ બરાબર આગળ વધારતો જાય છે. પહેલાં નંબર એકનું માથું ચોરાઈ ગયું, પરંતુ તેને લઈ જવાનું ખીજી ન શક્યું કે ખીજીજ મૂકી તેને બદલી ગયો. એટલેથી પણ તેને સંતોષ ન થયો કે હમણાં એ ખીજી નંબરનું માથું પણ ઉઠાવી ગયો. હવે ત્રીજા નંબરના માથાને વારો

છે ! લાલસાંહે ખુનીયાં ચેતનાં રહેવું જોઈએ. દુર્બલસાંહે તેને આવી રીતે ખુલ્લે મેદાન લઈ રહે છે એ ઠીક નથી. આમ કરવાથી તેનો છવગરો.

“ આ દુષ્ટ આવી રીતે અમેને મદદના જનાવી પોતાનું કામ કરતો ગયો, અને ઉપન્યા અધિકારીએની તાકીદ આવે છે. હવે તો જોઈ જાઉં કે કોને એકદમ ખેતરના ખેલ ચામ જવામાં જાણ છે, નહીંતો આ વખતે મોકરી રહેવી મુશ્કેલ થઈ પડશે. ”

એટલામાં એક કોનરટેનલે આવી તેના પિયારમાં ખસલ પાડી. કોનરટેનલે જે કામગીરી તેના સામે ધર્યો તે જોતાં જ સાંવળસાંહે મન એક કુદી પડી બોલી ઉઠ્યો, “ અરે આપરે ! આશું ચોડ્યા નાંખશું શિર છે ? ”

પ્રકરણ પચીશમું.

ડિક્ટેટીવની મુશ્કેલી.

તે કામગીરી પર એક કાપેલા માથાનું ચિત્ર હતું. તેમાં પણ એજ વિખરાયલા ચાળ મહેરા પર ઉડી રહ્યા હતા. તેજ સુંદર આકાર અને હલખદારની ખુબસુરતી જોતાં જરાબર માલીનો મહેરાજ ગળા સુધી કાપેલો થી તર્યો હતો. તે ચિત્રની નીચે મોટા અક્ષરોથી સોહજા, સારંગના, સારી જા લખ્યું હતું. કોનરટેનલે કહ્યું કે, મોટા સાહેબે આ કામગીરી મોકલ્યો છે.

“ તે આબ્યો ક્યાંથી ? ” સાંવળસાંહે પુછ્યું.

“ શહેરમાં કાંઈ કાંઈ મહાનની દિવાલ પર ચોડેલા છે. ” સીપાઈએ જવાબ આપ્યો,

“ કાણે ચોડ્યા ? ”

“ તે તો કાંઈ રહી ચકતું નથી, પરંતુ જણાય છે કે પાછલી રાતના કાંઈ ચોડી ગયું હશે. ”

“ સારું ઠીક છે. ” કહી સાંવળસાંહે તેને રજા આપી. પોતે વિચારનાં માગ્યો, “ બીજા નાંખરના ધીરસી બોટલ પરના કીલમાં પણ જરાબર આજ

તણ શબ્દો ખોદેલા હતા. આનો શો મતલબ હશે ? ” થોડી વાર ચુપ રહી પાછો ખોલ્યો. “ આ લોકોનું કાન કાપમ ચાલુજ છે. અમે તો અધેડા બની ખાઇ સુધ્યા કરીએ છીએ પરંતુ આ લોકોનો કાંઈ મતલબ જ નથી. કોઈ તો ચેરી ચા ખુન કરી છુપાવ જાય પરંતુ આનો ઉપરથી શીર નંદરી કરી ન્હા છે. અસંકારમાં કહું તો દોષ પીટી કહી રહ્યા છે. કે ડિ રેક્ટીવ ગંધા ગંધ્યા છે ! પરંતુ તે તો અમે ચઇ ચુક્યા. એક નહીં પણ હજારવાર કબુલ કરવું પડે છે કે હાપાં ! ખાઇ હાપાં ! ”

એટલામાં વળી એક કોન્ટેનરે આવી સત્તામ કરી. સાંવળસીંહે અજબ થઈ પુછ્યું “ કેમ ? હવે શું લાવ્યા ? ” તોણે એક કાગળ આપ્યો. ઉમેડી વાચતાં જણાવ્યું કે, તે દોહ્લીના પોલીસ સુબીન્ટેન્ડેન્ટે અમારબાદની પોલીસના વડા કેપર લાસ અને લાલીની ખાજાતમા લખેલો છે :—

“ વ્હાલા સારંખ !

દુર્ગમ પીઠે પોતાના હોકરા માલસીંદ સાથે પેલિસ ઓફિસમાં આવીને એક અજબ ખજાર આપ્યા છે. તે કહે છે કે કાપુતના અમીની દોલત હાથ કરવાને માટે જે લોક દોહ્લીશ કરી રહ્યા છે, તેનો સરહાર અહીં દોહ્લી માં નવાજ હુસેન અલીખાં નામ ધારણ કરી રહ્યો છે આપ આ જનાવથી વધુ વાકેફ હોવાથી આપને આ ખજાર પહેંચાડવામાં આવ્યા છે, આપના આવતાં સુધી તે જાનને નજર બંધ રાખ્યા છે.

ખજાર મળતાંજ તેઓના કહેવા માફક રાતના અજવાળે એ દંત્રપેકટરો તેની સાથે નવાજની તપાસમાં ગયા, પરંતુ દુર્ગમસીંહે જે મહાન રેખાડયું તે તદ્દન ખાલી જણાયું. તપાસ કરતાં માણસ પડ્યું કે, હુસેનઅલી નામનો નવાજ થણાં માણસો સાથે જખરા હાથી તેમાં રહેતો હતો, પરંતુ રાતના તે બધા ક્યાં ઉપડી ગયા તેનો કંઈ પત્તો મળ્યો નહીં. ધરમાં એ લોકો કંઈ ચીજ પણ નથી રાખી મયા. વાત બહુ ઉપયોગી છે પરંતુ કંઈ શું ? શુનેહમાર મળ્યો નથી તપાસ ચાલુ છે. જવાબ જલહી આપશોજ.”

તેના ધર સાહેબે સાંવળસીંહ પર હુકમનો શીરો કર્યો છે— “ એકદમ દોહ્લીને માટે રવાના થાવ. અને જાતે જાહેને જુઓ કે શો જનાવ બન્યો છે ? કામજ પત્રથી કામ નહીં બને. એ જનાવટી નવાજજ ખુની, ચીરનો

એર અને દોહત લેવાની કાશીશમાં છે. અને હજુ સુધી તે દીકરીમાં જ છૂં પાવશે હશે. બીજાકુલ વળત ન ખોતાં તમારે એકદમ દીકરી ઉપડા જવું.”

“ દીકરી જા માટે ? હવે તો તેથી પણ આથે જવું જ પડશે.” કહે તો સાંવળસીંહ દીકરી જવા માટે બધી રીતે તૈયાર થઈ ધરની બહાર નીકળ્યો અને એકવાર સાહેબને મળવાનો ઇરાદો કરી, તેઓના બગવા તરફ આદ્યો.

તેની નજર સામે પેટી સન્યાસીની જે ખંડેરમાં ગુમ થઈ ગઈ હતી તે રસ્તામાં આવ્યું. સાંવળસીંહની ભુલેલી ગત તાજી થઈ, તે ખોલ્યો. “ પેટી સન્યાસીના તે કરાડે મ્હારી અખોનાં ધુળ નાંખી અજળ રીતે આજનાં હજારો સમ હતી. બીજી તરફની નોકમવાનો રસ્તા પણ નથી. જરૂર આમાં કંઈ ગુપ્ત ભંડ છે, નહ તો હાડમાંથી કાઢે તેણી સી રીતે ગુમ થઈ શકે ! એક દીવસ આ ધરને પણ ફરી જાવું પડશે.” કહી સાંવળસીંહ ઉપર હાપરા તરફ ગયું તો, ફળદ્રુપ નાગનાં ભેંસ રરતે ચાલતો માણસ જેમ લેવા જાય તેમ સાંવળસીંહ પણ રતબધ થઈ ગયો. તેના મ્હોડામાં થી એકાએક નીકળી ગયું— “ અરે ! આતો નાંજર પાચનું શિર આવ્યું !”

ખરેખર તુટેલી દીવાલપર તેણે એવું માયું જોયું કે જે માયું તેણે બ રાજર રીતે ખોટલમાં જોયું હતું. વળી લાકસીંહને પણ તેણે જોયેલો હોવા થી તેને પણ તે મળતું જ હતું. પરંતુ આ બધો બનાવ એક સેકન્ડ બરમાં બની ગયો. તે શીર દેખાવાની સાથેજ અદ્રશ્ય થઈ ગયું. ત્યારે શું હમેશનાં વિચારવાન જેમ એ સાંવળસીંહને હજ્યો હતો ? તેની સામે એ ખ્યાલી દેખા વ હતો ? શું એ ખરું શીર ન હતું ? તે વિચાર કરવા લાગ્યો, “ શું વાત છે ? શું લાલીનું ખુન નથી થયું ? તેણી ધાયલ નહોતી થઈ ? અ ને અમે એ તેણીના ઓરડામાં જે લોહી જોયું તે શું કાંઈ ખીજનું હતું ? અને તેણીને ઉઠાવી કાઢ્યે અહીં રાખી છે. જે હોય તે પરંતુ મ્હારે તે ની તપાસ કરવી જરૂરની છે. ”

તરતજ સાંવળસીંહ અંદર ધુસ્યો અને બધા તુટાકુટા ઓરડાઓની બારીક તપાસ કરવા લાગ્યો. નીચેના બધા ભાગ તપાસી એક ખડીયા ખરે ડતલ દાદરપર થઈ ઉપર ગયો અને હાપર સુધી તપાસી વળ્યો. પરંતુ કંઈ પણ પતો મળ્યો નહિ. તેમ એમ પણ ન જણાયું કે આ મહાનમાં કાંઈ માણસ જાતનો વસવાટ પણ છે.

તે કંટાળીને ચતમાંજ કહેવા લાગ્યો, “ તો શું મ્હારી આંખોએજ મ્હને દુઝ્યો ? ને આમાં કાંઈ રહેતું હાય તો તે મધું ક્યાં ? મ્હારી જુલજુલ થઈ છે. કંમેશના વિચારથીજ દિલની વાતનો ફોટો નજર સામે દેખાવાનું જણાય છે. ખીજો કાંઈ આંખને તો જરૂર દીવ્યનો કહે.”

જરૂરજ સાહેબને મળી રોશન પર પહોંચ્યો અને દીલ્હી તરફ રવાના થયો.

દીલ્હી પરેચતાંજ સાંવળસીંહે બોલ્યું તો દિવાલો પર તેજજ કાગળ પર પેલું ચીતરેલું છે અને તીમે પેલાજ ત્રણ શબ્દો— સોફ્ટ—સાર્વોગના—સામન્ના લખેલા છે.

“ અહીં પણ તેજ છપ્પી અને તેજ વાત દીવાલો પર લગાવેલી છે.” તે ચતમાંજ બોલ્યો. “ શું હું એ કાગળના ચોંટાડવા વાળાનો પણ પત્તો નહીં જોઈતો શકું ? ”

“ આ ત્રણ શબ્દોનો અર્થ કંઈ સમજીતો નથી. જણાય છે કે આ ત્રણ પહેલોનાં નામ છે. એક સાથે ત્રણ બચ્ચાં જન્મવાના પણ દાખલા મળે છે. બેનાં પુત્ર થયાં, ત્યારે ત્રીજોને મહેં પેલાં અસાધ્યાદના ખડેરમાં જોઈ હતી પણ ના, તેમાં તો કાંઈ ન હતું એ તો ખાલી મ્હારી આંખોનો ભ્રમ હતો. હે ભગવાન ! શી આશ્વ આવી છે ? આટલા દીવ્ય થઈ ગયા છતાં હજી એક પણ કમી હાય આવી નથી.”

પ્રકરણ છઠ્ઠીશમું.

ઉક્તક વદમારી-છપ્પી પોલીસની બહાર નાસેશી.

દિલ્હી પહોંચી સાંવળસીંહે પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટની બધી વાત સાંભળી લીધી. પોતે પણ દુર્લભસીંહે અને લાલસીંહેને માટે જે જણ્યો હતો તે સાહેબને કહ્યું. જે સાંભળી સાહેબ બોલ્યો. “ ત્યારે એ છોકરો છે ? તેની પહેનતું પુત્ર આગરામાં થયું છે ? ”

“હા, પરંતુ હજી સુધી તેનો કંઈ પતો લાગ્યો નથી.” સાંવળસીંહે કહ્યું. “એટલા માટે દુર્ગ્યસીંહ અને લાલસીંહને છુટા કરવા કારણ તેની તો અમોએ પણ ધણી તપાસ કરી, પેલા જવાબનો કંઈ પતો મળ્યો?”

“ના, તેનો પણ કંઈ પતો નથી.” સાહેબે કહ્યું. “એ બધા રાતના જ ન્હાસી ગયા હશે.”

“રેશન પર તપાસ કર્યો હતો?” સાંવળસીંહે પુછ્યું.

“હા,” સાહેબે જવાબ આપ્યો. “તેઓ અહીંથી રેલ્વે માર્ગે નથી ગયા. પગ રસ્તે જઈ કોઈ બીજા રેશન પરથી રેલમાં બેઠા લાગે છે.”

“આગરના ખુનમાં પણ એ લોકોની જ સામેલગીરી લાગે છે.” સાંવળસીંહે પોતાનો વિચાર જણાવ્યો.

“તમારા કહેવા પરથી તો એમજ જણાય છે.” સાહેબે મળતા થઈ કહ્યું.

“આ કાપેલાં માથાનાં ચિત્રો દિવાલ પર કાણે લગાડ્યાં તેની કંઈ ખબર મળી છે?” સાંવળસીંહે પુછ્યું.

“તપાસ તો ધણી કરી પરંતુ કંઈ પતો મળ્યો નહીં” સાહેબે કહ્યું.

“બહુ નવાઈની વાત છે કે, રાતના કોન્ટેનરોનો પહેરો રહેવા છતાં પણ કંઈ પતો ન મળ્યો!” સાંવળસીંહ ટકારની ટેપે બોલ્યો.

“રાતના રેલને માટે ઇન્સ્પેક્ટરો પણ નીકળ્યા હતા.” સાહેબે કહ્યું. “તેઓની પણ જાણમાં આ બાબત ન આવવાથી જણાય છે કે, આ કાગળનો ચોંટાડવા વાળો અંધારામાં બહુ ચાલાકીથી પોતાનું કામ કરતો હતો. તેનું આ કામ ઇન્સ્પેક્ટરોના જવા પછીનું છે. વળી આમ કરી તેણે પોતાની બદમાસીને તાજી કરવા સાથે છુપી પોલીસની જાહેરમાં નાભેસી કરી છે.”

“આ કેસમાં અમારાથી કંઈ પણ નથી બની શકતું.” સાંવળસીંહ બોલ્યો. “મહેનત કરી થાકી ગયા અને વળી હપરની તાકીદોથી દમ નાક પર આવ્યો છે. સાહેબે મને અહીં તપાસ કરવા મોકલ્યો છે.”

“પરંતુ અહીંથી તો કંઈપણ નવી ખબર મળવાનો અરોસો નથી લાગતો.” સાહેબે કહ્યું.

નિરાશ થઈ સાંવળસીંહ ત્યાંથી હટ્યો અને જે મકાનમાં લાલસીંહ આ

ને દુર્નયસીંહ રહેતા હતા તે મહાનને રસ્તે પકડ્યો. લેને અતલજ દુર્નય સીંહને એ પુછજ્જી હતા કે, તેણે નવજ્જને ક્યાં અને રી રીતે જોયો ?

“ કેમ કંઈ ખજર મળ્યા છે ? ” સંવજસીંહને આનકાર આપતાં દુર્નયસીંહ પુછ્યું.

“ નહિ સાહેબ, વધુ કંઈ ખજર મળ્યા નથી. ” સાંવજસીંહ બોલ્યો. “ નવી ખજરમાં જો એટલું જ કે નવાળ કુસેનઅલીયા આપની મુલાકાત થઈ અને આ કાપેલા શીરનુ ચીત્ર નજરે પડ્યું. ”

“ આ ચિત્રની બાળતમાં કંઈ જાણવામાં આવ્યું ? ” દુર્નયસીંહ પુછ્યું.

“ નહીં. તેની તપાસ માટે જ હું આવ્યો છું. આપે જો કંઈ જાણ્યું હોય તો કહો, કે જેથી અમારા કામમાં સવજતા પામ ”

“ આ બાળતને માટે તો મહે ઘણી તપાસ કરી પરંતુ કંઈ પત્તો મળતો નથી. ” દુર્નયસીંહ બોલ્યો.

“ આપ આ ચીત્ર જાણવાનાર માટે કંઈ શંકા કરી શકો છો ? ” સાંવજસીંહ પુછ્યું. “ પેલા નવાળનું તો આ કૃત્ય ન હોય ? ”

“ નહિ આવી રીતે જાહેર ચીત્ર ચોડવાથી તેને શો કાપદો ? તે સમજમાં આવતું નથી. ” દુર્નયસીંહ પોતાનો વિચાર દર્શાવતાં કહ્યું. “ કારણ એ ભોકાનું બધું કામ છુપું જ થાય છે. શિર તેજે એ છુપીને ચોરાવ્યું, ખુન પણ છુપું જ કર્યું, લાલ અને લાલીને પણ છુપી રીતે લઈ જવા આદત હતા, વળી એમ પણ જાણાય છે કે પ્રમાણને પણ તેજેએ જ છુપાવ્યો છે. અને એમને પણ એ રીતે છુપાવી એ લોકો શુભ કરવા ઇચ્છતા હતા, એટલા પગથી મહેને બરોસા નથી આવતા કે એ લોકો આવી રીતે જાહેરમાં ચીત્ર ચોડાડી લોકોનાં ગરબાઝ મચાવી મુકે. ”

“ તો આપના અભિપ્રાય પ્રમાણે આ કાંઈ ખજર માણસનું કામ છે ? ” સાંવજસીંહ પુછ્યું.

“ હા, હું તો એમજ સમજું છું. ” જવાબ મળ્યો.

“ ત્યારે નવાળના સિવાય બીજું પણ કોઈ આ દોલતની વાત જાણે છે. ” સાંવજસીંહ કહ્યું, “ અને તે પણ તેને પોતાની કરવાની શીકરમાં છે. ”

“ હા, મહારાજ માનવું તો એટલું જ છે. ”

“ ત્યારે હવે તમે શું કરવાનું પાડ્યું છે ? ” સાંવજસીંહ પુછ્યું.

“ હવે એટલું તો મદારા જણવામાં આવ્યું કે, લાલ અને લાંબીનો પાપ જો ખજનો છુપાવી ગયો છે તે નવાજ જણે છે. ” ફર્નસીફે બોલ્યો, “ વળી એમ પણ જણાય છે કે, કાપેલું શીર અને લાલ, લાંબીને મેળવ્યા વિના એ ખજનો કાંઈ થઈ શકે તેમ નથી. એમ હોવાથી પેલાના માણસો મારફતે તેણે પેલું કાપેલું શીર ચોરાવ્યું છે અને લાંબીને મેળવવાની કોશીશ કરે છે. વળી મદારા તો એમ સતાર આના માનવું છે કે બાંને તેઓએ જુમ કરી રાખી છે. ”

“ પરંતુ એ લેસ્ટા તેણીનું ખુન નહીં કરે. ” સાવજસીફે બોલ્યો. “ કારણ ખુન કરવાથી તેઓને કંઈ લાભ થવાનો નથી. જો કાંઈ હતે તો એ લોકો ખુન કરવાની જ તજવીજ કરને, પરંતુ જ્યારે તેણીને મેળવવાની કોશીશ કરી રહ્યા છે ત્યારે જણાય છે કે તેઓએ તેણીનું ખુન નથી કર્યું. ”

“ ત્યારે ત્યાં લોકો કાણુનું પડયું હતું ? ” ફર્નસીફે પુછ્યું.

“ તે પ્રેમાનંદનું — ”

“ તે શી રીતે ? ”

“ કેમ નહીં ? ” સાવજસીફે બોલ્યો. “ પ્રેમાનંદે પદારથી આવી જોયું હશે. જાણવાના પાસે સીડી મુકેલી છે, ત્યારે ત્યાં ગયો હશે. ”

“ તેમ થવા પહેલાં જારણ પાસે બેઠેલા નોકરને તો મને કે નહિ ? ”

“ નોકર તે વખતે સુઈ ગયો હશે. ” સાવજસીફે કહ્યું, “ જાણાય ના સરીયા તુટેલા જોઈ તે અજાણ્ય પામ્યો હશે. અને ધરમાં ખીજ માણસો જાતાંજ તે ત્યાંથી કુદી અંદર ગયો હશે. તેને જોતાંજ દુબીએ તેનું ખુન કર્યું અને પછી તેની લાશ અને લાંબીને મધ- નદાસી ગયા હશે. ”

“ અને આટલું થવા છતાં ઘાસી જારણ પાસે સુતી હતી તેણીને કંઈ ખબર ન પડી. ” ફર્નસીફે સંકાથી ટકોર કરી.

“ બનવાનેજ છે કે તેણી પણ ઉંઘી ગઈ હોય. ” સાવજસીફે બોલ્યો. “ અને એ લોકો ગીરનારની માફક અહીં પણ લાંબીને કોરો કાઢેની મદદથી લાંબી ગયા હોય. પ્રેમાનંદ જ્યારે ગયો ત્યારે એકદમ તેનું મોં બાંધી કસી લીધું હશે. જેથી તે જુમ પણ નહીં પડી શક્યો હોય. ”

પ્રકરણ સત્યાવીરામું.

જરા તીખી મીઠી.

થોડીવાર ચુપ રહી સાવળસીંહ બોલ્યો, “ પહેલાં તો આ બાતતને ખ્યાલ પણ અમોને આવ્યો નહોતો. પરંતુ હવે સમજાય છે કે આપનું કહેવું બરાબર છે. પ્રેમાનંદનું ખુન થયાનો ઘણો સંભવ છે. એ દુષ્ટાએ લાલને કંઈ છુપાવી રાખી છે, તેની સાથે એ પણ વાચારવા જેવી વાત છે કે, પહેલા નંબરની મોટલ હોસ્પીટલમાંથી ચોરાવા સાથે તેની જગાએ લાલીનું શીર ક્યાંથી રાખ્યું ? એ બદમાસેની પાસે આવાં કેટલાંક શીર છે ? ”

“ તે પરથીજ હું પહેલાં તો સમજ્યો હતો કે લાલીનું ખુન થયું છે.” દુર્જયસીંહે કહ્યું. “ પરંતુ હવે જણાય છે કે એ શીર લાલીનું નથી.”

“ શી રીતે જાણ્યું ? ” સાવળસીંહે પુછ્યું. “ જાને છે તો એકજ જાતનાં ! ”

“ હા, દેખાવમાં તેમ છે, પરંતુ એ શીર લાલીનું તો નથીજ. ” દુરજયે જવાબ આપ્યો.

“ પણ એમ મોઢની વાતોથી ન ચાલે ! ” ડીટેકટીવ બોલ્યો “ કે ઇ આધાર છે ? ”

“ તમારા પાસે એ જાનેના ફોટોગ્રાફ છે ? ” દુરજયસીંહે પુછ્યું.

“ હું જાને કાપેલાં માથાની છબીઓ આજકાલ સાથેજ રાખું છું. કાણ જાણે ક્યારેક પણ જરૂર પડે ! ” કહેતા સાવળસીંહે ખીરસામાંથી કાઢી કહ્યું. “ જુઓ જાને એકજ છે. ”

“ નહીં એક નથી. એમ અમો એકસ જાણીએ છીએ,” દુરજયસીંહ બોલ્યો. “ તેર વર્ષ પહેલાં આ બચ્ચાએના બાપના હુકમથી નોકર સંન્યા સ્ત્રીનીને આપી ગયો હતો.”

“ તે તો અમો પણ જાણી ચુક્યા છીએ.”

“ હવે જોવાનું છે કે આ બાળું શીર કાણુનું છે ? ”

“ એ લાલીનું શી રીતે નથી ? ”

“ જુઓ પહેલા શીરના ડાબા કાનમાં અર્ધ ચંદ્ર જેવું એક કાળું નીશાન છે.” દુર્જયસીંહ છાત્રી બતાવતો બોલ્યો, “ એ શીર સંન્યાસીની પાસે હવું. હવે આ બીજા શીરના કાનમાં એવોજ એ નીશાન છે. હું સમજું છું કે આપે આ બાબત પર ખ્યાલ કર્યો નથી.”

“ હા, બરાબર છે.” કાંપક શરૂઆતી સાવળસીંહે કહ્યું. “ પહેલાં એ વાત મારા ખ્યાલમાં નહોતી આવી. પરંપર આ અર્ધચંદ્ર છે. અને તે મુસલમાનોને હોય છે. હિન્દુની છોકરી દત્તી તો આવું શા માટે હોય ? ”

“ આ બંને પશુ જરૂર લાલ અને લાલની માફક જોડીયા બહેનો જ છે. ” દુર્જયસીંહ બોલ્યો.

“ ત્યારે આપની સમજ પ્રમાણે આ બંનેનાં ખુન તેર વરસ પહેલાં થયાં હતાં એમ ના ? ” સાંવળસીંહે પુછ્યું.

“ મારું સમજવું તો તેમજ છે, ” દુર્જયસીંહ બોલ્યો. “ અને મ શાલાના અર્કમાં રાખવાથી તે હજી સુધી તાજ જ રહ્યાં છે. ”

“ ત્યારે પેણે કાશ્મીરી આમાંનું એક શીર સંન્યાસીનીને આપી ગયો હતો અને બીજું કોઈ બીજા પાસે હવું ? ” સાંવળસીંહે શંકાથી પુછ્યું.

“ હા, તેમજ હોવું જોઈએ. ” દુર્જયસીંહે જવાબ આપ્યો. “ એ બંને શીર હવે હાંદુસ્તાનમાં આવ્યાં છે. વળી, જે ગરબડ થય રહી છે એ પશુ બંને શીર ઉપરજ આવી રહી છે. અને પેણી છુપી હોલતનો બોમી ચો પશુ એજ શીર છે. ”

“ તે શી રીતે ? ” સાંવળસીંહે પુછ્યું.

“ મુશ્કેલી ત્યાંજ છે તો ! ” દુર્જયસીંહ બોલ્યો. “ એ વાતજ સમજ પડે તેવી નથી. તો પશુ એટલું તો ખરું કે જે એ શીરમાં દંધ ન હવું તે કા અધોધમાન થ તે સંન્યાસીનીને આપી જતે નહીં, અને આ લોકો પશુ તેના માટે આટલી મહેનત કરતે નહીં.”

“ આ કેસ પગથી માથા સુધી બધો અધારામાંજ છે. ” સાંવળસીંહ બોલ્યો. “ તમારી પશુ આ બધી અટકળો હોવાથી તેનાપર બરોસો મુકી આગળ વધી શકાય નહીં. વળી દીલગીરીની વાત તો એ છે કે તપાસના પહેલાં એ શીર ઉપડી ગયાં, નહીં તો એમ પશુ જણાઈ આવતે કે એ બ

ને શી રીતે માર્યો મવાં.”

પોતાની તક શકની પર સંજોગસીદના લીકા જોષ દુર્જયસીંહ મનમાં કંઈક છેડયે. તણે મસ્કરીના તેર પર સાંવળસીંહને તાણો મારતાં કહ્યું, “અણુ પોલીસની બેવકુશી મારે પણ ચ્હારે શું કહેવું ? એક કાપેલું શીર અને તે પણ બેઠ બધું ! તેની તપાસ તે ચોરાઈ જતાં સુધી ન કરતાં, મહેસાં અફંની તપાસ કરવાનું શરૂ કર્યું ! આ જનાવમાં પોલિસ મારે લો કા શું કહેતા દશે તે કંઈ જાણો છો ?”

“કહી દહીને શું કહેશે ? મધેડાજ ને ! તે તો જનવાજ છીએ” સાંવળસીંહ હસીને બોલ્યો. “પરંતુ ધારો કે શિરની તપાસ લીધી હતે તો પણ શું જાણવાનું મળતે ?”

“જેટલું તો જણાઈ આવતેકે, ખુન ફેટસી મુદત પડેલાં થયું છે” દુર્જયસીંહે કહ્યું.

“હીક ત્યારે આ શીર લાલીનું તો નહીં.”

“અજાન !” દુર્જયસીંહ બોલ્યો. “કારણ આ જાને છેકરાંનજ એવાં નીચાન નથી.”

“સારું, ત્યારે હું જે મતલબથી આવ્યો હતો તે કહું છું.” સાવસીંહ બોલ્યો. “આપે એ નવાજનો પત્નો ક્યાંથી મેળવ્યો ?”

જનવામાં દુર્જયસીંહે નજીકની પેટીમાંથી એક કાગળ કાઢી સંવળ સહીને આવ્યો. જમાં લખ્યું હતું કે—

સરદાર દુર્જયસીંહ

દીલ્હીમાં ચોકના એક મકાનમાં હુસેનઅલી નામનો એક નવાજ ઉતર્યો છે, તેને કાપેલા શીરની ખાંધી હકીકતની ખબર છે. વળી તે લાલ આં લાલીને કમળે કરી તેણીએ સાથે નિકાદ કરવાની ઇચ્છા રાખે છે. નહીં તેના પાસેજ પેલું કાપેલું શીર છે, લેને મળવા પછી આ બાબતની વધુ હકીકત જાણશે. પરંતુ ખડુ ખબરદારીથી રહેવું. એ માણસો ઘણા ઘાનકી છે, ખુન કરી નાખતાં અચકાવ તેવા નથી. મળવા જાઓ તો ખડુ ચોકસા ધધી જાને. આપનો કાંઈ હિતેચ્છુ પણ હાં રહેશે. **હીં**

તમારો એક લાખ.

કાગળ પાંચી સાંજસીંહે પુછ્યું, “ આપ કંઈ સમજે છે કે આ ચીટી કેણે લખી છે ? ”

“ મણી વિચાર કરવા છતાં પણ ઓળખી ન શક્યો. ” દુરજયસીંહે કહ્યું. “ પરંતુ જણાય છે કે સંન્યાસીનીના ચેલામાંથી કાઢે હશે, નહીં તો બાઈ થઈ નામ છુપાવવાની શી જરૂર હોય ! ”

“ સંન્યાસીની આ લખેલે ક્યાં છે ? ”

“ ત્યારે પછી કંઈ ખગર મળ્યા નથી ? ”

“ તેણીએ પણ તમારા ખગર નથી બીધા ? ”

“ જરા પણ નહીં. ” દુરજયસીંહે બોલ્યો. “ પરંતુ એટલું છે કે તેણી કેમ ખસ મતલબને માટે ક્યાં છુપાઈ રહી છે ”

“ ત્યારે તેણી પણ આમાં સામેલ છે ? ”

“ એને જાહેરનાં જો નથી. પરંતુ મને અને પ્રેમાનંદને સંન્યાસ છે. ડાની તેણીએ આ કામમાં લગાડ્યા છે. ”

“ પરંતુ તમારાથી તો કંઈ ન બન્યું. ”

“ હા, કાશીશ કરીએ છીએ. ”

“ કાશીશ શું ધુળ કરે છે ? ” સાવળસીંહે હસીને બોલ્યો. “ આ જાણમાં ખગાય છે ને ખુદા વાત જુદી કરે ! પ્રેમાનંદનું ખુન કરી, દુશ મને લાલીને ઉઠાવી ગયા અને આપ તો કાશીશજ કરતા રહ્યા. ”

“ હું મદારા કામ માટે ચાલાક છું. ” દુરજયસીંહે બોલ્યો.

“ એ તો એ પરથીજ જણાય છે કે, લાલસીંહે આપને છોડવ્યા હતા. ” સાવળસીંહે નવાગના ધરની યાદ આપતાં દર્શીને કહ્યું.

“ હા, તે તો હું દગ્ગર બલકે લાખવાર કબુલ કરું છું. ” દુરજયસીંહે પણ દર્શીને બોલ્યો, “ પરંતુ હું જાણું છું કે લાલસીંહેને કેદ કરનાર અત્યાર સુધી તો કાંઈ પૃથ્વી પર જન્મ્યોજ નથી. અને જો લાલી દુશમ નેને હાથ પડી હોય તો તેણીને વધુ દિવસો કાંઈ રોકી પણ શકે તેમ નથી. ”

“ ખેર ! તો હવે તમે શું કરવા માગો છો ? ”

“ હવે હું સંન્યાસીનીની મુલાકાત કરવા માગું છું. ” દુરજયસીંહે બોલ્યો.

“ તેણીની સમાદ વિના હમણાં કાંઈ પણ કરવા ચાહતી નથી.”

“ સાથે કેમ નથી વાત હોય તો ખબર આપજો.” કહી સાંવળસીંહ ત્યાંથી રવાના થયો.

પ્રકરણ અઠ્યાવીશમું.

છુટો ફકીર-સહોનત ખરખાહ.

ખુખારાના ખાનની કેદમાંથી છુટેલો એક છુટો ફકીર એક વરસથી સંન્યાસીનીની શોધમાં ફરે છે. જ્યારે તે ફરતો ફરતો પેશાવર પહોંચ્યો ત્યાં રે ખબર મળી કે, નેર ચાહ વર્ષ પહેલાં એક જિગલુ અંગરેજી કશકરની સાથે બાવી હતી, તેણી સાથે તે છોકરીઓ પણ હતી, પરંતુ હમણાં તે છૂટી ક્યાં છે તેનો પતો નથી.

તપાસ કરતો ફરતો ફકીર કમરકમાદા પહોંચ્યો. ત્યાં ખબર મળ્યા કે ફરેક વરસના એકસ દિવસે એક સંન્યાસિની ત્યાં આવે છે ખરી, પરંતુ ગઈ કાલેજ તેણી બાવી ચાલી ગઈ છે. ક્યાં ગઈ તેના ખબર કાંઈ બાવી શક્યું નહોતું.

નિરાશ થઈ ફકીર સાહેબ પશ્ચિમ તરફ ફર્યો અને એક મહીને ભટકવા પછી અલ્લાહપાદમાં પહોંચ્યો. તે દિવસોમાં કાપેલા શિરની ચોરીએ આખા દેશમાં ખળભળાટ મચાવી ઢીધો હતો. ફકીરે પણ ખબર મેળવ્યા કે એ શિર પેશાવરમાં પોલિસને હાથ આવ્યું છે. ખરાબર સાવચેતીથી ખબર લેવાથી એ પણ જણાયું કે, હમણા તપાસને માટે એ સીર કલકતા હોરપીટલમાં મોકલવામાં આવ્યું છે. જસ તરતજ સાંઘ ખાવાએ કલકતા માટે પોતાનાં કલમ બંધાવ્યાં.

કલકતા હોરપીટલની પાસેજ ફકીર ખાવાએ અખાડો જમાવ્યો. અને જીવુ સૂત્રના જોરે તેણે આજીવાજીના ભોંકા પર છાંય પાડી. મુસલમાનો જાનશ માન અને અદબની તેતી મહેમાનદારી કરવા લાગ્યા.

વાતની વાતમાં તેણે એમ પણ જણી ભીધું કે, કાપેલું સીર હોરપી

દમમાંજ રાખવામાં આવ્યું છે હવે તેને હથેળવાની તબવીજ ખરાજીમર થી કરવા લાગ્યો.

દોરા તાવીજની સીફનથી ફકીર સાહેબે હોસ્પીટલના એક નોકરને પોતાનો જાંદો કરી લીધો, અને તેને ડોલતમંદ, આખરદાર, અને મોટો માણસ બનાવી દેવાના લોકમાં નાખી મૂક્યું. “શું કહું બેટા ! કેટલાક વર્ષ થયાં કાફરોએ મ્હારા દોરાની ઊકરીનું ખુન કરી નાંખ્યું, અને તેણીનું મથું એક બોટલમાં બંધ કરી લઇ ગયા. ઘણી મહેનત પછી હમણાં તે નો પત્તો લાગ્યો છે. હજી સુધી તેણીની કબર નથી થઇ. મ્હારો ધરાદો છે કે તેના માખાપની કબર સાથે એને પણ દફન કરું. એ બોલો હવે મુદ્દાનાં શિરને શું કરવાના હતા ! આખર ફેંકી દેશે.”

“ત્યારે આપ મ્હને શું કરવાને કહો છો ?”

“બેટા ! કહું છું એમ કે જેમ બને તેમ એ સીર મ્હને લાવી આપ. હું તેના પર સુધી ધુગ નાખી આપણા દીનનું ફરમાન ખળવું. વળી ત્હારે માટે તે પરવર દેગારના ફજલશી હું કંઈ પણ બાકી નહિં રાખીશ.”

“પણ તેમ કરતાં વખતે પકડાઇ જાઉં તો, સીધું જેલમાંજ જવું પડે.”

“નહીં બેટા ! એવો વિચારજ ન કર !” ફકીર સાહેબે દોલી પલવરતાં ફરેખી ચલાવી. “શું પેગમ્બરના કોલને હું મસ્કરી સમજે છે ? ત્હારો એક વાળ પણ વાંકો કરી ચકનાર કોઇ નથી,”

“પકડાઇ જવાથી જેલનો દર તો નથી ના !”

“બેટા ! ફકીરની દુવાની કંઈ ફજલત સમજે છે ?”

“સારું ત્યારે આજ અરબી રાત પછી ત્યાં આવજો.”

“સામાજ બેટા ! ખુદા તારું બચું કરે !” કહી ફકીરે પોતાના હંથા પરથી તેને વિદાય કર્યો.

ખરાબર રાતના બાર વાગતાં ફકીરઆવા સાવચેતીથી હોસ્પીટલના વરંડા આગળ આવી પહાંચ્યા, અને અંધારામાં છુપાઇ નોકરની રાહ જોવા લાગ્યા, થોડીજ વારમાં પેલો તાબેદાર નોકર હાથમાં મોટાં મ્હોંની બોટલ લઇ આવી પહાંચ્યો. ફકીર સાહેબ તેને કપડાંમાં છુપાવી બહાર કોરે દિશે રસ્તે પડ્યા.

ખરાબ કામ કરતી વખતે હીલમાં કેટલી દ્રવેશત ઉપજે છે તે તે કહે તેજ જાણે ! ખીજને સમગ્રવચના શબ્દો અમારી પાસે નથી. નોકરનું જીવર છુદારતી બહુની માફક ધગધગતું હતું. ફકીરના આલ્યા જવા પછી તે સમજ્યો કે હવે બીક જોવું કંઈ નથી. ફકીર સાંભળે દુવા પડી માથા પર છુઃ કરી દીધું છે, પરંતુ એક વાંધો છે, જો તે ઝોળખી જશે કે આ શીર અસલ નહીં પણ ખીજું છે તો શ્રમ આપશે ત્યારે કુપકાઈ જમજ, માર ખામજ, પરંતુ બંને છે તો સરખાંજ ઝોળખાઈ આ બે તેવો વખતજ આપશે નહીં. મ્હારે ફકીર સાહેબને કહી દેવું જોઈતું હતું કે, પ્રથમનું શીર મેં એક હાંતર રૂપિયા માટે મારવાડીને વેચી દીધું છે, પરંતુ કરં શું ? કહેવાની હામિત ન થઈ. વળી પકડાઈ જનારો જોખનો ટર ઝોટસો હતો કે જો ફકીર ખાવા દુવા ન દેને તો આ જાંઘળી માં તો કું એ ઉઠાવી શકતેજ નહીં. પ્રથમનું શીર આપી દેવાનો મળ્યું ત સધીવારોએ હતો કે તેના બદલે તેવુંજ ખીજું શીર રાખી દેવાને મળ્યું હતું. પરંતુ...પણ શીકર નહીં ફકીરની દુવા પર બરોસો છે.

માથુસ એક પાપથી બચવાને માટે ખીજનાં પાપ કરે છે. આ નોકરે હાંતર રૂપિયાના લોભમાં પડી પહેલું શીર એક મારવાડીને એવા બરેસા પર વેચી દીધું કે, મારવાડી જે શીર બહામાં આપે છે એ બંનેમાં કંઈ ફરક નથી, માટે તેની આ ચોરી પકડાશે નહીં.

વળી ઝોટલાંથી ન ડરતાં ફકીરની દુવા પર ફૂલાઈ બેઠકક થઈને ખીજું શીર પણ તેણે સાંઈ માળાપને આપી દીધું.

આ તરફ ફકીરના મંત્ર બળથી કહો કે તે નોકરના નશીમથી, પણ કાષ્ટએ તેના પર સંદેહ કર્યો નહીં, તેમ તે પકડાયો પણ નહીં. હવાખાના માં નોકર ધણા હોવાથી કાણે આ કામ કર્યું તે જણાયું નહીં.

ફકીરે થોડેજ દુર એક માડી તૈયાર રાખી હતી. શીરની બોટસ બગલમાં મારી તે સવાર થઈ મુકામ પર પહોંચ્યો. ધરમાં કાપલ થઈ બહુ ઝોકસીથી ઘરનાં બાંધ કરી, બત્તી કરી, બોટસ પરનું કપડું ફર કહું અને હીવાના પ્રકાશ સામે બોટસ ધરી જોયું તો, બરાબર તેજ સુંદર મહેર,

તેજ શીર અને તેજ બોટલ છે. જેને જોતાં કાણ કહી શકે તેમ છે કે એ શીર લાલોનું નથી ?

“આટલી મુઠતે પણ કામ તો થયું.” ફરી તેને જોના છુટા બીધી જોઈને લઢ્યો, “બધી મહેનત સફળ થઈ. આપેલું વચ્ચન પૂરું કરવાનો વખત છુટાઈ આવ્યો. જો છુટાવામાં કેટલું થયું હતું તો, બધી મુઠત પહેલાં આ કામ બજાવી મુક્યો હતો. હવે એ બાકીનાં જોઈએ. પણ અરે ! આ શું ?” એકદમ ફરી જોઈયો. “અરે ! આ શું થયું !”

એકાએક ફરીની નજર તે બોટલ પરના શીશ પર પડી. બતીના પાસે કાંઈ જઈ તે પરના અક્ષરો વાંચ્યા, તો તેમાં સેલિયા, સાનીગ્ના, સામીના, કેતરેના છે. ફરીનું ગળું સુકાઈ ગયું, તે તુરતા બચાજથી બોલ્યો. “આતો તે શીર નથી !”

પ્રકરણ ઓગણત્રીશમું.

એ ચિત્ર કાણે ચોડયાં ?

“આ તો બધી મહેનત છુટી થઈ.” છુટનાં હાથે બતી જમીન પર મુકતાં ફરી બોલ્યો, “આ તે માથું નથી. તેને કાંઈ ચોરી ગયું હશે છે. પણ પેલું નીરાન !” કહી ફરી ફરી બતી નજીક લાવી બરાબર જોયું, જમણા કાનની પાસે બારીકાઈથી ચોડીવાર જોઈ રહી, નીરાસ. અંધ બતી પાછી મુકી દીધી.

“આ તો તે માથું નથી.” અંતે નિરાસ થઈ એક નિશ્ચય નાખતાં તે બારેથી બોલ્યો. “આ તો તેના પાસે હતું અને કાંઈ ચોરી પણ ગયું હતું. સંભાસીની પાસે આ માથું નહોતું. જમણા છે કે જે આને ચોરી ગયા હતા તેજ દવાખાનામાંથી બહારની નહાસી ગયા છે. યા ખુદા ! આટલા દીવજાની મહેનત બરબાદ ગઈ. કાણુબથી ચોરનારે હજી આતું શીશ પણ હોડેલું ભાગવું નથી. તેજ ત્રણ નામ હજી પણ મોજુદ છે.”

શેઠીવાર ચુપ રહ્યા પછી ફરી પાછો વિચારવા લાગ્યો. “ જરૂર કે હાલન અને માન પર હાથ મારવા માગે છે. વળી તે ચારની સાથે એ જાનેને પણ કાળે કરી ચુક્યો હોવો જોઈએ. હું જો બુધ્ધિમાન પદ કાચો ન હતો તો આ બધો જાનાવ જાનવા પામતેજ નહીં. પરંતુ એ મા જુસ છે કાણુ ? ફક્ત મ્હારા અને મીરનસાહ ફરીના સીવાય બીજા કામ ને કદ પશુ ખબર નથી. પરંતુ ફરીના પાસે હુસેન નામનો એક નોકર હતો, તે થોડું ધણું આ મામલા માટે જાણવા પામ્યો હતો. ત્યારે શું તે આ હાલતને હાથમાં લેવા ચાહે છે ? કાણુ ક્યાંથી સીર લખ મયો તે ની તપાસ મ્હારે કરીજ નોઈએ ! ”

શત્રુ મુકામ ઉઠાવાની હચ્છા છતાં પણ આ કારણે ફરી જઈ ન શક્યો. જાપાનાના નોકરને બધી હકીકત પૂછવા વિના તે શી રીતે જઈ શકે ? વળી તેને એક મુખ્ય બેઠાવરત તો આ બીજા નાંખરના સીરનો ફરવો હતો, દુશ્મનો તેને જુરખેને ચોરી જાય ? એવી દહેશત ફરીને હતી.

જહવાર પડતાંજ ફરી જાવા નોકરને ત્યાં જઈ પહોંચ્યા. ફરીની આંખમાં ગુરસાનો આતશ વરસતો જોઈ, નોકર મુજતો મુજતો તેના પગ પાસે પડી મયો. અને બોલ્યો, “ મને માફ કરો ! ફરી સાહેબ, માફ કરો ! મ્હોટી ભુલ થઈ ! ”

“ બસ એકમ બધું સાફ જણાવી દે ! ” ફરી નેડાવું ધાવું કે આટલી જલદીથી એક મળી જશે. તેણે હવે પોતાનો ધોડા ફેરવ્યો. “ બહા ! એકમ કહી દે ! નહીં તો હમણાંજ આક કરી દઈશ ! ”

“ ત્યારે શું હજાર ફીયાને માટે તેં કદ દીધું ? ” નોકરે બધી હકીકત કહી જે જાણવા પછી ફરી પ્રભુ, “ તેનું નામ શું છે ? ”

“ તે હું જાણતો નથી. ” નોકર મુજતે જવાબે બોલ્યો. “ મ્હેં પુણ્ય ન હતું. ”

“ તે રહે છે ક્યાં ? ”

“ તેની પણ ખબર નથી. આ ટેકાણેજ તે આવ્યો હતો. ”

“ આ પરથી જણાય છે કે સામી બોરદુવાળા પૈસાદાર છે, ” ફરી મનમાં બોલ્યો. “ ગાગરમહ કુડાલાલના નામ પર એ સીર પારસમ આ

રહેને પેલાવર સુધી મયું હતું. ગાગરમલ કુંડલાલ જાગવાની નામ છે. કાંઈ મારવાડી પણ આમાં સામેલ હોવાનું જણાય છે. પેર ! તો પણ મ્હારે પત્ની તો મેળવવેજ પડશે.

“ પરંતુ એ સીરચીજ દોલત નહીં મળશે,” ફકીર હસીને મ નમાંજ બોલ્યો. “ દોલતુરી રીતે મળશે એ બેદ નો ફક્ત, સોહજા, સા રિંગના અને સામિત્રા એ ત્રણજ માણસો જણે છે, તેમાં તે તો છેજ નહિ. વળી જે એક છે તેના વિના કોઈને આ કુપો બેદ જણશે નહીં. શું ખાલી મુરદાનું માયું દોલત થે કુંજ આપી દેવાનું હતું ! મુદાની જાખત તો કોઈ જણવુંજ નથી. મારનચાદની સુધી એ સીર પહોંચશે તો પણ કંઈ જણવાનું નથી. આખર તે મ્હારી પાસેજ આવશે, પરંતુ આ વખતે પેલાં બેકને શોધી કઢાડું. સંઘસીનું ઠેકણું મળવાથી એ ખતે પણ મળી જવાની—”

આમ વિચાર કરતો ફકીર નોકરના પાસેથી રસ્તો પડ્યો. પેલું બીજા નંખરનું માયું એક કપડામાજુસપેટી પોતાનાજ પાસે રાખ્યું, અને હવે અહીંથી ઉપડી તેણે અસાહજાદ મુકામ કર્યો. ત્યાં ખખર મળ્યા કે, પોલી સ જહુ મહેનતાથી તપાસ ચલાવી રહી છે. તના માથે એ પણ માલુમ પડ્યું કે, લાલીનું આગરામાં એન મયું અને લાલ દુરજમસીદની સાથે છે. અહીં લાલ, લાલી અને દુરજમસીદ સાથે આં મામલાને એટલો સ ખખડ હતો કે બધાં તેને ઝોળખતાં થઈ ગયાં હતાં. ફકીરે પણ અસાહ જાદ પહોંચી આ બધું સાંભળી લીધું. અને મનમાં વિચારવા લાગ્યો, “ સન્ધાસીનીનો તો પત્નોજ નથી. કાંઈ કહે છે કે લાલીનું પુત્ર મયું કાંઈ કહે છે કે પ્રેમાનંદનું પુત્ર ફરી લાલીને પેલા નવાજે છુપાવી રાખી છે. જે હોય તે પરંતુ લાલ અને દુરજમસીદ તો સાથેજ છે, એટલે તે આંત મળવાની દમજીં જરૂર નથી. પેલો ફુસનજ નવાજ ખની કાપેલાં શરની તપાસમાં ફરતો જણાય છે. કેટલાક મારવાડીઓને પેલાના લોક થી તેણે હાથમાં ક્યાં લાગે છે, નહીં તો એ બીખારી પાસે ટોકડો પણ ક્યાંથી હોય ? ફાવે તેમ હો, પરંતુ હવે એ સન્ધાસીનીને મળવું જોઈએ. તેણીનો સનસારો વટીક માલુમ પડતો હશે. હવે તેણીને મળવા સી પુ કતી કરવી જોઈએ ? ”

મેઢાં મેઢાં ફરીર સન્યાસીનીને મળવાને ઉપાય શોધવા લાગ્યો. તેને એક વિચાર સૂઝ્યો. પોતે જાણેલા ધર્મી સારી ચીતરે જાણતા હતા, અને નક્ક કરવામાં તો તે જાણેલા એમણે હજો મેઢાં મેઢાં એક કાળજ પર પેલાં કાપેલા શીરની એક જાણી ચીરી. અને તેના નામે પેલા સોહાબા-સારંગલા-સામિન્ના લખી, તેની ધણી નક્કો તૈયાર કરી, આલા હખાદમાં જાહેર રરતા પરની ભીંતો પર ચાલાકીથી ચોડી દીધી, બીજો દિવસ એ કામ આગરામાં અને ત્રીજો દિવસે દિલ્હીમાં પશુ એમજ કર્યું. કામ ફતેહ કરી તેણે મનમાં વિચાર્યું “ જો સન્યાસીની, પ્રેમાનંદ, લાલી ત્રીગેરે જીવતાં જાગતાં હશે ને, આ ચીત્ર જોઈ સમજી જશે કે, આનો ચોરાડનાર આ જાનનાની બધી ખબર રાખે છે અને જિંદગી મારે છે લોકો મારી શોલખોળ કરતાં દિલ્હી, આગરા અને અલાહાબાદ ત્રણે શહેરમાં આવશે. આમ થવાથી હું જીતે શોધું છું તે આપોઆપ મળવા સ કાવ છે.”

“ વળી કુસેનઅલીના સાથીઓ પશુ મ્હારી શેષ કરશે. હું કેણુ છું ? કાપેલા શીરની વાત મેં ક્યાંથી જાણી ? વીગેરે તપાસ પશુ એ લોકો કરવા લાગશે. આ રીતે તેઓને પશુ હું ઓળખી શકીશ. વળી લાલાને તે ઓએ છુપાવી છે કે કેમ ? તેનો પશુ કંઈ પતો મળશે. ”

ફરીરની આ મદેનત જિલકુલ નકામી ન ગઈ. પોલિસ ચીત્ર ઓટાડવા વાળાની તપાસ બહુ ચાલાકીથી કરવા લાગી, ફરીરને પશુ એ વાતની ખબર પડી ગઈ. તે જો ધડક થઈ પોલિસ અને લોકોનાં ટોળાં વચ્ચે ફરતો કાપેલાં શીરની જાણી જોઈ હરતો હતો.

પ્રકરણ ત્રીશમું.

જુપી પોલીસની કમબખતી !

સાંજજીવે પાછો અલાહાબાદ આવ્યો કે ફરી ઉપરના અધિકારીઓ ની-ધમકી પહોંચી. કાપેલુ માથું, પ્રેમાનંદ અને લાલીનું મુમ થવું અને કુસેનઅલી નવાખનું જમીનમાં મારક થઈ જવું વિગેરે બાબતોમાંથી એક

પણ બાળનનો પતો ન ભગતી સકવાયી. એરી સગતી ખમતી આલવા લા
ગી. સાંજગીને તો હવે આડું બુજવણથી છુટી બારે બુજવા જાગી.

એવે તેણે વિચાર કર્યો કે આ હંદમાંથી છુટવા માટેનો જો કંઈ પ
ણ ઉપાય હોય તો પેલી સંન્યાસીની જ છે. બધાં જાડવું મુજ તેણી જ છે,
નહિ તો તેણીને છુપાઈ રહેવાની શી જરૂર હતી ? તેણી જ છુપી રહી આ
દોસનને માટે મેશીય હરી રહી હોય તો કંઈ નમાઈ નથી. એનેક વીધા
સ ન કરવો જોઈએ. બને સંન્યાસીની હો. યા તપસીની હો.

સાંજગીએ ધણી શોધ કરી પરંતુ તેણીનો પતો જ મળ્યો નહોતો. પં
જાળથી કમાસા સુધીની પેલિસે એકાજ જગ્યા આપ્યા કે, એવી કોઈ
સંન્યાસીની અહીં નથી આવી.

એક રાતના સાંજગીએ રોતમાં નીકળ્યો તેની કમર પર પેલી જ સં
ન્યાસીની, લાલ અને લાલી તથા પ્રેમાનંદનાં છુટ સવાર હતાં. તેની ચિ
ન્તા, ખાવું પીરુડ, પુજ પાઠ, જ્ઞાન, માન, પ્રાણ દોહતા જોઈ તે જ
જ હતો.

ભગભગ અગીયાર વગતના સુમાર પર તેણે એક દહીરને દિવાલ પ
રનું ચિત્ર જતાં દેખ્યો, ડીરેક્ટીવ સાંજગીએ પોતાના છુપા દાનસની રેશની
તેના મોં પર ફેંકી કહ્યું. " ક્યાં છ ? આરતી રાત્રે તમે આ શું જુઓ
છો ? "

" આ ચિત્ર. " દહીરે જવાબ આપ્યો.

" ચિત્રમાં એવું શું છે તે જુવો છો ? "

" કેમ સાહેબ ! એક જાડેર દેખાવને જોવામાં કંઈ અડચણ હોય કે ? "

" પરંતુ હું તો એ સાંજગીવા માગું છું કે થા માટે જુઓ છો ? " ડી
રેક્ટીવે પોતાનો સવાલ કાપમ રાખ્યો.

" એમ જોતો હતો, કે આ ચિત્રની બાબતમાં બોહા તરેક તરેકની
વાતો કરી નહાં છે. " દહીરે કહ્યું.

" એટલા માટે જોવાનો તમેને આ વખત મળ્યો ? " ડીરેક્ટીવે શકાથી
કહ્યું. " ખેર ! આ બતાવના સંબંધમાં તમે કંઈ જાણતા જણાઓ છો.
આમે અમારી સાથે તમારે એકી પર આવવું પડશે. ત્યાં જ તમારું ખૂં
સાંજગી શું. "

“નહીં સાહેબ ! હું વધુ કંઈ નથી જાણતો. ” ફરીર બોલ્યો : “ ફક્ત એટલું જ કે આવી એક જાણી એક સંન્યાસીની પાસે મેં જોયું હતી. ”
 “ તે તો બધા જાણે છે કે સંન્યાસીની પાસે હતું. વધુ શું જાણે છે ? ”

“ વધુ કંઈ નહીં. ”

“ સારું નદારી સાથે આસો. ”

“ આસો સાહેબ ! શા માટે ન આવું ? ”

“ નહીં જી ! આગળ આગળ આસો. ” ફરીરને પાછળ ચાલતો જોઈ સાવળસીંદે કહ્યું : “ જુલાવામાં નાંખી નદારી જવા માગો છો કે ? ”

“ શા માટે ? હું શું જીન કમાવો છું કે નદારી જઈ ? ” ફરીર આગળ ચાલ્યો.

“ બસ ! બદમાશી ન કર ! હું જાણું છું કે તું પેલા નવાખનો માણસ છે. ” સાવળસીંદે જાણે કેવીકે દત્તેક કરી હોય તેમ મુઠ પસવાર તો બોલ્યો.

“ નહીં સરકાર ! ”

“ બસ ત્યુપ રહો ? ”

“ સારું સરકાર ! ”

આમ વાતો કરતા જતા દત્તા કે સાવળસીંદે એકાએક ચોંટી દુર થઈ જાન્યબીથી પોકારી ઉઠ્યો, “ કાશ્ય ! સંન્યાસીની ! ”

આટલું કહી સાવળસીંદે જાન્યબીમાં એકદમ પાછાં પડીને બેસીને તરફ દોડી ગયો. ફરીરનું પથ તેને બાન રહ્યું નહીં. આજ પડેરમાં સાવળસીંદે એક દિવસ સંન્યાસીનીને અને એક દિવસ લાલોને જીન મતાં પેતાની આખિએ જોયા હતાં. આજે પણ આનનાં આવતાં પારણા પર એક સ્ત્રી ઉપર તેની નજર પડી. પહેલેથી સંન્યાસીનીનો ન હતો. પરંતુ હવે રથી પેતાના જાનસતી રોશની તેણીને જોવાનું. પડેર પર ફેંકતાં જઈ જોણખી લીધી અને એકદમ પકડવા દોડ્યો.

અંજો પણ તેને જોયો અને પેતાની તરફ દોડતો જોઈ એકદમ આંધર મુશી મંઈ. આ તરફ વખત જોઈ ફરીર દેવતા પણ આંધારમાં ક્યાં છું છુપાઈ ગયા.

આજે પણ સાંજસીંદે દયાયો. કાનસ લઈ ખુલ્લું ખુલ્લું શોધી વળ્યો પરંતુ કંઈ હાથ આવ્યું નહીં.

તે ખુલ્લાં ધુઆં કરતો ખદાર આવ્યો. અંતે કેટલીક વાર સુધી મન મારી હોયો રહે. થેડીવારે બોલ્યો, “ આ ઘરને બરાબર જોયા વિના મનને શાન્તિ નહીં થાય. હું બળે વાર ડગાઇ ચુક્યો છું. ”

તરત તેણે જોરથી સીટી આપી. બન્ને બાજુથી કોન્સ્ટેબલો દેડી આવ્યા. જેઓને જાત્ર સાંજસીંદે કહ્યું, “ સાત આઠ માણસો મચાસો છો આવો. એક મુનેદમાર આ ઘરમાં છે તેને પકડવો જોઈએ. ”

એક માણસ ચોક્કી તરફ રવાના થયો. સાંજસીંદે બીજાને કહ્યું, “ અહીં મહેં એક ફકારને પકડ્યો હતો, તે અહીં ક્યાંય બાજુમાજુબ બધારમાં છુપાયો હશે. જાવ તપાસ કરો અને જ્યાંથી મળે ત્યાંથી પકડી લાવો એટલી વાર અહીં દરવાજા પર હું પહોંરો બસ છું. ”

થેડી વાર પછી રોશની સાથે પોલીસ વાળા આવી પહોંચ્યા. અને બધા ઘર, બાર, બારી, બારણાં જગ્યામાં ચોક છાપફં બધું તપાસી વળ્યા પરંતુ કોઈનો પતો લાગ્યો નહીં. એમ પણ ન જણાયું કે આમાં કોઈ રહે છે.

થોડા કલાક હેરાન થઈ ડીરેક્ટીવ પોતાના ઇજ કંટક સાથે ત્યાંથી નિરાશ થઈ પાછો ફર્યો. એ લોકોના જવા પછી થોડે વારે ફકાર બધા રામાંથી નીકળી તે મકાનમાં ધુસ્યો. અંદર બાહરની અમાસ પુર બહારથી પોતાનો અમલ બીજાની રહી હતી. મારો તરફ ચુપબીદી છવાઈ હતી. આ ખુલ્લું સહેર ઘેર નિંદ્રામાં શાન્ત હતું.

ફકારે પોતાની ગોઠડીમાંથી એક દીવાસળી કઢાડી અજવાળું કર્યું. એ કદમ બાજુની દીવાલ માંને પરદાની માફક દડી મઠી. તેની હવાથી દીવાસળી તો જુમઘ ગમ પરંતુ કોઈએ પાછળથી તેનું કપકું જોરથી ખેંચ્યું. ફકાર પડતો પડતો તો બન્યો પરંતુ એક એરડામાં સપડાઈ ગયો, અને દિવાલ પાછી જ્વાળી ત્યાં રહી ગઈ.

પ્રકરણ એકત્રીસમું.

બીજા નંબરના શિરનો બેઠ.

જે વખતે અમારા બાઈમાં આ બનાવ બની રહ્યો હતો તેજ વખતે જે શાવરની પાસે એક નાહના માથમાં જે માથુસો એક મોટી પેટી ઉઠવી જોડવા પરથી બરમા લાઇ રહ્યા હતા.

પેટી માથા ઠીંગાડીમાંથી આવી હતી. ઉપર બરફનાનથી પેશાવર નું લેખલ હતું. એક બીજું લેખલ ' પીતળનાં વાસણુ ' લખી લગાડ્યું હતું.

જે જે માથુસો પેટી અંદર લાઇ રહ્યા હતા તેને અમારા વાંચનારાઓ જોળખે છે. એકતો પેલો ગપુરઅલી છે અને બીજો પેલો અંડુલખોર હતો.

પેટી ધણી દિવસથી પેશાવર રહેલે જોડાઉનમાં પડી હતી કાષ્ટએ લેને માટે કોઇ પ્રયત્ન કરી નહોતી. આજે ગપુરઅલી સ્ટેશન પર જઈ તે છેડાવી લાવ્યો એ માથ તેના નામ પર આવ્યો હતો.

એક કાઠુતી ગાડી મારફતે ગપુરે તે માથ મકાનના ઇસ્વાળ સુધી પહોંચાડ્યો હતો. તે તદ્દન બે પરવાઈથી બહાર પડી ગઈ હતી. મહેમાનાં હાકરાંએ તેના પર ચડી ફુલોં પછડાતા અને રમતાં હતાં.

જ્યારે અરબી રાત થઈ, બધા લોકો સુઈ ગયા, લોકોનું આવવા જવાનું રસ્તાપર બંધ થયું ત્યારે ગપુરઅલી અને અંડુલખોર મળી તે પેટી અંદર લાઇ ગયા. અંદર ફુસેનઅલી, બદમીપ્રસાદ અને મોહનલાલ હાજર હતા.

" બસ, એક સેંકડ પણુ હવે ગુમાવવી જોઈતી નથી. " પેટી અંદર આવતાંજ બદમીપ્રસાદે કહ્યું, " પેટી ખોલી, ખોટલ લાઇ ફુ અને ફુસેન અલી આજ રાતના અંગરેજી સરહદથી બહાર આવ્યા જઈશુ. અંડુલખોર અમારી સાથે આવશે. અને તેના માથાપર આ માથ રહેશે. જુઓ મોહનલાલ ! તમે ગપુરની સાથે આજેજ દીવહી પાછા જવ. જેમ અને તેમ લાલસીંહને હાથ કરો. "

" પણુ મને તો જોતાંજ જોળખી જશે ! " ગપુરે કહ્યું.

“ નહીં. તેમ નહીં ખરે ” લક્ષ્મીપ્રસાદે કહ્યું. “ મોહનલાલ સાથે છે તે તને એવો તો બનાવી દેશે કે પોલીસનો બાપ પણ નહીં આજખી શકે. તેની ચીન્ટા છોડી તમે આ વખતેજ સ્વના સ્થળ જાવ.”

“ પોલીસ તો આસામથી પંજાબ સુધી ગગરમલને શોધે છે,” એ દનલાલ હશીને બોલ્યો. “ પરંતુ હજી સુધી પત્તો નથી મેળવી શકી. બધાની આંખોમાં ધુળ નાંખી હું હોસ્પિટલમાંથી શીર બહારી લાવ્યો. મારું તું નહકે શીકર કરે છે. મોહનલાલને પકડવાના તો પોલીસ હજી જ ન્ખોળે છે ! મારી સાથે ચાલ બને જો કે તમે મોકો નહીં મેળવી શકો તેને હું હાજર કરી દઉં છું કે નહીં ? ”

“ જો તે દીલ્હીમાં ન હોય તો ? ” ગપુરે આનાકાની કરી વાંધા બતાવ્યો.

“ દીલ્હીમાં બાપનું ચોકુંજ દેવું કર્યું છે ? ” મણિકલાલ હાથ પાછાડી બોલ્યો. “ જ્યાં હશે ત્યાંથી પકડી લાવીશું.”

“ અરે ગપુરીયા ! ” આત્માર સુધી ચુપ રહેલો નવાબ હવે મુરસાથી બોલ્યો. “ તું તો તદ્દન દૂંધીયકારો છે ! મધેરા જેવો કંઈ સમજતો નથી ને મોહનલાલ સાથે જતાં ત્રીન પાંચ કરે છે. જુઓ મોહનલાલ ! તેણીને લપ્તેનેજ આવડું, પરંતુ તેમ કરવામાં કોઈ જાતની અડચણ ઉભી થાય, તો તેણીની બહેનના જેવી હાલત કરવાથી પણ કામ ફરતેલ થઈ જશે.”

“ ત્યારે તેણીની બહેનનું જીવન થયું છે ના ? ” ગપુરે બોલ્યો.

“ અરે આતો ચોખ્ખોજ મધેરા ! ” હુસેનખાંજે કહ્યું. “ જોતો નથી આપણા સિવાય બીજાં માણસો પણ આ કામ માટે મહેનત કરે છે ? ”

“ તે કાણ છે ? ”

“ અરે ચુપ રહે બેવકુફ ! ” નવાબે બોલ્યો. “ હવે તને સમજાવે કાણ ! જોતો નથી તેણે દીવાલો પર ચીત્ર ચોડ્યાં છે ! હોસ્પિટલમાંથી બીજા નંબરનું શીર ચોડ્યું છે ! અને લાતીનું ખુન કરવા માટે છે ! પણ મોહનલાલે તે બદમાશોને અમ્મી સપડ આપી. ગધેરાએ એટલું ન બચાવવા પામ્યા કે અસલ શીર તો ક્યારનુંજે ઉપડી ગયું છે ! ”

“ આપે શી રીતે જાણ્યું કે એ પહેલા નંબરનુંજ અસલ છે ? ” લક્ષ્મીપ્રસાદે પુછ્યું.

“ હ્યો હવે સાંભળો ! ” નવાળ બોલ્યો. “ અરે યાર હજીયાસદ તમેને મહેં પહેલાંજ નહોતું કહ્યું કે અમીરનાં જિજ્ઞાસ અયોધ્યાનાથ પર પ્રજ્ઞા હતો. અંગ્રેજ લશ્કરની આકૃત માથા પર જેમ બધી દોલત તેને મોંપી અમીર કેથે છુપાઇ ગયા. અયોધ્યાનાથે બધી દોલત કેમ પડાડમાં છુપાવી દીધી. લડાઇ બડાઈ શાન્ત થઇ ગઇ તો પણ અયોધ્યાનાથે કૃતવ્ય અમીરને એ દોલત સખંધી કંઇ જણાવ્યું નહીં. તેના મનમાં હતું કે માથુ અમીર વખત ઉપર પાછા ફરે ત્યારે બધી માલ મતા તેને મોંપી દઈશ ”

“ ત્યારે એ દોલતની ખજાન પીળ કાઢને પણ નહોતી ? ” હદમી પ્રસાદે પુછ્યું.

“ ના. કાઢને મજ નહીં. ” નવાળ બોલ્યો. “ અમીર દોસ્તમદમદ તો પાછા ફર્યાજ નહીં, અને નવા અમીરે અંગરેજ સરકાર સામે ફરી લડાઈ માગી. અંગરેજ લશ્કરના લોકોએ કપાંધમી સાંભળ્યું હતું કે માથુ અમીરની બધી દોલત અયોધ્યાનાથ પાસે છે, એટલે એ લોકો તેની તપસ કરતા લાગ્યા. અયોધ્યાનાથ એક નોકરની સાથે પેતાની ઓરતને લઇ નીકળી પડ્યો, પરંતુ રસ્તામાં ઓરત બહુ ખીમાર મઘ ગઇ. ત્યારે તેણીને એક જોગણી મઢીમાં મુકી પોતે આગળ ન્હાસવા માંડ્યું. અને તેણે એક ફજાર મીરનશાહની કુંપડીનો આશરો લીધો. ત્યાં તે પણ ખીમાર પડ્યો અને મર્યો. એજગેએ તેણે પેલી દોલતની વાત ફકીરને કહી હતી. ”

“ તે વખતે તમે ક્યાં હતા ? ”

“ હું તે વખતે બાજુની કુંપડીમાંથી બધું સાંભળતો હતો. ”

“ ત્યારે તમે જણો છો કે દોલત ક્યાં છુપાવેલી છે ? ”

“ અરે યાર ! તમને તમારા શરીરનું પણ જ્ઞાન નથી ! ” નવાળ બોલ્યો. “ તે દીવસે મહેં તમને નથી કહ્યું, હું તો શું પણ ફકીર સુધ્ધાં ને તેની ખજાન નથી. તે જાત કહેવાના પહેલાં તો અયોધ્યા મરી ગયો. ”

“ ત્યારે તેણે ક્યાં સુધી શું કહ્યું હતું ? ”

“ કહ્યું એમ કે સીને એક જોગણીની પાસે રાખી છે. ” નવાળ બોલ્યો. “ અને તેણીને એક કાપેલું શીર આપ્યું છે. એ શીરથી દોલતનો પતો લામશે. ફકીરે પુછ્યું હતું કે એ શીરની ઓળખ શું છે ? ત્યારે

તેણે કહ્યું કે, કાણુજમાં અહમદ કારીગરની પાસે તેવુંજ એક શીર છે, તેને વધી જણ્યાન આવશે કે ક્યા શીરથી દોલતના પતો ભાગશે. બેઠલુ કહેવા પામ્યો કે તેની જામ બંધ થઈ ગઈ અને થોડીકરમાં જ પથ્થુ નીકળી ગયો.

“ અને તેની સાથે જે નોકર હતો તે ? ”

“ તે તો તેની આંત્રી શોધમાં ચાલ્યો ગયો. ” નવાખ બોલ્યો. “ : ને થોડા દીવસો પછી આવ્યાને કહ્યું કે તેણી પથ્થુ મરી ગઈ. તેણીને એ સાથે બે છોકરી જન્મી જે પેલી જામગીની પાસે છે જામગી અંગરેઠ લશ્કર સાથે રહે છે. જ્યારે તેણીની શોધમાં માણસો છુટયાં ત્યારે નહાર ગઈ, ત્યારથીજ પતો નથી. હું ખરું છું કે તેણી પથ્થુ જીવતી નથી. ”

“ ત્યારે શું ફકીર મીરનશાહે આપને આ શોધ માટે મુકરર કર્યું છે ? ” લક્ષ્મીપ્રસાદે પુછ્યું.

“ હા, અરબર મુકરર તો નહીં પરંતુ ક્યો તો છે. ” નવાખ બોલ્યો. “ ધણી મુશ્કેલીઓ વેઠી કાણુજ જઈ મહેં અહમદ કારીગરના પસેનું રથું હાથમાં કર્યું. તેને લઈ પહેલા શીરની શોધમાં અહીં આવ્યો. અને છી તમારા લોકાની મુત કાત થઈ. ”

“ સારું, ” લક્ષ્મીપ્રસાદે બોલ્યો. “ બલા ! સોહિત્રા, સારિંગન સામિત્રાનો મતલબ શો છે ? ”

“ તે તો હું નથી જાણતો. ”

“ આપે તે કારીગરને નથી પુછ્યું ? ”

“ નહિ, તેની સાથે મ્હારે વાત નથી થઈ. ” નવાખનો મ્હેરો બી ગયો તે લચડતી જામે બોલ્યો, “ થોડી થઈ-થોડી ન થઈ, બંધ નાહ ! ”

“ ઠીક ” લક્ષ્મીપ્રસાદે કહ્યું. “ આ જાને શીર કાણુનાં છે ? તે કં જાણો છો ? ”

“ ના, જુઓ બાધ ! તમે મ્હારા જગરના દોસ્ત છો, ” નવાખ ધ્યાણો પડતાં બોલ્યો, “ તમારાથી હું કંઈ છુપું નહીં રાખું. શિર મ્હેં-

લક્ષ્મીપ્રસાદે હસ્તાં હસ્તાં વાક્ય પુરું કર્યું, “ હા, તે હું સમજી ગયું કે શીર તમે તેને કહીને નથી બોલ્યા. ”

પ્રકરણ બત્રીશમું.

સરહદ પર રવાનગી-ગાંધી થયો !

હવે વધુ વખત ખરાબ ન કરતાં તેઓએ મધુર અને મોહનલાલને વિદાય કર્યાં. તેઓ સદવારની ગાડીમાં રવાના થવાને સ્ટેશન તરફ ચાલ્યા.

“ત્યારે એ શીરથી દોહત સી રીતે મળશે, તે આપ નથી જાણતા ?” જતાં જતાં મોહનલાલે કંઈ ચિન્તાથી નવાખને પુછ્યું.

“ના, હું નથી જાણતો,” નવાખે કહ્યું. “પરંતુ ફકીરનાં પાસે લઈ જવાથી બધું ઠીક થઈ જશે. ફકીરે આ ખાતતને માટે કહ્યું હતું કે, એ શીર અને અર્થોધવાનાથની બંને છોકરીઓને સાવવાથી દોહતનું ઠંકાણું મળી આવશે.”

“ત્યારે તેને આ ખતર છે ?” મોહનલાલે પુછ્યું.

“હશે. હું ખરાબર નથી કહી શકતો;” નવાખ બોલ્યો. “એ બધા ધૂંધી માણસ છે.”

“પરંતુ એક છોકરીનું તો ખુન થઈ ગયું !” મોહનલાલ ચંકાથી બોલ્યો. “અને હાથ ખીંચી ન મળી શકે તો ?”

“તો શું ?” નવાખે સાવરવાઈથી જવાબ આપ્યો. “કહીશું કે ખન્ને મરી ગઈ છે.”

“મોહનલાલ તમે બરોસો રાખો,” અત્યાર સુધી સુપ રહેલો ભદ્રાપ્રસાદ મોહનલાલનો મતલબ સમજી જઈ હવે વચ્ચે પુરાયો. “હું સાથે જાઉં છું. તમારો ઠેર-ઠેરો દિરસો ગળત થવાની હાલત ન રાખો.”

“જુઓ, અલિ મસજીદ છોડ્યા પછી ખરાબ પહેલું જ ને મામ આ વે તમારો લમો રોકાશે.” મોહનલાલ બોલ્યો. “જેમ બને તેમ અમે જ લઈ લેમોને ત્યાં મળીશું.”

“શીકર નહીં મોહનલાલ !” નવાખ બોલ્યો. “બીક રાખવા જેવું કંઈ છે નહીં.”

હવે વધુ કંઈ ન કહેતાં મોહનલાલ મધુરબીની સાથે ચાલ્યો ગયો.

થોડીવાર પછી જુકસમાંથી કાઢેલી બોટલ કપડામાં લપેટી ચંદુજીભોરના ગાથા પર રાખવામાં આવી, અને હુસેનઅલી ત્યાં લક્ષ્મીપ્રસાદ ગુપ્તપુષ્પ અધારામાં રવાના થયા.

રાતના બે વાગી ગયા હતા, રસ્તામાં જતો આવ બીલકુલ બંધ હતી. એકાદ બે પહેર વાગ્યા હતા પરંતુ તે ના ઉંઘનાં બેઠાં ખાતા હતા. લક્ષ્મીપ્રસાદ, હુસેનઅલી અને ચંદુજીભોર પદરવાજાની નજર ચુકાવી ન્હાની ન્હાની ગલીઓ માં-ફતે શહેરની બહાર નીકળી ગયા.

ત્રણેની છાતી બંધીકથી ધડકતી હતી. શરીરમાં કંપારી છુટતી હતી, પરંતુ એ બધા દુઃખ તેઓ એવા સધીયારાથી ભુલી જતા હતા કે, ધણી હવે સતી મહેનત બાળે બર આવી છે. હવે જરા આગળ જવા પછી મામલો સાફ છે. સરકારી સરહદ વળોડવા પછી કોણ પુછનાર છે ? પછી તો અમીરની દોસત હાથમાં આવશે એ બે શુમાર દોલનના માલીક થઈશું, અને કેટલાએક રાજાઓની હુશીયત ધરમાં લાવી ચમન ઉડાવીશું આવી આશામાં ત્રણે જણ ધીમાં કંઠ ઉઠાવતા ચાલ્યા જતા હતા.

સામેજ એક પહાડી વસાણ હતી. ચારે તરફ ગીચ ઝાડીની વચ્ચેથી પસાર થતાં રસ્તા પર, આગળ હુસેનઅલી તેની પાછળ માથાપર બોટલ ઉઠવનાર ચંદુજીભોર અને તેની પાછળ લક્ષ્મીપ્રસાદ ચાલ્યા જતા હતા.

ચાલતાં ચાલતાં ચંદુજીભોર, “ ઓ બાંપરે ! ” કહી ખુબ પાડી ઉડ્યો સાથેજ બંદુકની ગોળી છુટવાનો અવાજ થયો અને હુસેનઅલી તથા લક્ષ્મીપ્રસાદ એક તરફ કુદી ઉભા રહી ગયા.

“ અરે ! મરી ગયોરે બાપ ! ” કહી ચંદુજીભોર રસ્તા પરથી કુદી એક નાળામાં જતો રહ્યો. ત્યાં ખાડામાં જઈને પશુ તેણે જોયું કે હજી બંદુકનો ધુમાડો ઉડી રહ્યો છે.

આ બંનાવ એક પળમાં બની ગયો. હુસેનઅલી અને લક્ષ્મીપ્રસાદ તો કંઈ સમજ ન પડવાથી એમને એમ એક બીજાનાં મ્હોડાં ટીકતાજ ઉભાં.

બધાના પહેલાં લક્ષ્મીપ્રસાદનો અવાજ પુલ્યો તે ગુરસાથી બોલ્યો, “ અરે શેતાન ! નિમકહરામ કયાંનો ! વિશ્વાસ નહીં ! જાતે પીસ્તોલ ફેંડી બોટલ લઈ નાશી નાખી છે ક્યાં ?

“ આ બધાં કામ પેન્ના હરામી ગટ્ટુ નાંજ છે ” નવાજ દાંત પીળી બેઠ્યો. “ એ હરામીની રીક રસથીજ આ આવ્યો હતો, ”

“ આવી વાતોમાં બખતને ખરાજ કરવો હમણાં હીક નથી. ” હકીમી પ્રમાદ પગ ઉઠાવેલો બેઠ્યો, “ હજી તે દુર નહિ ગયો હોય. આવો આ પછે દોડીયે હું જોઈ છું કે એ નાપાક ક્યાં સુધી જાય છે ? ”

અન્ને તે અંદુનખોરની પાછળ દોડવા. આગળ લક્ષ્મીપ્રમાદ અને પાછળ નવાજ, પરંતુ અંદુનખોર શાનો મજે ? અન્ને તરફ પહાડની મોટી દારો, ઝાડની ઘટા અને ઉપરથી રાત અને તે પશુ અંધારી ! પાસેજ છુ પાછ રહેલું માણસ નથી દેખી શકાતું તો પછી ન્હાસેલાની તો વાતજ થી ?

આ બોલો દોડી થોડો વખત શોધવા પામ્યા કે, પહેરાવાળા ત્યાં આવી પહોંચ્યા પાછલી રાતના બંદુકનો અવાજ સાંભળી તે શામાટે છોડી છે તે ની તપાસમાં પહેરાવાળાએ દોડના આવ્યા, તેઓનાં પગલાં સાંભળી આ બન્ને રસ્તાની એ બાજુ છુપાઈ ગયા.

ધણી શોધ છતાં પણ કાંઈનો પત્તો ન લાગ્યો ત્યારે પહેરાવાળા આ દ્યા ગયા.

પે, ફાટતાંજ પુર્વ તરફ લાલી દોડી આવી. તારા છુપાઈ ગયા અને પક્ષીઓના મધુર અવાજ નીકળવા માંડ્યા. એ વખતે કાંઈ પણ માણસ નો સનસારો ન હોવાથી અંદુનખોર ધીરે ધીરે બહાર નીકળ્યો અને ચારે તરફ જોતો શહેરનો રસ્તો લીધો. તેણે તરતજ માથા પરના બનાવટી વાળ અને ચૂરો પરની દાઢી ફેંકી દીધાં. કપડાં પણ એક એક કરીને જ ગત્રમાં ફેંકી દીધાં. હવે તો પોતાનો અસલ પોશાક ગળામાં બગરી કફની રહી ગઈ. તે સડક પર આવી પહોંચ્યો અને સહવારનાં લાકડાં વીંચવા જતા લોકો સન્યાસીને જોઈ પ્રણામ કરવા લાગ્યા. પ્રણામીઓને આશ્ચર્યા હ આપતો સન્યાસી પેશાવરના સ્ટેશન પર પહોંચ્યો અને અંલાદ્યાદની ટીકીટ લઈ ગાડીમાં ચડી બેઠો.

પણ પેલા શીરતું શું થયું તેની કંઈ ખબર પણ નહોતી. અંદુનખોરના વેશમાં સન્યાસી પાસે એ હતું. પણ પહાડપરથી કુદી પડતી વખતે ધણી જલન રાખવા છતાંપણ તે તેને ખચાવી શક્યો ન હતો. ઝાડની એક ડાળી સાથે

તેના હાથ અથડાયો અને ખોટલ હાથમાંથી પડી નહ. તે પથર-પર પડવાથી તેના ચુરચુરા થઇ ગયા. તેની અંદરનું કાપેલું શીર પણ તુટી ન પડ્યું. એ તુટેલા શીરમાંથી બે પત્રીઓ નીકળી અને પથર પર રડવા માંડી. સંન્યાસીએ એ બંને પત્રીઓને ઉઠાવી લાંબી અને પોતાની કમીમાં લપેટી લઇ જતો હતો. શીરના ટુકડાની દાસત જોવાનો વખત તેને ન મળ્યો. કારણ પહેરાવાળાએ આવી ગયા હતા. એ શીરના ટુકડા ટુંગરી કાં કરાઓમાં મળી ગયા.

મકરણુ તેત્રીશમું.

અન્યયળી.

આ તરફ દુર્ગવસીંહ અને લાલસીંહે વિચાર્યું કે હવે વિઠ્ઠીમાંજ રહેવામાં ફાયદો શો છે ? સંન્યાસિનીની પણ કંઈ ખબર મળી નહીં. પ્રેમાનંદ અને પેતાં બે શીરનો પણ પેટો મળ્યો નહીં. પોલિસ પણ કંઈ કરી શકી નહીં. બહેતર છે કે હવે તો ગીરનારપર પાછા જઈએ અને બા સાધુઓની સલાહ લઈ કામ કરીએ, વાતો કાલુષ જઈ તપાસ કરીએ કાંતો પછી સાધુઓ કહે તેમ કરીએ. ગીરનાર પ્રેર સંન્યાસીની પણ વાળ તે આવી અડે તો મુલાકાત પણ થઈ જાય.

એજ વિચાર નહી થયો અને સાંજના રવાના થવાને માટે માલ અસખાળ એક ગાડીમાં ભરવાનું કામ ચાલવું લગ્યું. લાલસીંહ ઠરવાળા-પર હોમો રહી બરાતા માલની ખબર રાખતો હતો, તે એકદમ બેભાન ઉઠ્યો, "ભાઈ ! અરે ભાઈ આવ્યા ! ભાઈ ! "

દુર્ગવસીંહે પાછું ફરી જોયું તો એક સંન્યાસી લાલસીંહનું કપાળ ચુમી રહ્યો છે. તેને જોતાંજ નજીક આવી દુર્ગવસીંહ અન્યયળીથી બેસી ઉઠ્યો, "અરે ! પ્રેમાનંદ ! "

"હા, તમો સમજ્યા હશે કે હું મરી ગયો છું. " તે નવો આવનાર સંન્યાસી જે અરેખર પ્રેમાનંદ હતો તેણે જવાબ આપ્યો.

"તે તો સમજીએજ ના. "

“ આરં, પણ હમણાં ગીરનાર જવાની જરૂર નથી. તેજાને તેવારી કરતા જોઇ પ્રેમાનંદે કહ્યું “ ગાડી પાછી ફરવો, માલ ઉતારી-લો, આવો અંદર બધી હકીકત કહું છું. ”

“ અને લાલી ? ” લાલસીંહે એકદમ ગમરાટથી પુછ્યું.

“ આવો ” બધું કહું છું ને ! ” પ્રેમાનંદે તેનું નાક પકડી મીઠાશ થી કહ્યું.

ગાડી તો પાછી રવાનાક રવામાં આવી બધા અંદર ગયા અને ફરવાનું બંધ કર્યા પછી દુર્ગપસીંહે અને લાલસીંહે પ્રેમાનંદના સામું આંતર આં જોયી જોતા બેઠા.

“ લાલસીંહે, ” પ્રેમાનંદે કહ્યું “ તું લાલીને મારે બહુ દુખી છે, પરંતુ શીકર કરવા જેવું નથી તેણી ઘણી સારી દાસમાં તંદુરસ્તીમાં છે. ”

“ હે ! ખુન નથી થયું ! ” લાલસીંહે અળખળીથી પોકાર્યું.

“ ના, સાંભળો બધું કહું છું. ” પ્રેમાનંદ ખુલાસો કરતો બોલ્યો. “ મને અને લાલીને આગરા લઇ આવ્યા પછી સંન્યાસીની માતાએ મન જમણુર શબ્દમતી નોકરી અપાવી ત્યાં રહેવાનો હુકમ કર્યો, પરંતુ જે દીવ સે સંન્યાસીની આગરાથી જવાની હતી તેજ દીવસે લક્ષ્મીપ્રસાદ નામનો એક માણસ તેણીને મળ્યો અને મિત્ર બન દેખાડી લાલ તથા લાલીની હકીકત પુછવા લાગ્યો. ધન દોષતની વાત પર પણ તેણે થોડા પછાદાં સારા કર્યા વળી એમ પણ જણાવી દીધું કે, જો બંને મળી જાય તો ધણી મંજવર દોષતના માલીક થઇ જાય તેણે સંન્યાસીનીને પેતાની ટોળીમાં ભેવા આપ્યું અને સંન્યાસીનીએ તકનાં લાલ લઇ તેને લગતી ધણી વાતો જણી લીધી. હુસેનઅલીનું નવાબ રૂપે ફરદીમાં રહેવું અને મોહનલાલની મદદથી લોકોને ઠગવા એ પણ તેણીના જણવામાં આવ્યું ”

“ તો તેની બાબતમાં જે ચીઢી મને મળી હતી, તે સંન્યાસીનીની જ લખેલી હતી ? ” દુર્ગપસીંહે, નવાબને મળવા મારેની ચીઢીની માદ આપતાં પુછ્યું.

“ તહિં, ” પ્રેમાનંદે જવાબ આપ્યો. “ તે તો મહેં બીજાની પાસે લખાવી હતી. ”

“ શું તમે જાણી જાતી ? ” દુર્ગમસીંહ અન્યથાથી બોલ્યો.
“ જાહો ! એવો તો અમેને પચાસ પચાસ થયો.”

“ સાબળો, ” પ્રેમાનંદ પોતાની કથા-આગળ વધારતાં બોલ્યો,
“ જદ્દમીપ્રસાદ પાસેથી જાવી સંન્યાસીની અમારી સાથે વિચાર કરવા
વળગી. છેવટ એમ નહીં થયું કે, એ દુષ્ટાની કારસાજનો પરતો મેળવ
વા ખાતર અમારે એ કામ કરવા, નહીં તો લાલ અને લાલીને પચાસ
નહીં જાણી શકાય તેમ તેના પીતાજીની દોષતનો ઉધાર પચાસ નહીં કે
રી શકાય.”

“ સંન્યાસીનીએ શું નહીં કર્યું.” દુર્ગમે પુછ્યું.

“ નહીં એમ કહ્યું કે, ” પ્રેમાનંદે જવાબ આપ્યો. “ પહેલાં કાંઈ
પચાસીતે હું એ દુષ્ટાના ઇલાખમાં મળું, પરંતુ એ લોકો કંઈ જોવા તેવા
નો નથી, એટલા માટે કાંઈને કાંઈ ન જાય તેવી યુક્તિ કરવી પડી.
મદારા આરકામાં ખુનનો નાટક રચવામાં આવ્યો. નોકર અને દાસી અ
મારા વિશ્વાસુ હતા. તેઓએ અમારા શીખવાડવા મુજબ બરાબર પોતા
નો માથે લાગી જતાવ્યો.”

“ ત્યારે પીછાના પર લોહીથી ખરડાયેલો જોર તમેજ રાખ્યો કે
તો ? ” દુર્ગમસીંહ પુછ્યું.

“ હા, ધરમાં એક બકરો કાપીને બધું લોહી લોહાણું કરી મુક્યું કે
તું ” પ્રેમાનંદે જવાબ આપ્યો. “ જાલ, જાપા ખુનજ સમજ્યા. કુસેન
નવામે પચાસ એમજ વિચાર્યું કે કાંઈ માણસો પ્રેમાનંદને મારી નાખી,
લાલીને કબોરાફોર્મથી બેહોશ કરી ઉઠાવી ગયા છે. જો હું જીવતો હું
એવો શક તેને રહેતો તો હું કદી પચાસ તેની મંડળીમાં સામીલ થઈ
શકતો નહીં.”

“ બરાબર છે. ” દુર્ગમસીંહ બોલ્યો. “ સંન્યાસીનીએ આ જાણત
માં બહુ દુરબંદેશીથી કામ લીધું કહેવાય.”

“ વાહ: સંન્યાસીની માતાને માટે પુછવુંજ શું હોય ! ” પ્રેમાનંદ
તેજીનાં વખાણ કરતો બોલ્યો. “ કુસેનની મંડળીમાં મકુર નામનો એક
માણસ હતો, તેની સાથે મેં મેળ બાવ વધારવાનું રાખ્યું. તે મને એ

ક મોટા બેવકુફ અને બેપરવા ચંદુલખોર સમજ્યો. અને ધીરે ધીરે ન વાળને લાં કું ચાકરી રહી ગયો.

“ ત્યારે પેલી રાતના આપજી મ્હારે માટે ખાવાનું લાઇ આવ્યું હતા ? ” બાલસીંહે પુછ્યું. “ આંખ જોઇ મને કંઈ સદેહ તો થયો પરંતુ કહી ન શકાયું.”

“ હા, વળી ચીઠ્ઠી બખીને તમને નિડર પશુ મ્હોંજી કપડે હતા. ” પ્રેમાનંદે કહ્યું. “ જાન્યારીની માછળે મને તમારી રક્ષાને માટેજ મોકલ્યો હતો.”

“ પણ બાલી ક્યાં છે ! બાલી ! ” બાલસીંહે ફરી પુછ્યું.

“ તેણી માછળની બાજે છે.” પ્રેમાનંદ બોલ્યો. “ આપજીને પણ આ જો બાં જુનું પડતે ? ”

“ તેજો ક્યાં છે ? ”

“ તે આગરા ગયા પછી જણાશે, કારણ નોકર અને ઠાસી તેજોનું ટેકાણું આપજીને ખતાવી શકતે.

“ પણ અમે આટલું દુખ વેડી રહ્યાં છીએ છતાં માછળે અમને અત્યાર સુધી આ દર્શકન કોં ન કહી ? ” બાલસીંહે પુછ્યું.

“ માછળ જાણે છે, દુરજયકીક સાથે હોવાથી કંઈ શીકર નથી.” પ્રેમાનંદે ખુશાસો કર્યો. “ વળી તમારી જાછળ પોલીસ ફરતી હોવાથી, વખતે તેણી પકડાઇ જાય તો કંઈ નવીજ આફત આવી પડે, પરંતુ જો મ્હારા આવવામાં વાર થઇ હતે તો જરૂર તેણી તમને એક વખત પણ ખગી જતે.”

“ તમે અને બાલી સારી રીતે જો, એ સિવાય વધુ ખખર કંઈ જા મને જોઇતા નથી.” દુરજયકીકે કહ્યું. “ ફક્ત એટલું ખતાવા કે પેલા કાપેલા શીરનું શું થયું ? ”

“ તે તો પત્થર પર પડી મુરેમુરા થઇ ગયું.” પ્રેમાનંદે જવાબ આપ્યો.

“ શું ? ” કહી જાને અજબખીયા પ્રેમાનંદનું મોઢકું ટીકવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ચોત્રીશમું.

વધુ અભયળી.

“ હા, એમજ થયું છે. ” પ્રેમાનંદ બોલ્યો, “ દુસેન વીઝેરની સાથે હું પેલાવર ગયો હતો. મોહનલાલ કલકત્તા હોસ્પિટલમાંથી સિર ચોરી ગઈવાન આવ્યો, અને ત્યાંથી માલગાડી મારફતે તેણે એ શરને એક પેટીમાં બંધ કરી પેલાવર માટે મગાવી દીધું, જ્યાંથી લક્ષ્મીપ્રસાદ અને દુસેનઆલા તેને માથા પર મારા મુઠી કાણુલ લઇ જતા હતા. હું હંમેશા કપડામાં એક પીસ્તોલ છુપાવી રાખતો હતો, જ્યારે અમે જંગલના પહાડ પર ચરવા ત્યારે મેં પીસ્તોલ છોડી, તેઓ ચોંક્યા અને હું તેજ વખતે પહાડ પરથી કુદી પડ્યો. ”

“ તે વખતે મોટલ તુડી ગઇ ? ” દુર્ગપસાંદે પુછ્યું.

“ હા, મોટલ પણ તુડી, કાપેડું શીર પણ ચુરે ચુરા થઇ ગયું. ”

“ હેં ! માણસનું માથું—”

“ હા, હું તેને સારી રીતે જોવા પામ્યો નહીં હતો. ” દુર્ગપસાંદેની અભયળીનો પ્રેમાનંદે જવાબ આપતાં હજી. “ બહુકને જવાબ સાં લળી પહેરાવાળાઓ દોડી આવ્યા, હું એક બુશમાં છુપાઇ ગયો. પાછળથી બહું શાન્ત થયું ત્યારે વધુ હકીકત જાણવા ન ગયો. પરંતુ છત્ર લઇને નાઠો અને રેલવેન ઉપરથી ટીકીટ લઇ અહીં આવ્યો છું. ”

“ પેલા બન્ને ક્યાં ગયા ? ”

“ એ લોકો પ્રજા પહેરાવાળાની બીડથી જંગલમાં નદારી ગયા. ”

“ અને મોહનલાલ ? ”

“ તે તો ગુરુની સાથે તમેને શોધવા માટે દિલ્હી આવ્યો હતો. ”

“ ત્યારે હજી આજન હકી નથી. ”

“ હવે એ બધા શું કરશે ? જ્યારે લક્ષ્મીપ્રસાદ અને દુસેનની ખબર સાંભળશે એટલે તુરત ગુમ થઇ જશે. ”

“ ત્યારે શીર ગયું હવે દોકતનો પતો ભાગે તેણું તથી. ” દુર્જયસીંહે નીરાશીમાં સવાલ કર્યો.

“ ઉપાય જણાય છે. ” કહી પ્રેમાનંદે પેલી અને તખતીઓ પહેરણ માંત્રી બદાર કાઢી, દુર્જયસીંહે ચોંટાને પ્રછયું, “ આ શું છે ? ”

“ પેલું કાપેલું માથું જગારે ચુરેચુરા થઇ ગયું ત્યારે નેમાંથી આ બન્ને તખતીઓ નીકળી પડી, ” પ્રેમાનંદે કહ્યું, “ મેં દોડીને તેને લઇ લાધી ”

“ અરે ! બાતો સોનાની જણાય છે ? ”

“ હા, બન્ને સોનાની છે. જણાય છે કે, આ બન્ને શીરનાં તાળવા ની નીચે ભગાવેલી હશે જ્યાંથી શીરના તુટવા સાથે જ નીકળી પડી છે. ”

“ પણ આ બન્ને છે શું ? ” દુર્જયસીંહે અભયળીથી ફરી જાણવા માગ્યું.

“ એક તો અગીર દોસ્ત મહંમદનું હરમાન છે, ” પ્રેમાનંદે કહ્યું, “ અને બીજામાં લેખ છે. ”

“ અયોધ્યાનાથ,

આ આફતના વખતે શકત તમેનેજ મારા બધી રીતે વિચારુ સમજી મારી બધી દોસ્ત હકામત આપને સોંપું છું. આને તમારી મરજી પડે તે જગ્યામાં છુપાવી તેનું રક્ષણ કરવું. જો હું પાછો ફરું તો આ બધું મારી સામે હાજર કરવું. હું તમારી મોટાઇનું સનામ આપીશ. આ હરમાનથી તમામ ઉમરાવો અને રૈયતને જણાવું છું કે, આજથી અયોધ્યાનાનાથ કાપ્પુતના બળતરથી થયા. આજ તારીખ ૭ મી મહોરરમના રોજ મારી સીલ મહોર અને સહી થઇ.

મેં દોસ્ત મહંમદ બાકલમ ખુદ
બાલહીસાર-કાપ્પુલ,

બીજી તરફ લખ્યું છે:—

“ મહારા પછી જે કાપ્પુતના તખત પર આવે તેને અગીર દોસ્ત મહંમદની વિનંતી,

હું લાચારીથી મુલક છોડી બધો બળેનો અયોધ્યાનાથને સોંપી બ

ઉં છું. તે તેને હાથે ત્યાં ગળી તેનું રક્ષણ કરશે. અયોધ્યાનાથ પોતે અથવા તે ન હોયતો. તેની આજ્ઞા હોય, હોકરી અથવા બીજો કોઈ પણ વારસા આ દોલત જ્યાંરે તમારી સામે હાજર કરે ત્યારે તમારે તેના ત્રણ ભાગ લઈ, એક ભાગ દોલત રજુ કરનારને આપવો. આમ કરવામાં કામપણ આનાકાની કરવાથી તે પરચરદેગારના નામથી તમારા ઉપર મદારી પાડુઆ વરસશે.

અમીર દોસ્ત મહંમદ

ખાકલમ ખાસ.

“ ત્યારે આ મન દોલતની વાત જુડી નથી. ” દુર્ગવસીદે કહ્યું.

“ આ જાનને જિંદા પછી તો એમજ ખાતરી થાય છે. ” પ્રેમાનંદે જવાબ આપ્યો.

“ અન આ બીજું શું છે ? ”

“ તેનાપર એક તરફ નકશો બનાવેલો છે. ” પ્રેમાનંદે કહ્યું, “ જાલામાદથી કંઈદાર સુધીના રસ્તામાં અયોધ્યાનાથે બધી દોલત જગીનમાં ફાટી રાખી હતી. આ નકશાથી તે જગ્યાનો પત્તા મળી શકે તેમ છે. ”

“ ત્યારે તો એ દોલત આપણે બધી સહેલાઈથી મેળવી શકીશું ! ”

“ હા, બીજી તરફ લખ્યું છે કે— કહી પ્રેમાનંદે વાંચવા માડ્યું.

‘ હું કાલુકનો જાળનમી અયોધ્યાનાથ જણાવું છું કે, પાછળના જાતવિત પ્લાન પ્રમાણે મેં અમીરની દોલત છુપાવેલા છે. જે કોઈ પણ રીતે હું મરી જાઉં તો આરા મરણ પછી આ નકશો મારી સ્ત્રી પાસે રહેશે, તેણીના મરવા પછી તેના હોકરા હોકરીને આ નકશો મળશે, તે આ પણ ન રહે ત્યારે આહે તે હો જેના હાથમાં આ નકશો આવે તેને કહી જાઉં છું કે, અમીર દોસ્તમહંમદના હુકમન મુજબ કામ કરે, નહીં તો તે નફનો અધિકારી થશે. આ નકશાને મેં જે ચાલાકીથી છુપાવેલો છે તેથી ભરોસો છે કે તે કહેવાતથી કાઢના હાથે નહીં જાય.

અયોધ્યાનાથ,

“ હોશીયારી તે કેવી ? ” દુર્ગવસીદે એથી બોલ્યો, “ એક સું

દર પ્રાણાનું ખુન કરી તેની ખોપરીમાં અને તખતીઓ રાખી છે। આ
૫ ! કેવી કબાનક ચાલાકી ! ”

“ નહિ, મ્હારા પીતા તરફથી એવું ભયંકર કૃત્ય બનેજ નહિ ! ”
હાલનીંદે અરી બાર મુઠો કહ્યું, “ શું આ તખતીઓ છુપાવાને ખાતર
તેઓ બંધે ખુન કરે ! ”

“ આ ધન અને ફરમાનને છુપાવાને માટે અધોખ્યાનાથ બંધે ખુન
કરે એવો વિશ્વાસ અને પશ્ય આજે નથી. ” પ્રેમાનંદે પોતાનું મન જ
જ્ઞાવ્યું.

“ ત્યારે આ બંને શિર ક્યાંથી આવ્યાં ? ” દુર્નયસીંહે સવાલ કર્યો.

“ તે ન બનવા જોઈ છે. ” લાક્ષ્મીંદે કહ્યું. “ જો ખુનજ હોયતો
પશ્ય એક શિરથી કામ સન્નું હતું. એટલા માટે નાહક એક વધુ ખુન
નો બોળે શામાટે ઉઠાવે ? ”

“ કોણ જાણે તેમાં પશ્ય કંઈ છુપાવ્યું હોય ? ” દુર્નયસીંહે અંકા
ખતાવતાં કહ્યું. “ નહિં તો તે પશ્ય શામાટે ચોરાઈ જાય ! ”

“ તેનો પત્નો તો તે શિર મળવા સીવાય બાકે તેમ નથી. ” પ્રેમા
નંદે કહ્યું, “ જો હેય તે, પશ્ય દોહતની વાત તો આટલા દિવસ પછી
પશ્ય જાણવામાં આવી. હું ધાર છું કે કામ્યુન જવા પછી એ શીરની
ખાજાત પર પશ્ય કંઈ અજવાળું પડશે. ”

“ સમજાય છે કે, દુસેન વાગેરેએ આ બનાવ કામ્યુનમાં કાંલકર્યો
હશે. ” દુર્નયસીંહે પુછ્યું.

પરંતુ જવાબમાં પ્રેમાનંદે બાગેરે જઈ સંન્યાસીનીને મળવાની ઉતા
વળ કરી કહ્યું, “ તેણી પાસેથી કંઈ ખુલાસો મળશે. ”

તેજ દિવસે તેઓ બાગેરા માટે રવાના થયા. આઝીમાં બાલસીંદે ઉ
દાસ બેઠો હતો, તેણે પુછ્યું, “ શું માણસનું શિર આમ ઠોકર ભાગવા
થી ચુરે ચુરા થાય અરે ? ”

આ સવાલ સાંભળી પ્રેમાનંદે અને દુર્નયસીંદે ચોંકા ઉઠ્યા. દુર્નય
સીંદે કહ્યું, “ આ શિર તેર વરસથી દવામાં બોળવેલું હતું ના ! ”

પ્રકરણ પાંચીશમું.

અન્યથા પર અન્યથા.

જરાબર વખતે ત્રણે આમરા પહોંચ્યા. પ્રેમાનંદનું મકાન જેમનું તેમ હતું. નોકર અને દાસી બધાં મળ્યાં. આ ત્રણે જણાએ દરવાજા પર જઈ જોયું તો પ્રકાશ બારણા પર બેસી પાન ચાતી રહ્યો છે, પોતાના માલી કને જોતાંજ મોઢું લુછીને કબો થયો. પ્રેમાનંદે તેને પુછ્યું, “કમ પ્રકાશ ! ઘરમાં કોઈ માણસો હોય તેમ લાગે છે !”

“હા, માણસે આવ્યાં છે.” પ્રકાશે જવાબ આપ્યો.

“સંન્યાસિની પણ આવી છે ?”

“આ સંન્યાસિનીજ બધા એક ખીજનું મહેલં ટીકવા લાગ્યા. નોકરે કહ્યું. “હાજી, આજેજ બધાં આવ્યાં છે.” ભાલસીંહી ઉત્સાહથી પુછ્યું. “ભાલી પણ છે ?”

“હા, તે પણ આવી છે.” નોકરે જવાબ આપ્યો.

હવે ભાલસીંહી રહી ચકામું નહીં. તે એકદમ ઢોડી અંદર ગયો. નોકરે કહ્યું, “એક નવીન માણસ પણ આવેલ છે.”

“તે કાણ છે ?” દુર્જયસીંહ અને પ્રેમાનંદે પુછ્યું.

“એક ફકીર છે.” નોકરે જવાબ આપ્યો.

“ફકીર !”

“હા, ફકીર. આપ જાણે જોશો એટલે જોગબરો.”

બંને અંદર ગયા. જોયું તો ભાલ અને ભાલી બંને સંન્યાસિનીની ગોદમાં માથાં ધરાવી વાતો કરી રહી છે. આજે તેના આનંદની સીમા નથી. પ્રેમાનંદ અને દુર્જયસીંહ તો અન્યથાથી ઉભાજ થઈ રહ્યા. તેઓ ને આમ વિરમય પામેલા જોઈ સંન્યાસિનીએ કહ્યું, “બેટા બેસો ! બેસો ! તમે પણ બેસો ! હું ધારું છું કે મને અહીં જોઈને તમે અન્યથ થયાહો.”

“શું કહું ?” દુર્જયસીંહ બોલ્યો. “કંઈ પણ ખબર ન મળવાથી હું અને ભાલસીંહ મોટા દુખમાં હતા.”

“ તે જોણતી હતી.” સંન્યાસીની ઓઝી. “ પરંતુ શું કરે ? અખર આપવાથી આપણું કામ મારું જાય તેન હતું.”

“ હા, પ્રેમાનંદ પાસેથી તે વાત જાણવામાં આવી છે.” દુર્લભસીંહ બોલ્યો. “ ખેર ! આ બંને બાળાઓ સત્તાગત રહી એજ ખુશીની વાત છે.”

“ પ્રેમાનંદ પાસેથી બધું સાંભળ્યું છે ? ”

“ હા, સાંભળ્યું છે, પણ તમે લાલીની સાથે ક્યાં છતાં તે નથી જાણ્યું.”

“ જ્યારે પ્રેમાનંદ એ દુષ્ટોના કળમાં મળી ગયો, ત્યારે હું લાલીને લઈને અલાદબાદ વાળા મકાનમાં જઈ છુપી હતી ડીટકડી. સાતગસાં છે ત્રણ ત્રણ વાર તેની છુપી અને જાહેર તપાસ કરી પરંતુ આખર થકાના પાછું જ કરવું પડ્યું.”

“ ત્યારે શું તપાસ કરવા છતાં તે કાંઈ પણ જાણી ન શક્યો ? ”

દુર્લભસીંહના હોઠ પર હસવું જોઈ પ્રેમાનંદ પણ હસી પડ્યો. તે બોલ્યો. “ તેની ગુપ્ત કાટડીના અખર તમારા સીવાય બીજાને છેજ ક્યાં ? ”

“ હા, ધણી વખતથી એ મકાન ખાલી પડેલું છે.” સંન્યાસીનીએ કહ્યું. “ જેનું તે મકાન છે તે મારો એવો હતો. પોતે સાધના કરવા માટે એ કાટડી બતાવી હતી. તેના અને મહારા સીવાય કાંઈને પણ એ કાટડી ના રસ્તાની અખર ન હતી. એજ કાટડીમાં હું લાલીની સાથે બેઠકક ર હતી હતી.”

“ સારું પણ અમો અહીં આવીશું એમ તમે નથી રીતે જાણ્યું ? ”

“ પ્રેમાનંદના તારથી.” સંન્યાસીની બોલો. “ પ્રેમાનંદે અહીં તાર આપ્યો હતો. નોકર એ તાર મહારી પાસે અલાદબાદ લઈ આવ્યો અને તેની સાથે અમો અહીં આવ્યાં.”

“ તેમ કરવાનું તમેજ કહ્યું હતું.” પ્રેમાનંદે પાંદ આપી.

“ અને તે પરથીજ હું સમજી ગઈ કે, કામ ફતેહ થયું છે, એટલે ઘરેલ આલી આવી. હવે કહો કે શું શું થયું છે ? ”

પોતા પર વીતેલી બધી કહાણી પ્રેમાનંદે સંન્યાસીનીને કહી સંભળાવી અને પેલી બંને સોનાની તખતીઓ પણ બતાવી.

“તારે તો પુરી ફૂટેલ છે” તખતીઓ જાણી બોલી. “અબ તા જાઓના પીનાએ આ તખતીઓ પર નકશો, ફરમ ન બધુ રી રખેલું છે”

“તારે તમે આ બાબતને પ્રશ્નથીજ જાણનાં હતાં ?”

“પહેલાં તો નહિ, પણ હમણાં બધું જાણ્યું છે.”

“આપને કાણે કહ્યું ?”

“જેના પાસેથી સાંભળ્યું છે તેનાજ મ્હોંથી આપને પણ સંભળાવીશ.”

“તે કાણુ છે ? ક્યાં છે ?”

“અહીંજ છે. હમણાંજ બોલાવું છું.”

તેજ વખતે લાલ અને લાક્ષી બંનેએ સંન્યાસીના ખબા પર જુકનાં હાથ. “માણ ! આ કહે છે કે પીતલને આ જાને તખતીઓને છુપાવાને માટે જે જાળાઓનાં ખુન કર્યા હતાં, તે શી રીતે બને ?”

“હા, બેટા જરોબર છે.” બંનેને પ્રેમથી સુમતી સંન્યાસીની બોલી. “અયોધ્યાનાથ એવું કરવીય કામ કદી પણ કરે નહીં. મનુષ્ય તો રૂપમાં દેવતા હતા. આ પછે બધાં આટલા દિવસથી બ્રમ્હા પડ્યા હતાં, પણ જુઓ હમણાંજ આપણે સહેલ દુર થઈ જશે.” એટલું કહી તેણી એ જોરથી ખુમ ખાડી. “બેટા ગાગરમલ !”

તરતજ સામેની કોટડીનાં દરવાજા ખુલ્યો, અને એક બુઢો ફકીર બરણમાળી નીકળી બધાની સામે આવી હબો. બધાં અજાણ્યાથી તનો મ્હોરો જોવા લગ્યાં.

પ્રકરણ છત્રીશમું.

એ ગાગરમલ કાણુ ?

“આને જોઈ તમે અચકાઓ છો શા માટે ? સાંભળો,” સંન્યાસીની બધાંને અજાણ થયેલાં જોઈ બોલી. “એક દિવસ સાવળસોઈ મને અચકાવાવાળા મહાનમાં જોઈ, તે મને પકડવાં દોડ્યો એટલે હું પેલી ગુપ્ત કોટડીનાં છુપાઈ ગઈ. કોટેકડીવ દહા તો મચાસો લાખને શોધતા શોધતા આજે આજીને પોતાના સાથીઓ સાથે પાછા ફર્યા,”

“ત્યારે તો પોલીસ પણ આ મામલામાં ધણી હેરાન થઇ હોય એમ લાગે છે.” દુર્નયસીંહ બોલ્યો.

“અને આપણે શું થોડા હેરાન થયા છીએ?” પ્રમાત દે દસીને કહ્યું.

“પણ હવે એ દુઃખ અને ક'ંઈ દુર થયાં,” સંન્યાસીનીએ કહ્યું.
“લાલ અને લાલી પોતાના ખીતાની દોઝત મેળવશે.”

“સારું પણ તમે પહેલાં જે વાત કરતાં હતાં, તે તો રહી ગઈ!” દુર્નયસીંહે પેલા ફરીર તરફ હસાર કરી સંન્યાસીનીને તેની વાત કરવા નીચ દ આપી.

“હા, સવળસીંહના જવા પછી પણ મેં એ ઘરમાં રોશની જોઈ.” સંન્યાસીનીએ કહ્યું. “જરા જાણીતે જ્યુ તો આ ફરીર હોયો જણ્યો. થોડું સમજ કે તે મ્હારીજ શોષમાં આવેલો છે અને એ તેને અંદર જે ચી લેશે.”

“પણ એ છ કાણુ?”

“આજ અથે ધ્યાન યત્ની સયે હતો અને આ માણસજ તેનો નિશ્વાસુ ને કર ગાગરમલ છે. જ્યારે અથે ધ્યાનાયની આ ખીઆર હતી ત્યારે અણે જ મારી કુટીમાં પેશું શીર રાખ્યું હતું.”

આ ખુલાસો સાંભળી બધાં ચક્રાત થઈ પછી તે ફરીર-ગાગરમલનો નહેરો જોવા લાગ્યાં.

હવે સંન્યાસીનીએ ફરીરને કહ્યું, “સારું બેટા! આવ અને તે વખતની બધી કહાશી આ લોકોને સંભળાવ.”

“જ્યારે હું મ્હારા સરદાર અથે ધ્યાનાથને ખબા પર લાઈ ગીરન સાદ ફરીર કુપડીમાં પહોંચ્યો ત્યારે તેઓ બહુ બિમાર થઈ ગયા હતા.” ફરીરે કહ્યું. “એ જાલોમ ખીમારીયા ત્યાંજ તેઓનું મરણ થીપજ્યું.” આ સાંભળતાંજ ત્રાસ અને લાલીની આંખો બરછ આવી. તેઓએ પ્રુ બધું. “કાણુ જાણે કેટલાં દુખ તેઓને સહન કરવા પડ્યાં હશે?”

ગાગરમલની પણ આંખો બરછ આવી. તે બોલ્યો, “મરતી વખતે પોતાની સ્ત્રીના જન્મણ પોષણનો જીર તે મ્હારા ઉપર નાખી ગયા હતા, એ દલા માટે હું તેઓના મરણ પછી આ સંન્યાસીનીની કુપડી તરફ ગયો.”

ત્યાં જતાં જણાયું કે મંદારી સુશિખ કોઠાળી મુજરી ગઇ છે, પણ મરતાં મરતાં બે જોડ કન્યાઓનં જન્મ આપી અયોધ્યાપ્રસાદનો વંશ રાખ્યો છે.”

અહીં તેણે આ બન્ને સુંદરીઓ સાથે અને સાક્ષી તરફ જોયું અને વધારું, “ આ છોકરીઓ બરાબર તેની માતાના જ રૂપ રંગમાં છે તેણી પણ અટલી ઉમરમાં આવીજ હતી. ”

“ ત્યાંજ તમે સાંભળ્યું કે હું અંગરેજ ફાજની સાથે હિંદુસ્તાન આવી છું ? ” સંન્યાસીનીએ પુછ્યું.

“ હા, ” ગાગરમલે જવાબ આપ્યો. “ પરંતુ કાવણીમાં આવી તમે ને મળવા જેટલી હિંમત હું ન કરી શક્યો, કારણ કે અપારના ખબર માટે મને બધા શોધવા હતા. હું બહીરને માર્યો નહોતો છુટ્યો પરંતુ જુ આરાતા ખાને મને કેદ કરી લીધો. ”

“ એજ કારણથી તમે આજ સુધી આ બાબતની તપાસ ન કરી શક્યા ! ” સંન્યાસીનીએ કહ્યું.

“ હા, ” ગાગરમલે કહ્યું. “ તમે તુમ્હારી ઝુંપડીમાં અમેને કામાક્ષા મંદારમાં મળવાનો દીવસ આપ્યો હતો, પરંતુ કેદ પડતાથી ત્યાં આવવું બન્યું નહોતું. એક દીવસ બરાબર વખત જોઈ વેપ બહલી જેલમાંથી નહોતી સાધી હું કામાક્ષા મંદારમાં પહોંચ્યો, ત્યાં સાંભળ્યું કે સંન્યાસી તો ચાલી ગઇ છે હવે હું શોધમાં નીકળ્યો. અસાદમાદમાં ખબર મળ્યા કે શીર ચોરાઇ ગયું છે, ત્યારે સમજી લીધું કે એક માણસ એ શીર મારફતે હોલત દબાવ કરવાની યુક્તિ કરી રહ્યો છે. ”

“ તે કાણ ? ” સંન્યાસીનીએ પુછ્યું.

“ શીર મીરનસાહની પાસે ફુસેન નામનો એક નોકર હતો. એ શીર અને હોલત બાબતની કંઈ વીગત તેણે ત્યાં સાંભળી હતી. બીજા કોઇને જરી પણ ખબર નથી. એ પરથી સમજ્યો કે આ કામ તેનુંજ છે. ”

“ આપનું સમજવું બરાબર હતું. ” પ્રેમાનંદે કહ્યું. “ મેં તેઓ ના દળમાં મળી બધી હકીકત જાણી છે. ”

ગાગરમલે કલકતામાં એ શીર કેવી સીકતથી પોતાને કબજે કર્યું તે હકીકત કહી સાંભળાવી. અને તેના પછીની પોતે કરેલી તમામ યુક્તિઓ

જે પાંચન રૂઝાઈ ગયા હોવાથી અતરે એકડવની જાણ નથ; તે હાલી સંભળ્યા પા પછી છેવટે કહ્યું. “સંન્યાસીની મ થી મલાકાંત થવા પછી તે પછી હકીકત આપ. મીસલે ખુદશી રૂઝા ગઈ. જે શીર હું સંન્યાસીનીને આપી ગયો હતો તેમાં નકશો અને હુકમ હતો. અયોધ્યાન થે કહ્યું હતું કે, જો તે મારી જાતે તેની સ્ત્રી, હાકરો છોકરી જે કાંઈ હિંમત તે આ શરમાં ની નકશો અને હુકમ હાલી દાલત મેળવી શકશે. મરતી વખતે સ્ત્રીને શોધી દેલત અપાવતે મારે મને કહી ગયા હતા. અને જો હું કેદ ન પડતે તો આ બધાં જતાવો જતાવો પામતે નહી. ”

“પણ આ શીર કાસતું છે ? ” પ્રેમાનંદે પુછ્યું. “ શું જાણે-”

“ જુઓ જે છે તે હું દેખાડું છું. ” ગાગરમલે હસીને તરતજ પોતાની પાસેના ગારડામાંથી એક ઓટલ કાઢી બધાની સામે રાખીને કહ્યું. “ તમે આ જરજર જુઓ ”

બધાં એકી નજરે તેના સામું જોઈ રહ્યાં. ગાગરમલે કહેવા લાગ્યો, “ કાપુતના મશહૂર કારીગર અદમદે આ અને શીર અયોધ્યાપ્રસાદની સ્ત્રીના શીર જેવજ તેવ રહ્યાં. મહારી શેઠળી (અયોધ્યાપ્રસાદની સ્ત્રી) ની ઉપર એ વખતે તેર વરસની હતી. જુઓ. આ કેવું જાનવ્યું છે ? વળી તેના રંગ હમેશાં જેવેને તેવો તાલેજ રહ્યો મારે તેણે એક ગમતકાર કે અર્ધે તેવાર કર્યો અને તેમાં એ શીર કુચાવી રખ્યાં. દત્ત તમેજો જાણ્યું હશે કે, આ કેવું જાણ્યું મિથું નહીં પણ મસાલાથી જતાવેલું એક બાત્રણુ જ છે. ” અહીં તે લાલ અને લલી તરફ જોઈ બોલ્યો,

“ જુઓ મેટા ! આ તમારી માતા-જણેતાના મહેરાની અસલ નકશ મીજીથી જાનેલી છે. ”

“ હે ! શું આ મીજીનું છે ? ” બધાં અભયપીથી પોકારી ઉઠ્યાં.

“ હા, આ શીર પેલા કારીગરની પાસે હતું. ” ગાગરમલે કહ્યું. “ આ શીરના કાન પાસે અધ્યક્ષકારનાં બે નીશાનો છે, જ્યારે બીજામાં આવું એકજ નીશાન હતું. ”

“ તેમ હોવાનો મતલબ ? ” પ્રેમાનંદે પુછ્યું.

“ જાનેને ઓળખવને મારે તેમ કરવું પડ્યું હતું. ” ગાગરમલે ખુલાસો કર્યો. જ્યારે અયોધ્યાપ્રસાદ આંદરનું કરમાન અને નકશો છુપાવો

માટે જગ્યા શોધતી હતા ત્યારે આખર આ શિરમાંજ તે છુપાવેલું તેને ઠીક લાગ્યું. અયોધ્યાપ્રસાદે સમજી એ જ હતી કે અના પર કામ સદેહ લાવશે નહિ અને યુગ પશુ તૈમજી. "

" બેશક. " પ્રેમાનંદે હલું, " રાખ્યામાં પશુ કાઢને એવે ખ્યાલ મરે. દશે નહિ. "

" તે ખરું પરંતુ હુમેને તેને લગતી વાત પેલા ફરીની ઝુંપડીમાંથી સાંભળી હતી. " ગાગરમહે હલું, " જો કે ખરી વાત તો તે પશુ નથી ખતી, "

" છતાં બધા લોકો આના વિચારમાં ચક્રવર્તમાં પડ્યા છે, " પ્રેમાનંદે હલું " આટલા માટે કામ જાણે કેટલી ખુબ ખરાબી થઈ ચુકી દશે ! "

" હા, પણ આ બોટલ ઉપર સોહિનના, સારિગના અને સાંભિના શામાટે લખવામાં આવ્યું છે ? " આત્યાર સુધી વાતો સ્તંભવવામાં સુધ થઈ બેસી રહેલા દુર્જયસીંહે પ્રશ્ન કર્યો.

" અયોધ્યાપ્રસાદે પોતાની સ્ત્રીના વળે ઉપાંગ રાખ્યાં હતાં, " ગાગરમહે ખુલાસો કર્યો. " તેઓ દર્મિયાં કર્યાં કેઢવાર સોહિના કે ઢવાર સારિગના, અને કાઢવાર સાંભિના કહી બોલાવતા હતા. આ જ બુનો અર્થ, ખારી પ્રીયતા છે. "

મકરણ સાડત્રીશમું.

ઉપસંહાર.

બધા બેઠ ખુલા થઈ ગયા. થોડા દહાડા અંતરમાં લઈ, પ્રેમાનંદે અને દુર્જયસીંહે કાલુકના અમીરને મળ્યા. માત્ર અમીરની બધી દોલત તે વખતના અમીરને સોંપી દીધી. અને દુષ્ટ બદમાસો કરેલી મહેનત પર અફસોસ કરતા અને હાથ ધસતાજ રહી ગયા.

અમીરે તે શહી ફરમાન પાળ્યું. તેમાંથી જો અંગવર રકમ મળી, તે લઈ પ્રેમાનંદે હિંદુસ્તાનમાં આવ્યો અને અયોધ્યામાં મ્હોટી જમીન ખરીદ કરી તાલુકદાર બન્યો. પડીત પ્રેમાનંદે એ નામ બદલાઈને રાજા

પ્રેમાનંદ બરાદુર થયું. તેની સ્ત્રીઓની બધાઇ પણ આજ સુધી થોડો ભુભા પામ્યા નથી.

દુર્ગવતીદે પણ ધણી વખત સુધી રાણીના પુત્રોને બગલમાં બંધ મુખથી છોડી વીંતાવી તેના મરણ પછી રાજ્યને મોટી ધામ ધુમથી તેનું શ્રાદ્ધ કર્યું, સંવત્સીની પણ દયાત દત્તી ત્યાં સુધી તેઓને દરેક આપતી રહી. બનાવટી બદમશ નવાજ હુસેનઅલીનો કંઈ પતો લાગ્યો નહીં.

આવી રીતે આ બેઢ બરેલા મામલાનું છેવટ પણ બેઢ બરેલું આવેલું સાંભળી સાવળસીદ ડીરકટીવ એટલું જ બોલ્યો હતો— “ખેર, કાંઈ કું એકસેજ ગઈરો નથી બન્યો.”

સમાપ્ત.

આખા હિંદ ખાતે ગુજરાતીમાં પહેલ

વહેલુ પ્રગટ થતું ડીરકટીવ માસીક

→ છૂપી પોલીસ. ←

લવાજમ, પોસ્ટેજ સાથે રૂ. બે. નમુનાની નકલ પાંચ આના.

આ માસિકનો દરેક અંક, હુઆ, ચોર, બદમાસો, ખુની અને ધાડપાડુઓનાં કમકમાટ ભર્યા કરતુકો, અને તે પર છુપી પોલીસની અદ્ભુત આલોકીયી થતી કૃતેહને લગતી એક સંપૂર્ણ વાર્તાથી ભરવામાં આવે છે.

લખો:—

વાલ્મી ગોર્વીદલ ત્રીવેદી.

અધિપતી “ છુપી પોલીસ ”

અમરેલી—કાઠીયાવાડ.

→ ખાસ ઉપયોગી નવીન નોવેલો. ←

ચેરાગે ઇલમ યાને ફાંસારનો સાથી.	૨-૦-૦
શાહબદી શહેરા.	૧-૪-૦
ખલીફ હાફેઝ અલ-રસીદ.	૧-૮-૦
ઈસલામના સાચા મોતી.	૦-૧૨-૦
અકબર રાજ્ય રહસ્ય ભાગ ૧ લો.	૨-૪-૦
” ” ભાગ ૨ જો.	૧-૮-૦
કુંજ કીશોરી	૨-૪-૦
મૃગલોચની ભાગ ૧ થી ૪ દરેકની કીંમત	૧-૮-૦
” ભાગ ૫-૬-૭ ” ”	૨-૦-૦
” ભાગ ૮-૯-૧૦ ” ”	૩-૦-૦

— મેમણ ભાઈઓને ખાસ ધરમાં રાખવા લાયક —

મેમણ તવારીખ.

આ પુસ્તક મેમણ ભાઈઓએ ખાસ ધરમાં સંગ્રહ કરવા જેવું છે, હજારો રૂપિયા ખર્ચેતાં કદી નહીં મળે તે પુસ્તક ફક્ત ત્રણ રૂપિયામાં.

ગઝલ કવાલીયોકે શોખીનોકે લાયકે ઉર્દુ જબાનમે

દીલખુશ કીતાબો.

ગઝલે મહેફીલ ઉર્દુ પરસ્તાને કવાલી.	૧-૦-૦
મહેફીલે મંજીલ ઉર્દુ ગોહરે કવાલી.	૦-૧૨-૦
ચમનમે પુર બહાર ઉર્દુ કવાલીએ ગુલઝાર.	૦-૪-૦
ગઝલે બહાર ઉર્દુ ગુલશને કવાલી.	૦-૪-૦
પરસ્તાને મુખર્ષ ઉર્દુ બહારે બુલબુલ.	૦-૪-૦
ગઝલે દીલારામ ઉર્દુ દીલખુશ કવાલી.	૦-૪-૦
ગોહરે ઈસ્ક ઉર્દુ બુલબુલે કવાલી.	૦-૪-૦

મળવાનું ડેકાણ,

બુકસેલર લલ્લુભાઈ નારણદાસ.

લીમડાચોક-સુરત.

→ ધી ન્યુ શેનોઆફ ગાયનમાળા ←

— અથવા —

રેકર્ડ ગાયન સંગ્રહ

ભાગ ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮.

કંપલીટ ૨૦૦૦ ગાયનોનો મોટો જથ્થો.

આ અમારું સ્પેશીયલ શીલેક્શન ખાસ ચુટી કાઢેલું
મુઠ્ઠી ભરીને રૂપીઆ ખર્ચતાં એકદું ન કરી શકાય
તેવા પ્રમાણનાં ગાયનોનો એક એકથી વડતી
ચીજનો સંગ્રહ કરેલો છે.

❧ કીંમત ફક્ત રૂપીઆ ત્રણ. ❧

— વી. પી. ખર્ચ જુદું. —

આ શીલેક્શન [સંગ્રહ] કચરાપટ્ટી નથી. એમાં
પ્રખ્યાત નાટકો માંહેલા જાણીતા માનીતા અને લોક-
પ્રીય ચુનંદા એક્ટરોએ ગાયલા ગાયનો, પ્રખ્યાત
ગવૈયાઓ અને ગાનારીઓના મીઠા કંઠ સ્વરમાંથી
ગવાયલા દીલપસંદ, રાગ રાગણી સાથેના ભરપુર
મધુર ગાયનો ભરેલા છે, તેમજ ભાવનામય ગાયનો,
ભજનો, કાવ્યો વીગેરેનો સમાવેશ પણ કરવામાં
આવ્યો છે.

મળવાનું ઠેકાણું—

શાહ લલ્લુભાઈ નારણદાસ બુકસેલર.

લીમડાચોક-સુરત.

‘શ્રી નારાયણ’ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ-લીમડાચોક-સુરત.

શું વાંચશો ?

જે તમે નોવેલો વાંચી કંટાળી ગયા હોવ તો પણ
હમારા સ્પેશિયલ "ડીક્ટરીવ નોવેલો"

-- એકવાર જરૂર વાંચશો. --

આ "ડીક્ટરીવ નોવેલો" કવરાયડી નથી, જ્ઞાન
સાથે ગમ્મત આપનાર અદ્ભુત ગ્રાંથોની સંગ્રહિત
અતિલોકપ્રિય યથા પડેલા છે. જે એકવાર વાંચ્યા પછી
દ્વિતીય વાર માંથી મુકવાનું મન થતું નથી, એક એકપર
અલગ અલગ છતાં, કાગળની મોરચાની છતાં ક્રીમન ગળ્યાવળ
મુજ સમવામાં આવી છે.

- હનુમાનની મૂર્તિ. ૧-૮-૦૦
- તુરકી સામે ડાહીયોનું કાવતરું. ૧-૪-૦૦
- ડીક્ટરીવ હારમાળા. નં. ૧ થી ૧૨ વાર્તાઓ. ૩-૦-૦૦
- ખૂની બેગમ. ૧-૮-૦૦
- દરીયાની ડાકણ. પાકું સોનેરી પુઠું બેલક કાગળ ૨-૦-૦૦
- ડીક્ટરીવ કુતરે. ૦-૧૦-૦૦

નવી પ્રહાર પડેલી બુકો.

- કહેર કચ્છી કે ઉદ્ધણતું મુઠ્ઠું ભાગ ૧ લો. ૨-૮-૦૦
- " " ભાગ ૨ જો. ૩-૦-૦૦
- સુપરનો સાર કે કાસ્મતનો પ્રહાર? ૧-૮-૦૦

શા. લલિતુભાઈ નારણદાસ બુકસેલર.
લીંગડાચોક-સુરત.

